

Jongeren met hersenletsel op weg naar werk

Onderbouwing, optimalisering en verbreding van de Class

NIVEL
Kennis voor betere zorg

Jongeren met hersenletsel op weg naar werk

Onderbouwing, optimalisering en verbreding van de Class

Hennie Boeije
Chantal Leemrijse
Femke van Schelven
Iris de Putter
i.s.m. Morena Oostburg en Gaby Konijn

ISBN 978-94-6122-547-4

<http://www.nivel.nl>
nivel@nivel.nl
Telefoon 030 2 729 700
Fax 030 2 729 729

© 2019 Nivel, Postbus 1568, 3500 BN UTRECHT

Gegevens uit deze uitgave mogen worden overgenomen onder vermelding van Nivel en de naam van de publicatie. Ook het gebruik van cijfers en/of tekst als toelichting of ondersteuning in artikelen, boeken en scripties is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Voorwoord

In dit onderzoek rapporteren we de uitkomsten van onze studie naar de Class. De Class is een programma van de Edwin van der Sar Foundation dat zich primair richt op het vinden van werk voor jongeren met hersenletsel. We hebben met veel plezier gewerkt aan dit project. Dat heeft voor een deel te maken met de medewerking die we kregen van het projectteam van de Class en de betrokkenen van de KNVB en Bureau Volzin om met ons te praten over de Class. Ze waren open in de wijze waarop ze hun ervaringen met ons wilden delen. We willen hen hiervoor bedanken en met name projectleider Michael Vallen noemen die ons gastvrij verwelkomde en hielp met onder meer de werving van deelnemers aan het onderzoek.

We willen ook de jongeren bedanken die zich lieten interviewen en die bereid waren om hun ervaringen soms aan de hand van foto's te laten zien. Ze lieten ons hun sterke en hun kwetsbare kanten zien. Dat geldt ook voor de ouders die we spraken. Aan het onderzoek deden nog meer jongeren mee, bijvoorbeeld aan de werksessies. We willen deze jongeren en de jongeren van het Jongerenpanel van FNO Zorg én Perspectief bedanken voor hun bijdragen. Tot slot waren drie jongeren als ervaringsdeskundigen met hersenletsel verbonden aan het onderzoek. Morena, Gaby en Jelmer dank voor jullie directe en enthousiaste manier van samenwerken.

We willen de medewerkers van de gemeenten en het UWV bedanken voor de gesprekken die we met hen konden voeren over jongeren en werktoeleiding. Het was niet makkelijk om gemeenten te vinden die wilden deelnemen aan het onderzoek, maar de medewerkers die ons te woord stonden waren zeer geïnteresseerd in het onderwerp en deelden hun ervaringen over werkwijzen en programma's voor de doelgroep van jongeren. Dit heeft het onderzoek zeer verrijkt.

We danken de begeleidingscommissie bestaande uit Kitty Jurrius en Joan Verhoef voor hun nuttige adviezen op het terrein van werktoeleiding en hersenletsel en voor het inzetten van hun netwerk voor de werving van deskundigen. Tot slot een woord van dank aan FNO Zorg voor kansen dat het onderzoek naar de Class subsidieerde. De uitwisseling met Peter Frankhuizen die de Class vanuit een ander perspectief bestudeert was plezierig en nuttig. We willen Bert Kuipers, programmaleider van het programma Zorg én Perspectief van FNO, bedanken. Hij was altijd aanwezig bij de bijeenkomsten van de begeleidingscommissie, en informeerde over stappen van FNO die relevant waren voor de Class, het onderzoek naar de Class en de inbedding van beide projecten in het programma Zorg én Perspectief. Dit verschafte het onderzoek de context die het nodig had.

Hennie Boeije, Chantal Leemrijse, Femke van Schelven en Iris de Putter
Maart 2019

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting	7
1 Inleiding: onderzoek naar de Class	13
1.1 Introductie de Class	13
1.2 Maatschappelijke positie jongeren met hersenletsel	14
1.3 Werk als aandachtsgebied	14
1.4 Doelstelling en onderzoeksvragen	15
1.5 Inhoud van dit rapport	16
2 Aanpak van het onderzoek	17
2.1 Brede aanpak van onderzoek	17
2.2 Quick scan literatuur	18
2.3 Photovoice interviews met jongeren	19
2.4 Vragenlijst jongeren	20
2.5 Gesprekken met projectteam en coaches	21
2.6 Telefonische interviews familieleden	21
2.7 Interviews gemeenten en UWV	22
2.8 Werksessies met jongeren en experts	22
3 Opzet en uitvoering van de Class	25
3.1 Programma van de Class	25
3.2 Selectie van deelnemers	29
3.3 Organisatie van de Class	30
3.4 Financiering van de Class	31
3.5 Opbrengsten van de Class	32
4 Quick scan vergelijkbare programma's	35
4.1 Inleiding literatuuronderzoek	35
4.2 Programma's voor jongeren met hersenletsel	36
4.3 Programma's voor jongeren met een andere chronische aandoening	38
4.4 Verbreding en uitbreiding van programma's	40
5 Wat jongeren laten zien	41
5.1 De periode vóór de Class	41
5.2 Aanpak van de Class	43
5.3 Groepsbijeenkomsten	44
5.4 Het team en netwerk van de Class	46
5.5 Logistiek van de Class	48
5.6 Opbrengsten voor jongeren	49
5.7 Aanvullend: vragenlijstonderzoek onder jongeren	50
6 Wat zeggen ouders	53
6.1 Situatie voorafgaand aan de Class	53
6.2 Kracht en positieve punten van de Class	54

6.3	Opbrengsten van de Class volgens ouders	55
6.4	Verbeterpunten van de Class	56
7	Werktoeleiding gemeente en UWV: vergelijking en verbinding met de Class	59
7.1	Inleiding: jongeren op weg naar werk	59
7.2	De regelingen en de gevolgen voor werk en ondersteuning	60
7.3	Hoe gaan gemeenten te werk	63
7.4	Hoe gaat het UWV te werk	65
7.5	Vergelijking en verbinding met de Class	67
8	Optimalisatie en verbreding van de Class	71
8.1	Jongeren met hersenletsel over optimalisering van de Class	71
8.2	Verbreding van de Class	75
9	Conclusie, discussie en reflectie	79
9.1	Verbetering kansen op werk	79
9.2	Succesfactoren en aandachtspunten	81
9.3	Finetuning om te optimaliseren	82
9.4	Ervaringen van gemeenten en het UWV	84
9.5	Mogelijkheden tot verbreding van de Class	85
9.6	Reflectie op het onderzoek	86
	Referenties	89
	Bijlage A Begeleidingscommissie en ervaringsdeskundigen	93
	Bijlage B Photovoice-opdracht	94
	Bijlage C Topiclijst photovoice	95
	Bijlage D Topiclijst projectteam en coaches	97
	Bijlage E Topiclijst ouders	100
	Bijlage F Topiclijst gemeenten/UWV	101
	Bijlage G Deelnemers werksessies	103
	Bijlage H Tops en tips voor werksessie jongeren met hersenletsel	104
	Bijlage I Overzicht elementen werksessie jongeren en professionals	106

Samenvatting

De Class programma voor werktoeleiding

De Class is een programma van de Edwin van der Sar Foundation met als primair doel jongeren met hersenletsel te helpen werk te vinden. Het programma bestaat uit gezamenlijke bijeenkomsten met circa twintig deelnemers waarin training en opleiding plaatsvinden gericht op kennis en vaardigheden die nodig zijn om te solliciteren en aan het werk te gaan. Verder krijgen jongeren een jobcoach toegewezen, zijn er Meet & Greet met werkgevers en worden er werkervaringsplaatsen, stages en zo mogelijk banen geboden. Voor sommige jongeren is het streven om school af te ronden. Maar het programma biedt meer dan begeleiding bij studie en werk en kent een levensbrede aanpak. De ervaring van het team van medewerkers is dat jongeren niet alleen knelpunten ervaren op school of op het werk, maar ook op andere terreinen. Niet zelden zijn ze hun vrienden kwijtgeraakt, zijn ze vastgelopen en zien ze geen toekomst voor zichzelf met hersenletsel. De Class pakt hun lichamelijke en mentale fitheid aan door sportparticipatie en betreft ook ouders bij het traject.

Knelpunten in opleiding en werk voor jongeren met hersenletsel

Recent onderzoek laat zien dat er circa 50.000 kinderen en jongeren met hersenletsel zijn. Niet-aangeboren hersenletsel ontstaat bijvoorbeeld door een ongeval of een (hersenen)aandoening. In de schoolleeftijd lopen jongeren hierdoor soms vertraging op, bijvoorbeeld vanwege ziekenhuisopnamen en revalidatie. Scholen en opleidingen bieden niet altijd aanpassingen of ondersteuning en missen specifieke kennis over de gevolgen van hersenletsel op fysiek, cognitief en psychisch functioneren, zoals uithoudingsvermogen, geheugen, vermoeidheid, omgaan met emoties en concentratie. Als jongeren de leeftijd bereiken dat ze kunnen gaan werken en dat niet lukt, weten ze vaak niet dat ze ondersteuning kunnen krijgen. Sinds de Wajong er niet meer is, komen ze vaker terecht bij de gemeente voor een bijstandsuitkering. Afstemming tussen re-integratie en de zorg die ze eventueel nog ontvangen is niet altijd vanzelfsprekend, omdat de financiering verschillend is geregeld. Werkgevers zijn vanwege de banenafpraak geneigd om eerder jongeren in dienst te nemen die in het doelgroepenregister staan, en dat staan lang niet alle jongeren met hersenletsel. In sommige situaties zijn er letselschadepartijen betrokken. Het uitzoeken onder welke regeling een jongere valt en alles wat daarbij hoort, is ingewikkeld, duurt lang en kost jongeren en ouders veel energie. Juist in de chronische fase van hersenletsel komen ze dan niet meer vooruit.

Onderzoek om de balans op te maken

Met de Class is de Edwin van der Sar Foundation in dit gat gesprongen. De Foundation probeert de jongeren te activeren en helpt hen verder te komen. Waar deze groep de ervaring heeft van het kastje naar de muur te zijn gestuurd, probeert de Class over de schotten heen te werken en zich zo min mogelijk te laten beperken door regels en kaders. De Class probeert geschikte mensen bij elkaar te brengen om de juiste ondersteuning te kunnen bieden.

Nu de vijfde editie van de Class is gestart is het tijd om de balans op te maken. De Class wordt deels bekostigd uit de eigen middelen van de Foundation en waar mogelijk uit de uitkeringsregelingen van de jongeren. Daarnaast zijn de eerste drie edities gesubsidieerd door FNO Zorg voor kansen in het kader van het programma Zorg én Perspectief. Voor de vierde en de vijfde editie is subsidie verstrekt door ZonMw. Voor de borging van het programma en de mogelijke uitrol naar jongeren met een andere chronische aandoening is het belangrijk te onderzoeken welke mogelijkheden hiervoor bestaan.

Daar is onderzoek voor nodig en dat is met subsidie van FNO nu uitgevoerd. Dit onderzoek sluit aan bij de wens van de Foundation om na te denken over de toekomst. Het doel van het onderzoek is

allereerst te kijken naar de inhoudelijke werkzaamheid van het programma en naar de sterke en zwakke kanten ervan. Daarnaast spelen zoals uit bovenstaande blijkt meer organisatorische vragen over de positie van het programma in het werkveld en over de financiering.

In het onderzoek dat we hier rapporteren staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

1. *Wat zijn de ervaringen met de Class en wat zijn de succes- en faalfactoren van dit programma voor het behalen van de doelstellingen bij werktoeleiding voor jongeren met hersenletsel?*
2. *Hoe kan de Class voor jongeren met hersenletsel worden onderbouwd en aangepast en/of aangevuld om het programma te optimaliseren?*
3. *Op welke manier krijgen gemeenten en UWV te maken met jongeren met hersenletsel of een andere chronische aandoening voor werktoeleiding en onder welke voorwaarden zouden ze de Class kunnen gebruiken om jongeren te ondersteunen?*
4. *Welke aanpassingen van en/of aanvullingen op de Class zijn nodig om het programma in te kunnen zetten voor jongeren met een chronische aandoening anders dan hersenletsel?*

Aanpak van het onderzoek

De Class is een programma dat al enige jaren bestaat en waarvan het proces en de opbrengsten niet systematisch zijn geregistreerd. Bij onderzoek naar de effectiviteit zouden ideaal gezien de uitkomsten van jongeren die meedoen worden vergeleken met de uitkomsten van jongeren die niet meedoen. De context van het programma legt in dit opzicht beperkingen op. We hebben gekozen voor een aanpak waarvan verschillende methoden deel uitmaken en waarin alle betrokkenen hun ervaringen kunnen delen. In dit kader zijn...

... interviews gehouden met deelnemers van de Class met gebruikmaking van foto's.

... gesprekken gevoerd met ouders van deelnemers.

... de projectleiding en andere medewerkers van het projectteam geïnterviewd, zoals de jobcoaches en sportcoaches.

... resultaten uit vragenlijstonderzoek onder deelnemers van de Class gebruikt.

... werksessies gehouden met jongeren met hersenletsel, jongeren met een andere chronische aandoening en deskundigen uit het werkveld.

... gesprekken gevoerd met medewerkers van gemeenten en van het UWV.

... studies onderzocht in een *quick scan* van de literatuur om de resultaten in perspectief te plaatsen.

Resultaten

Niet iedereen vindt een baan, sommigen halen een diploma

Het primaire doel van de Class is om jongeren met hersenletsel naar een baan toe te leiden. Niet alle jongeren formuleren het vinden van werk als hoofddoel van hun deelname aan de Class, maar de meeste jongeren wel. Van de jongeren die het vinden van werk als hoofddoel hadden, heeft twee derde dit doel gehaald na ruim twee jaar. Dit is gebaseerd op uitkomsten van twee afgeronde edities van de Class. Van alle jongeren tezamen in deze twee edities, dus ook degenen voor wie werk niet het primaire doel was, is dat ongeveer de helft. De Class slaagt er dus niet in om alle jongeren binnen het jaar toe te leiden naar werk. Het is niet bekend of het om betaald werk of vrijwilligerswerk gaat en ook de omvang van de baan is niet bekend. In de praktijk blijkt werktoeleiding een (lang) traject te zijn waarop verschillende factoren van invloed zijn. Van de jongeren die zich tot doel hadden gesteld een diploma te halen met ondersteuning van de Class, heeft een kwart dat doel na twee jaar gerealiseerd.

Kansen op een baan vergroten

Het programma van de Class slaagt er heel goed in om de voorwaarden te verbeteren voor het krijgen van werk. Of een jongere aan het werk komt is een wisselwerking tussen de jongere en de omgeving.

De Class werkt met het programma vooral aan de empowerment van jongeren. Dat is succesvol want jongeren rapporteren in het onderzoek dat hun zelfvertrouwen is vergroot en dat ze positiever denken over het leven met hun aandoening. Deelname aan het programma leidt tot een toename van fitheid en vaardigheden. Ouders worden door de Class gestimuleerd en voelen zich beter in staat om hun kinderen los te laten zodat ze zelfstandiger worden.

Daarnaast werkt de Class aan de omgeving door te netwerken met maatschappelijke partijen, hen te informeren en te stimuleren om jongeren met hersenletsel in dienst te nemen. De Class maakte deel uit van het FNO programma Zorg én Perspectief dat de afgelopen vier jaar (2015-2018) aandacht heeft gevraagd voor de situatie van jongeren met een chronische aandoening bij politieke en maatschappelijke partijen en het netwerk en de publiciteit van onder meer de Class heeft vergroot.

Positief, op maat en helpend

Op basis van de ervaringen van de deelnemers zijn succesfactoren aan te wijzen waardoor de Class de kansen voor jongeren met hersenletsel vergroot en hen toerust om hun doelen te behalen. Wat zij waarderen is: levensbrede insteek, positieve uitstraling, op maat, herkenning van peers, laagdrempelig, en passend werk naar wens en vermogen. Uit het onderzoek komt naar voren dat de Class een unieke combinatie is die in de loop der jaren bijzonder goed is toegesneden op de knelpunten die specifiek worden ervaren door jongeren met hersenletsel. In vergelijking met andere programma's die we in de literatuur zijn tegengekomen of waarover we hoorden in de gesprekken met deskundigen, is de Class uniek door naast de aandacht voor werk ook aandacht te hebben voor sport en leefstijl, de rol van de ouders en door de intensieve begeleiding op maat.

Finetuning

De deelnemers van de Class zijn heel tevreden over de opzet en de uitvoering van het programma. Dat zijn over het algemeen ook hun ouders. In gesprekken werd vaak gezegd dat de Class vooral moet doorgaan met wat ze doet. Optimalisering moet dus vooral worden opgevat als *finetuning*.

- Verwachtingenmanagement. Soms worden de woorden van het team opgevat als beloften. 'Helpen' betekent niet dat iedereen binnen het jaar een baan heeft. De Class kan daarop meer alert zijn. Dit geldt ook voor de (sport)coaches.
- Jongeren hebben behoefte aan één aanspreekpunt met overzicht. Er is wat verwarring over de rol van de algemeen coach. In de praktijk was vooral de projectleider het vangnet als jongeren of ouders met vragen zaten.
- Het bereiken van de locatie van de bijeenkomsten in Noordwijk vraagt veel energie van jongeren en soms ook van ouders. Jongeren beschouwen dit niet als een stap naar zelfstandigheid. Suggesties die worden gedaan zijn Skype, de keuze voor een beter bereikbare locatie of een overnachting.
- Optimalisering van de programmering. Jongeren kunnen meer profijt hebben van de bijeenkomsten als ze na de kick-off snel met hun jobcoach kunnen starten.

Organisatie van de Class

Voor de organisatie van de Class gaat het om drie samenhangende elementen: 1) de administratie, 2) de positie en de capaciteit van het project en 3) de financiële situatie. Dit onderzoek is een eerste stap in de richting van het registreren en vastleggen van kenmerken van de deelnemers (leeftijd, woonsituatie, werksituatie, gezondheid, etc.), inspanningen (aantal bijeenkomsten, aan- en afwezigheid, geformuleerde doelen, etc.) en opbrengsten (omvang en aard van het werk, diploma's, gezondheid, kwaliteit van leven, etc.). Dit is nodig om de werkzaamheid van het programma te laten zien. De Class is een zelfstandig initiatief dat is gestart om de knelpunten die de doelgroep ervaart te lijf te gaan. Tegelijkertijd maakt dat de Class ook kwetsbaar, omdat deelname aan de Class niet voortkomt uit het systeem van arbeidsregelingen en uitkeringen. Daardoor is grote inzet nodig om jongeren bij te staan bij gemeenten en het UWV die de capaciteit van de Class beperkt tot edities van

ongeveer twintig jongeren. Dit heeft ook gevolgen voor de financiële situatie van de Class en met name de afhankelijkheid van niet-structurele subsidie en de uitkeringen van de jongeren. De combinatie van deze drie punten - bewijsvoering van werkzaamheid, verbinding met het systeem en structurele financiering - is een belangrijk aandachtspunt van de Class waarover samen met FNO, ZonMw en andere partijen wordt nagedacht.

Werkwijzen en ervaringen van gemeenten en het UWV

Gemeenten en het UWV kunnen te maken krijgen met jongeren met hersenletsel als ze recht hebben op een uitkering via de Participatiewet (gemeente), de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) (UWV) of recht hebben op een Wajong-uitkering (Wajong2015, Wajong2010 of oude Wajong) (UWV). We hebben in dit onderzoek met slechts enkele medewerkers van gemeenten en UWV gesproken die daarnaast vooral te maken hadden met andere groepen jongeren, zoals thuiszitters, voortijdig schoolverlaters en jongeren met een verstandelijke beperking. Voor deze groepen hebben ze programma's voor werktoeleiding ontwikkeld die qua inhoud, werkvorm en uitgangspunten overeenkomsten hebben met het programma van de Class.

De sterke punten die gemeenten aanwijzen van hun aanpak voor werktoeleiding, komen erg overeen met de door de deelnemers van de Class ervaren sterke punten, zoals de persoonlijke aanpak, het vertrouwen, werken in groepsverband en de inzet van jobcoaches. Maar er is ook een belangrijk verschil: jongeren komen vooral bij de gemeente omdat ze een uitkering nodig hebben en als ze niet meewerken kunnen ze (een deel van) hun uitkering verliezen.

Mogelijkheden tot verbinding de Class en gemeenten

Gezien de overeenkomsten tussen de programma's van gemeenten en het programma van de Class lijkt er ruimte te zijn om deze met elkaar te verbinden. Voor de Class kan dat een manier zijn om een relatie aan te gaan met het bestaande systeem en voor gemeenten om ook voor andere doelgroepen een adequaat programma aan te bieden. In een van de gemeenten zijn al ideeën verkend over de rol die de Class zou kunnen spelen bij het begeleiden van jongeren naar werk. Hierbij werd gedacht aan een rol van de Class bij het vinden van jongeren met hersenletsel in een gemeente (*outreaching werken*), de inzet van de Class voor andere doelgroepen van gemeenten en koppeling met andere projecten in de gemeente, zoals het sporttraject *Life goals* van de KNVB.

Verbreiden naar andere doelgroepen

In een werksessie is met deskundigen en jongeren met een chronische aandoening nagegaan of de aanpak die in de Class wordt gehanteerd ook jongeren met een andere aandoening zou kunnen helpen en wat daar eventueel voor nodig zou zijn. Uit deze bijeenkomst en uit de literatuurstudie komt naar voren dat het 'concept' van de Class goed overdraagbaar lijkt naar jongeren met een andere chronische aandoening. Dat geldt voor onderstaande elementen die tezamen gezien kunnen worden als de kern van het programma:

- Uitgaan van kracht en mogelijkheden van jongeren.
- Werken aan fitheid, weerbaarheid, en vaardigheden.
- Maatwerk.
- Levensbrede aanpak.
- Beschikbaarheid contactpersoon en projectmedewerkers, waaronder jobcoaches.
- Peersupport.

Voor een uitrol naar jongeren met een andere chronische aandoening is een nadere specificering nodig van een aantal elementen waarvoor aanvullend onderzoek nodig is. Het gaat dan om:

- Specifieke expertise of deskundigheid die nodig is om een bepaalde doelgroep te kunnen helpen en hoe deze kennis aansluit bij de generieke kennis over jongeren met een chronische aandoening.

- Selectie van jongeren voor wie de Class een passend programma zou zijn. Van de jongeren met hersenletsel die zich aanmelden vindt een selectie plaats van jongeren van wie wordt verwacht dat zij zullen profiteren van deelname. Hoe deze selectie eruit zou moeten zien bij jongeren met een andere chronische aandoening vergt verder onderzoek.
- Nagaan welke inhoud van de huidige bijeenkomsten ook relevant is voor jongeren met een andere chronische aandoening en hoe zal worden omgegaan met het optioneel volgen van bepaalde modules.
- Duur van het programma en de programmering in de tijd. Hierbij hoort ook dat wordt onderzocht hoe de beschikbaarheid van het projectteam en met name de functie van vangnet het beste kan worden vormgegeven.
- Vorming van een (landelijk) netwerk dat zich richt op jongeren met een chronische aandoening. Het huidige netwerk van de Class bestaat naast organisaties die zich vooral bezighouden met hersenletsel ook uit organisaties die breder werken. Sommige organisaties werken landelijk. Het vraagt verder onderzoek hoe organisaties betrokken kunnen worden die zich specifiek richten op andere chronische aandoeningen en hoe hiermee een (landelijk) netwerk gevormd kan worden.

Er zou gestart kunnen worden met een pilot in bijvoorbeeld een gemeente of regio of met een andere chronische aandoening.

1 Inleiding: onderzoek naar de Class

- Niet-aangeboren hersenletsel wordt ervaren als een breuk in de levensloop: wat vanzelfsprekend was in het leven is het daarna niet meer.
- Recent onderzoek laat zien dat er naar schatting 50.000 jongeren tot en met 25 jaar zijn met hersenletsel.
- Jongeren met hersenletsel ervaren knelpunten in het dagelijks leven, op school, op het werk en in sport die kunnen leiden tot passiviteit en uitzichtloosheid.
- De Class biedt een programma met een levensbrede aanpak dat primair tot doel heeft jongeren met hersenletsel te begeleiden naar werk.
- In het onderzoek bestuderen we de ervaringen met de Class, de uitvoering en de opbrengsten vanuit het gezichtspunt van alle betrokkenen.
- Het bestuderen van mogelijkheden om de Class te optimaliseren en te verbreden naar andere doelgroepen, hoort nadrukkelijk bij de onderzoeksopdracht.

In dit hoofdstuk introduceren we de Class. De Class is een programma dat jongeren met hersenletsel helpt bij het vinden van een baan en het grip krijgen op hun leven. De vijfde editie is bezig en in 2018 werd de 100^e deelnemer verwelkomd. We beschrijven beknopt de achtergrond, het doel en de opzet van de Class. Daarna gaan we in op het doel van dit onderzoek en de vragen die we ermee beantwoorden.

1.1 Introductie de Class

De Class voor jongeren met hersenletsel is een van de programma's die de Edwin van der Sar Foundation uitvoert. De Van der Sar Foundation realiseert (beweeg)projecten voor mensen met hersenletsel en constateerde dat voornamelijk de jongere slachtoffers van hersenletsel (16-30 jaar) voor een uitdaging staan. De Class heeft tot doel om door begeleiding en ontwikkeling van talent van jongeren meer kansen te creëren voor huidige én volgende generaties mensen met hersenletsel in studie, sport en werk.

Elke Class bestaat uit ongeveer twintig deelnemers. Het programma bestaat uit gezamenlijke bijeenkomsten en deelnemers krijgen intensieve begeleiding op maat van professionele coaches op het terrein van werk, studie, en sport. Jongeren worden in contact gebracht met werk, bijvoorbeeld door stages, werkervaringsplaatsen en werkbezoeken, en ze bouwen een netwerk op van mensen en organisaties die hen zouden kunnen helpen bij het vinden van werk. Primair is de ondersteuning gericht op het vinden van een passende baan, maar een actief leven en een fit brein zijn belangrijke afgeleide doelen. Voor jongeren voor wie het passender is eerst hun studie af te ronden, staat dit voorop. Een uitgebreide toelichting op het programma van de Class staat beschreven in hoofdstuk 3. De eerste drie edities van de Class zijn gesubsidieerd door FNO Zorg voor kansen. FNO wil de kansen vergroten van mensen met een beperking of chronische aandoening om volwaardig aan de maatschappij mee te kunnen doen. De Class is één van de projecten uit het FNO programma Zorg én Perspectief dat tot doel heeft de maatschappelijke positie van jongeren met een chronische aandoening te verbeteren. De laatste twee edities van de Class zijn door ZonMw gesubsidieerd. Aanvullende financiering komt uit de uitkeringen van jongeren en van de Edwin van der Sar Foundation. De eerste drie edities zijn afgerond, de vierde en vijfde editie zijn gestart in 2018 en nog niet afgerond. In de vijfde editie werd de honderdste deelnemer verwelkomd.

1.2 Maatschappelijke positie jongeren met hersenletsel

Niet-aangeboren hersenletsel (*acquired brain injury*) verwijst naar blijvende schade aan de hersenen, die ontstaan is na de geboorte en merkbare gevolgen heeft voor de persoon zelf en diens omgeving. Dit hersenletsel kan ontstaan door een externe oorzaak (traumatisch hersenletsel), zoals een verkeersongeval, geweld of drugs, of door een interne oorzaak (niet-traumatisch hersenletsel), zoals een tumor, zuurstoftekort of hersenbloeding (Greenwald et al., 2003; de Kloet, 2014). Naar schatting zijn er in Nederland ongeveer 50.000 jongeren tot en met 25 jaar met hersenletsel; ongeveer één procent van alle Nederlandse jongeren (Kwakernaak et al., 2018).

Het ontstaan van niet-aangeboren hersenletsel kenmerkt zich door een breuk in de levensloop van jongeren. Door hersenletsel kunnen jongeren last krijgen van aandachts- en concentratiestoornissen, overgevoeligheid voor prikkels (licht, geluid), (tijdelijk) geheugenverlies en constante vermoeidheid, stoornissen in planning, timing en uitvoering, taal- en spraakstoornissen, verstoorde controle (ook op emoties) en onzekerheid (Ashman et al., 2006; Hersenstichting, 2014). Daarnaast zijn deze jongeren vaak weinig oplossingsgericht en nemen ze zelf weinig initiatief.

Deze gevolgen maken het moeilijk, dan wel onmogelijk, om het leven van vóór het hersenletsel op te pakken. Verschillende onderzoeken beschrijven dan ook dat sociale relaties van jongeren verslechteren en dat de kwaliteit van leven afneemt (De Kloet, 2014; Rosema et al., 2012). Ook rapporteren ze verminderde maatschappelijke participatie van jongeren met hersenletsel, waaronder op het gebied van school en werk (De Kloet, 2014; Rosema et al., 2012; Kwakernaak et al., 2018).

Rebecca (25) is kanker 'survivor' en heeft hersenletsel van de operatie en behandeling van een hersentumor. Ze heeft last van geheugenverlies, concentratieproblemen en chronische vermoeidheid. Rebecca valt nog in de Wajong 2010 waarbij ze naast de uitkering mag bijverdienen en actief werd op de arbeidsmarkt. Ze werkt als communicatiemedewerker, doet freelance werk als model en actrice en werkt aan haar stichting om jongeren die kanker hebben gehad elkaar te laten ontmoeten. (Uit: Het kan anders!, FNO, 2017)

1.3 Werk als aandachtsgebied

De overgang naar volwassenheid is een kritieke fase voor jongeren met een chronische aandoening in het algemeen een ook voor jongeren met hersenletsel (Roebroek et al., 2009; Stam et al., 2006). Deze jongeren ondervinden bijvoorbeeld barrières bij het betreden van de arbeidsmarkt (Verhoef, 2015; Achterberg et al., 2009; Kwakernaak et al., 2018). Arbeidsparticipatie heeft te maken met persoonsgebonden factoren, zoals werkervaring en ernst van de aandoening, en met omgevingsfactoren, zoals de beschikbaarheid van passend werk en beeldvorming bij werkgevers (Achterberg et al., 2010).

Arbeidsdeelname van jongeren met een arbeidsbeperking ligt ver beneden het gemiddelde (Factsheet werk, FNO website 2017). Sinds de invoering van de Participatiewet in 2015 hebben gemeenten meer en meer te maken met jongeren met een arbeidsbeperking, waaronder jongeren met hersenletsel. Gemeenten zijn nog op zoek naar de juiste manieren om mensen te ondersteunen (Evers et al., 2017). Voor de Class zijn gemeenten en het UWV belangrijke partners om (delen van) de Class voor jongeren te financieren, bijvoorbeeld de jobcoach, en om jongeren aan werkervaringsplaatsen te helpen. Over de rol van gemeenten en het UWV en de programma's die ze bieden staat meer in hoofdstuk 7.

Jorik (18) heeft door een vuurwerkongeluk hersenletsel opgelopen. Hij vertelt dat voetbal hem weer vertrouwen gaf. Hij ging weer in zichzelf geloven en dat zorgt dat hij ook op school vooruit ging, waardoor hij zijn havo-diploma heeft gehaald. Wel maken hij en zijn ouders zich af en toe zorgen over de toekomst. Bijvoorbeeld of hij zich kan redden op de hogeschool en of

het hem daarna lukt om een goede baan te vinden waar ze rekening houden met zijn hersenletsel. (Uit: Het kan anders!, FNO, 2017)

Voor de Nationale DenkTank 2017 vulden 172 jongeren met een chronische aandoening een online vragenlijst in (Factsheet jongeren naar werk, FNO website 2017). Jongeren gaven aan vaker geen betaald werk te hebben dan hun leeftijdsgenoten, moeilijker een stageplek te kunnen vinden of een baan te zijn misgelopen. Eén derde zocht ondersteuning, waarvan de helft in de vorm van een jobcoach. Een deel gaf aan het (eerst) zelf te willen proberen en er was een groep die meer ondersteuning en begeleiding wenste bij het zoeken naar werk en stageplekken.

Harmke (25 jaar) liep door hoogteziekte hersenletsel op. Zij is snel overprikkeld en vermoeid, maar nog steeds graag juf. Zij zegt: ‘Dat werk vanaf nu laag belastbaar moest zijn was voor iedereen helder, maar wel frustrerend dat het UWV zonder twijfel besloot dat dit per definitie 40 uur per week was.’ Er miste maatwerk, maar nu zal na een rechterlijke uitspraak tot haar opluchting een onafhankelijk arts een reëel aantal uur bepalen.’ (Uit: Het kan anders!, FNO, 2017)

1.4 Doelstelling en onderzoeksvragen

Wetende dat er knelpunten en vraagstukken zijn voor jongeren met een chronische aandoening, zette het programma Zorg én Perspectief van FNO in op verschillende thema's, waarvan werk er een was naast zorg, opleiding, sport en kracht (FNO, 2014). Op het terrein van werk was de Class een van de projecten die al in de eerste open call van dit programma werd gehonoreerd. Vanuit Zorg én Perspectief werd contact gezocht met het programma Gewoon Bijzonder van ZonMw dat zich onder meer richt op mensen met hersenletsel.

In het kader van het gezamenlijk project 'Werk door jongeren met hersenletsel' vragen FNO, ZonMw en de Edwin van der Sar Foundation zich onder meer af wat de succes- en faalfactoren zijn van de aanpak van de Class voor werktoeleiding van jongeren. Ook willen zij graag onderzocht hebben of er op basis van de opgedane ervaringen uitspraken zijn te doen over de toepasbaarheid van de aanpak voor jongeren met een chronische aandoening anders dan hersenletsel. Daarnaast willen ze graag weten wat gemeenten nodig hebben om jongeren te ondersteunen bij werktoeleiding en of er afstemming kan plaatsvinden tussen de Class en de gemeenten.

Op basis hiervan zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1. Wat zijn de ervaringen met de Class en wat zijn de succes- en faalfactoren van dit programma voor het behalen van de doelstellingen bij werktoeleiding voor jongeren met hersenletsel?*
- 2. Hoe kan de Class voor jongeren met hersenletsel worden onderbouwd en aangepast en/of aangevuld om deze te optimaliseren?*
- 3. Op welke manier krijgen gemeenten en UWV te maken met jongeren met hersenletsel of een andere chronische aandoening voor werktoeleiding en onder welke voorwaarden zouden ze de Class kunnen gebruiken om jongeren te ondersteunen?*
- 4. Welke aanpassingen van en/of aanvullingen op de Class zijn nodig om het programma in te kunnen zetten voor jongeren met een chronische aandoening anders dan hersenletsel?*

De resultaten van dit onderzoek kunnen beleidsmatige aanknopingspunten bieden voor nadere samenwerking van FNO met betrekking tot de problematiek van jongeren met een chronische aandoening bij toetreding tot de arbeidsmarkt.

Begeleidingscommissie en ervaringsdeskundigen

In dit verslag rapporteren we de uitkomsten van het onderzoek naar de Class. Bij dit onderzoek is een begeleidingscommissie ingesteld die drie keer bijeen is geweest en bestaat uit twee personen, te weten: mw. Dr. K. Jurrius, Lector niet-aangeboren hersenletsel (NAH) en penvoerder ZonMw project NAH-Kennisnetwerk (programma Gewoon Bijzonder) en Mw. Dr. J.A.C. Verhoef, expert arbeidsparticipatie jongeren met een beperking, Hogeschool Rotterdam. De heer mr. drs. H.P. Kuipers, programmaleider Zorg én Perspectief van FNO, was altijd aanwezig bij de bijeenkomsten van de begeleidingscommissie.

Daarnaast waren er drie ervaringsdeskundige jongeren die advies gaven en meededen aan de uitvoering van het onderzoek: Morena Oostburg, MSc, Gaby Konijn en Jelmer Stolk. Jelmer Stolk deed dit vanuit zijn participatie in het Jongerenpanel van FNO. Hun precieze rol is verder beschreven in hoofdstuk 2 (zie ook bijlage A).

1.5 Inhoud van dit rapport

In de volgende hoofdstukken rapporteren we over de aanpak van het onderzoek, de uitkomsten en de conclusies en aanbevelingen. We starten elk hoofdstuk met een puntsgewijze opsomming van de kernelementen van het betreffende hoofdstuk.

In hoofdstuk 2 beschrijven we hoe we het onderzoek hebben aangepakt en welke methoden zijn gebruikt.

In hoofdstuk 3 starten we met een uitgebreide beschrijving van de inhoud van het programma van de Class. Daarnaast gaan we in op de opbrengsten van het programma zoals het projectteam deze ziet. In hoofdstuk 4 rapporteren we de uitkomsten van een literatuuronderzoek waarin we hebben gezocht naar theoretische onderbouwing voor (componenten van) de Class in onderzoek naar soortgelijke programma's.

De ervaringen die jongeren zelf met ons deelden in interviews en door middel van foto's komen aan bod in hoofdstuk 5.

De resultaten van de gesprekken met ouders komen aan de orde in hoofdstuk 6.

Hoofdstuk 7 is geheel gewijd aan de regelingen voor werktoeleiding en uitkeringen van gemeenten en UWV. Ook beschrijven we in dit hoofdstuk welke mogelijkheden de medewerkers van de gemeenten en het UWV zien voor afstemming tussen de Class en gemeenten/UWV.

In hoofdstuk 8 rapporteren we de uitkomsten van twee werksessies waarin we respectievelijk hebben onderzocht wat er kan worden verbeterd aan het programma van de Class en wat de mogelijkheden zijn om het programma geschikt te maken voor jongeren met een andere chronische aandoening dan hersenletsel.

Tot slot beantwoorden we in hoofdstuk 9 de onderzoeksvragen en gaan we na wat deze uitkomsten betekenen. Daarnaast reflecteren we op de door ons gebruikte onderzoeksmethoden.

2 Aanpak van het onderzoek

- Er is gekozen voor een brede aanpak met diverse methoden voor het onderzoek naar de ervaringen, de uitvoering en de uitkomsten van de Class.
- Door belanghebbenden bij het onderzoek te betrekken, doet het onderzoek recht aan de verschillende invalshoeken en perspectieven op de Class.
- Ervaringsdeskundige jongeren waren betrokken bij de projectaanvraag en deden actief mee bij gegevensverzameling en -interpretatie in onder meer interviews en werksessies.
- De *quick scan* van de literatuur is uitgevoerd om te kijken naar de wetenschappelijke onderbouwing van (elementen van) de Class.
- Werksessies met jongeren met hersenletsel en met jongeren met een andere chronische aandoening en deskundigen geven draagvlak aan de aanbevelingen voor optimalisering en verbreding van de Class.

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe we het onderzoek uitvoerden. We gebruikten verschillende methoden zoals literatuuronderzoek, interviews met foto's, telefonische interviews, vragenlijsten en werksessies. We hebben vanuit verschillende invalshoeken gekeken naar de Class: vanuit de deelnemers en jongeren met hersenletsel, vanuit hun ouders, vanuit medewerkers van de Class, coaches en vanuit gemeenten en het UWV.

2.1 Brede aanpak van onderzoek

Het onderzoek naar de Class is gericht op verbetering van het huidige programma en mogelijke verbreding naar andere doelgroepen. Het onderzoek is deels een evaluatie, maar let meer op de processen en de lessen dan op de uitkomsten. Een meer experimentele setting die nodig is voor een effectevaluatie was niet mogelijk bij dit onderzoek, bijvoorbeeld omdat er geen vergelijkingsgroep is van jongeren die niet meedoen aan de Class. Maar ook omdat de aanpak eigenlijk altijd verschillend is per editie van de Class en per jongere en het dus moeilijk is de precieze interventie en uitkomsten te vergelijken. Daarnaast liet de administratie van de jongeren die hadden deelgenomen aan de Class te wensen over zodat de situatie bij de start niet kon worden vergeleken met de situatie na afronding van de Class. Dat kon ook moeilijk, omdat de trajecten van veel deelnemers niet op een vast moment stoppen maar nog doorgaan als de bijeenkomsten van de Class al zijn beëindigd.

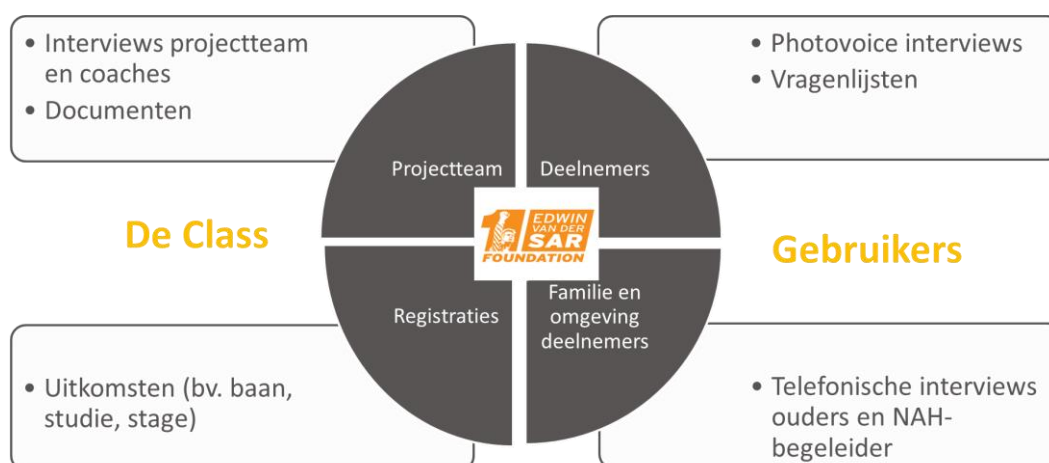
Rekening houdend met deze voorwaarden, hebben we gekozen voor een brede aanpak van het onderzoek. In tabel 2.1 staat welke methoden zijn ingezet om de onderzoeksvragen te beantwoorden.

Tabel 2.1 Onderzoeksvragen en bijbehorende methoden

Onderzoeksvragen	Methoden
1 Wat zijn de ervaringen met de Class en wat zijn de succes- en faalfactoren van dit programma voor het behalen van de doelstellingen bij werktoeleiding voor jongeren met hersenletsel?	• Photovoice interviews deelnemers • Interviews projectteam • Telefonische interviews ouders deelnemers • Vragenlijst deelnemers
2 Hoe kan de Class voor jongeren met hersenletsel worden onderbouwd en aangepast en/of aangevuld om het programma te optimaliseren?	• Quick scan literatuur • Werksessie jongeren met hersenletsel • Interviews en terugkoppeling projectteam
3 Op welke manier krijgen gemeenten en UWV te maken met jongeren met hersenletsel of een andere chronische aandoening voor werktoeleiding en onder welke voorwaarden zouden ze de Class kunnen gebruiken om jongeren te ondersteunen?	• Interviews gemeenten en UWV • Interviews met jobcoaches
4 Welke aanpassingen van en/of aanvullingen op de Class zijn nodig om het programma in te kunnen zetten voor jongeren met een chronische aandoening anders dan hersenletsel?	• Quick scan literatuur • Werksessie jongeren met een chronische aandoening en inhoudelijk deskundigen • Interviews gemeenten en UWV

De Class kent een aanpak waarbij diverse partijen zijn betrokken. Deze betrokkenen hebben we bij het onderzoek betrokken, zoals deelnemende jongeren, ouders, het projectteam, de coaches, en maatschappelijke veldpartijen, gemeenten en UWV. Op deze manier kunnen we vanuit verschillende perspectieven kijken naar de Class. In onderstaande figuur staat afgebeeld op welke manier de verschillende betrokkenen in het onderzoek hebben geparticipeerd. In de volgende paragrafen beschrijven we de precieze werkwijzen.

Figuur 2.1 Verschillende betrokkenen bij de Class en gebruikte methoden

2.2 Quick scan literatuur

Om inzicht te krijgen in wat er bekend is over de werkzaamheid van programma's en interventies voor werktoeleiding van jongeren met hersenletsel, is een quick scan van de wetenschappelijke literatuur uitgevoerd. In deze quick scan is gezocht naar studies over soortgelijke programma's als de Class.

Zoekstrategie

De zoekstrategie was nadrukkelijk gericht op jongeren met hersenletsel. Echter, aangezien er weinig studies bestaan over interventies voor werktoeleiding van jongeren met hersenletsel, is de zoekstrategie uitgebreid naar interventies voor werktoeleiding van jongeren met verschillende chronische aandoeningen. De zoekstrategie is in overleg met een medisch informatiespecialist van de VU opgesteld.

Er is gezocht naar studies vanaf 2010 met een combinatie van de volgende zoektermen:

1. Jongeren (adolescent, young adult, young people, young person, youth, teen).
2. Hersenletsel (traumatic brain injury, chronic brain injury, chronic traumatic encephalopathy, brain trauma, head trauma, acquired brain injury, traumatic head injury, acquired head injury).
3. Chronische aandoeningen (chronic disease, disabled person, chronic illness, chronically ill, chronic condition, chronic disability, physical disability, handicapped, physically challenged).
4. Interventies (evaluation study, program evaluation, clinical study, feasibility study, evaluation, trial, program, intervention, training, coaching, project).
5. Werkparticipatie (work, employment, supported employment, vocational rehabilitation, job, occupation, career).

De zoektermen zijn ingevoerd in de elektronische databases Pubmed, Embase, PsycINFO en Scopus.

Inclusiecriteria

Artikelen werden geïnccludeerd, wanneer zij voldeden aan de volgende criteria:

- a. Het programma is uitgevoerd onder jongeren van zestien tot en met dertig jaar met niet-aangeboren hersenletsel of een andere chronische aandoening.
- b. De studie ging over een sociaal-wetenschappelijk programma dat specifieke elementen bevat gericht op het verbeteren van arbeidsparticipatie van de deelnemers.
- c. Het programma had tot doel om de deelnemers naar hun eerste baan te begeleiden en/of om hen te helpen bij het opdoen van werkervaring.

De zoektocht in de elektronische databases leverde 1.851 potentieel relevante artikelen op. Na het scannen van de titels, abstracts en uiteindelijk de volledige teksten zijn eenentwintig artikelen meegenomen in de quick scan.

2.3 Photovoice interviews met jongeren

We hebben (oud-)deelnemers van de Class geïnterviewd over hun ervaringen met de Class. Dit deden we met de methode van *photovoice interviews*. *Photovoice* is een participatieve methode waarin deelnemers voor hen relevante onderwerpen in beeld brengen met foto's (Darbyshire et al., 2005). Onder het motto *a picture is worth 1.000 words* hebben we (oud-)deelnemers gevraagd foto's te nemen op basis van een zorgvuldig geformuleerde opdracht (zie bijlage B). De afbeeldingen waren de input voor interviews waarin we de betekenis van de foto's bespraken (bijvoorbeeld Warne et al., 2013; Flum et al., 2010).

Samenstelling groep deelnemers

Voor de selectie van de te interviewen jongeren, hadden we verschillende criteria opgesteld. Zo wilden we graag deelnemers uit de verschillende Classes, zodat sommigen van hen al wat langer konden terugkijken en anderen vooral over hun beginperiode bij de Class konden praten. Daarnaast wilden we jongeren die ten tijde van de Class vooral bezig waren met hun studie of juist met het zoeken naar een baan, en die verschillende ervaringen hadden met de Class. De werving vond plaats via het projectteam van de Class die hen benaderde voor een interview.

In totaal zijn acht jongeren geïnterviewd: twee uit Class 1, één uit Class 2, drie uit Class 3 en twee uit Class 4. Vijf van hen hebben foto's gemaakt vóór het interview en één heeft naderhand foto's gestuurd. Twee deden het interview liever zonder foto's; één van hen had geen tijd om foto's te maken en de ander vond het lastig om haar ervaringen in foto's vast te leggen. De meeste interviews vonden plaats bij de jongeren thuis, één jongere koos ervoor om naar het Nivel te komen. De interviews duurden drie kwartier tot anderhalf uur.

Interviews samen met ervaringsdeskundigen

In eerste instantie werden de interviews gestructureerd aan de hand van de foto's: de jongeren bepaalden waar het over ging. Hierbij gebruikten we vragen uit de PHOTO-methode om de jongeren te laten vertellen over de foto's (Hergenrather et al., 2009). Deze vragen waren: "Beschrijf jouw foto" (**P**icture), "Wat gebeurt er op jouw foto?" (**H**appening), "Waarom heb je hier een foto van gemaakt" (**O**f this), "Wat vertelt deze foto over jouw deelname aan de Class?" (**T**ell) en "In hoeverre droeg dat bij aan of belemmerde dat jouw leven, situatie of deelname aan de Class"? (**O**pportunities). Daarnaast gebruikten we een topiclijst om na het interview te checken of er nog andere belangrijke onderwerpen waren die aan bod konden komen (zie bijlage C). Wanneer jongeren geen foto's hadden gemaakt, was de topiclijst leidend in het interview.

Interview bij één van de jongeren thuis

Er zijn zoveel mogelijk interviews uitgevoerd in een duo van één onderzoeker en één ervaringsdeskundige. Soms lukte het niet om een gezamenlijke afspraak te plannen. Uiteindelijk zijn vijf interviews samen met een ervaringsdeskundige uitgevoerd en drie zonder. De onderzoeker had de leiding in deze interviews en de ervaringsdeskundige stelde aanvullend verdiepende vragen. Na elk interview bespraken en evalueerden de onderzoeker en de ervaringsdeskundige het gesprek. Dit vormde input voor de analyses.

Analyse

Voor de analyse van de interviews is gebruik gemaakt van een kwalitatieve analysemethode die gebaseerd is op thematische analyse (Boeije, 2014). Relevante fragmenten uit de transcripten zijn gemarkeerd en gecodeerd. Vervolgens zijn de codes gegroepeerd om thema's te ontwikkelen die goed de ervaringen van jongeren laten zien.

2.4 Vragenlijst jongeren

De Class is in 2015 tot en met 2017 mogelijk gemaakt door subsidie van FNO. De projectaanvraag maakte deel uit van het programma Zorg én Perspectief. In het kader van het overkoepelend evaluatieonderzoek van dit programma (Boeije et al., 2019) werd aan jongeren die deelnamen aan de projecten, waaronder de Class, gevraagd of ze een vragenlijst wilden invullen (zie Boeije, et al. 2019). Van deze vragenlijst is met toestemming van betrokkenen ook gebruik gemaakt voor dit onderzoek. Naast achtergrondgegevens werd gevraagd naar effecten van deelname voor hun zelfvertrouwen, het leven met de aandoening en de ervaren kansen op het terrein van school, werk en sport. Daarnaast werden vragen gesteld over het project zelf, zoals de tevredenheid met de aanpak, suggesties voor verbetering en of ze andere jongeren zouden aanbevelen deel te nemen.

In de periode van april tot juni 2018 zijn deelnemers van Class 1 en 2 gevraagd om de vragenlijst in te vullen. In totaal namen veertig jongeren deel aan Class 1 en 2 en dertien van hen vulden de vragenlijst in. De uitkomsten zijn verwerkt met beschrijvende statistiek met behulp van het programma Stata15.

2.5 Gesprekken met projectteam en coaches

De gesprekken met het projectteam vonden plaats om de doelen en de aanpak van de Class te kunnen beschrijven. En daarnaast om de uitvoering en de opbrengsten helder te krijgen. Ook wilden we graag van het projectteam weten welke verbeteringen zij in de loop van de tijd hadden aangebracht en welke verbeteringen zij zelf nog voorstelden. Deze gesprekken vonden plaats in twee rondes en mailuitwisseling (zie topiclijst bijlage D).

1. In het eerste gesprek ging het vooral om de beschrijving van de Class. Het programma van de Class staat schematisch wel op papier, maar veel aanvullende informatie over de doelen en onderdelen van de Class zit in de hoofden van het projectteam. Daarnaast wilden we een juiste en volledige beschrijving verkrijgen van alle activiteiten die plaatsvinden binnen de Class. Daarbij gaat het zowel om de kick-off meeting, de coaching, de belastbaarheidstests als om de gezamenlijke bijeenkomsten, de terugkomdagen, de workshops, en de kennismaking met experts. Ook wilden we weten hoe de werving en selectie verlopen en welke jongeren deelnemen aan de Class. Daarbij kwamen ook de uitgangspunten aan bod, zoals de combinatie van beweging en rust, (werk)belasting en activering en de flexibiliteit van onderdelen in het programma.
2. In het tweede gesprek ging het vooral om de ervaringen van het projectteam met de uitvoering van de Class en om hun zicht op wat werkzaam is, voor wie en waarom. Tevens zijn we ingegaan op eerder uitgevoerd onderzoek naar de Class (Eerland et al., 2016) en tussentijdse bevindingen uit andere onderdelen van het huidige onderzoek. Daarbij konden we ervaren knelpunten, succesfactoren en mogelijke verbeteringen aandacht geven. Ook keken we met het projectteam naar buiten en naar de toekomst. We hebben het gehad over de samenwerking met externe partijen en de mogelijkheden voor overdraagbaarheid van de aanpak naar jongeren met een andere chronische aandoening. We hebben uitgebreid gesproken over de ervaringen met bijvoorbeeld gemeenten en het UWV waarin we spiegelde wat we hoorden bij gemeenten en het UWV.
3. We spraken niet alleen met het directe projectteam van de Class, maar ook met een algemeen coach van Stichting MEE, een jobcoach van Bureau VolZin en een sportcoach van Sportief Plus die bij de Class betrokken zijn als vaste samenwerkingspartners. We vroegen hoe zij bij de Class betrokken waren geraakt, wat hun rol binnen de Class is, wat hun ervaringen zijn met de uitvoering van de Class en welke knelpunten, succesfactoren en mogelijke verbeteringen zij zien. Daarnaast spraken we kort met de betrokken neuropsychologe van het AMC en de bondsarts van de KNVB over de psychologische en fysieke tests die aan het begin en aan het eind van de Class worden afgenomen.

2.6 Telefonische interviews familieleden

Familieleden zijn niet de primaire focus van de Class, maar ze zijn belangrijk in de omgeving van de jongeren. Er is telefonisch gesproken met vijf ouders van deelnemers aan de Class en met één NAH-begeleider van een deelnemer. Op de testdag bij de KNVB spraken twee onderzoekers uit het team kort met twee ouders van jongeren die nog maar net begonnen waren met de Class. Tijdens de gesprekken hanteerden we een topiclijst (zie bijlage E). We vroegen aan alle ouders hoe de situatie van hun zoons of dochters was voorafgaand aan de Class, wat zij de sterke punten vinden van de Class

en welke opbrengsten zij zien voor zichzelf en voor hun kinderen. Als laatste vroegen we naar mogelijke verbeterpunten voor de Class. De gesprekken duurden gemiddeld drie kwartier. Tijdens de interviews werden notities gemaakt die zijn uitgewerkt en geanalyseerd.

2.7 Interviews gemeenten en UWV

In het kader van het onderzoek naar de Class is met een aantal gemeenten gesproken over de manier waarop zij jongeren ondersteunen bij het vinden van werk. Het doel van deze gesprekken was om enerzijds te kijken wat gemeenten doen en wat ze daarbij nodig hebben en anderzijds om te kijken naar de mogelijkheden van de Class om aan te sluiten bij de hulp bij werktoeleiding door gemeenten. De werving van de gemeenten verliep enigszins moeizaam. Uiteindelijk is contact tot stand gekomen via eigen contacten (gemeente A), via het team van de Class (gemeente D) en we hebben gemeenten benaderd via hun websites. We hebben in totaal met vier gemeenten gesproken. Met drie gemeenten is gesproken over de ondersteuning van jongeren bij het vinden van een betaalde baan. Zij kenden het programma van de Class niet. Met één gemeente is gesproken over de inzet van de Class bij de gemeente. Zij hadden eerder contact gehad met de Class en hadden ideeën over mogelijke samenwerking. Twee gemeenten waren middelgrote gemeenten (<100.000 inwoners), een gemeente is een grote gemeente (>100.000 inwoners) en een gemeente is een kleine gemeente (<25.000 inwoners).

In de gesprekken werd een topiclijst gehanteerd (zie bijlage F). Bij gemeente B is een ervaringsdeskundige jongere meegegaan. Van de kant van de gemeenten spraken we in totaal met zes mensen. Twee gesprekken vonden plaats met twee deelnemers. Ze duurden gemiddeld één uur. De medewerkers die we spraken hadden een leidinggevende functie, één medewerker was werkcoach. Bij gemeente D hebben we gesproken met twee wethouders. Bij het UWV spraken we met twee mensen: een adviseur verzekeringsarts en een (staf) procesbegeleider. De gesprekken met de gemeenten werden opgenomen en uitgewerkt en daarna geanalyseerd. Deze uitwerkingen zijn ter goedkeuring naar de geïnterviewden gestuurd.

2.8 Werksessies met jongeren en experts

Werksessie met jongeren met hersenletsel

We hebben in december 2018 een werksessie georganiseerd met jongeren met hersenletsel over hun ideeën voor optimalisering van de Class. Op basis van de literatuur en de gesprekken met betrokkenen hebben we uitspraken geformuleerd over de zaken die goed verlopen in de Class - de *tops* - en uitspraken over zaken waarover discussie bestaat of waarvan de bijdrage voor één of meer betrokkenen onduidelijk is - de *tips*. Deze tips en tops zijn behandeld in de werksessie. De tips hebben we alleen gepresenteerd. Bij de tops is ook aan hen gevraagd of zij zich erin herkennen, of zij het belangrijk vinden dat de Class actie onderneemt om het te verbeteren en of zij ideeën hebben hoe de Class dat het beste kan doen.

Deelnemers

Jongeren voor de werksessie zijn op twee manieren benaderd. Uit de lijst van deelnemers van Class 2 en 3 zijn dertien willekeurige jongeren per mail gevraagd om deel te nemen aan de werksessie. Daarnaast zijn er vijf jongeren met hersenletsel uit het jongerenpanel van Zorg én Perspectief gemaïld met een uitnodiging. Uiteindelijk deden er acht jongeren mee aan de werksessie. Vijf van hen waren oud-deelnemers van de Class, twee waren lid van het Jongerenpanel van Zorg én Perspectief en één was zowel oud-deelnemer als lid van het Jongerenpanel. De deelnemers kregen een beloning voor hun deelname. Zie bijlage G voor een overzicht van de deelnemers.

Selectie van tops en tips

In verband met de belastbaarheid van de jongeren is de duur van de werksessie beperkt tot anderhalf uur. Om in die tijd voldoende diepgaand op de onderwerpen in te gaan, hebben we ervoor gekozen om op basis van de tussentijdse onderzoeksresultaten een selectie te maken van te bespreken uitkomsten en die te vertalen naar tops en tips (tabel 2.2). Voorafgaand aan de werksessie kregen de deelnemers een uitgebreider overzicht van deze tops en tips, zodat zij voorafgaand aan de bijeenkomst alvast konden nadenken (bijlage H).

Tabel 2.2 De tops en tips die behandeld zijn in de werksessie

Tops

De Class kijkt heel goed naar wat jongeren wél kunnen
Er is veel ruimte om te proberen en experimenteren
Het team van de Class is heel betrokken en goed bereikbaar voor vragen

Tips

Eén jaar is wat kort om leuk werk te vinden
Niet alle bijeenkomsten zijn nuttig voor alle deelnemers
Noordwijk is ver weg voor veel deelnemers en hun ouders
Sportcoaches voldoen niet altijd aan de verwachting van deelnemers
Deelnemers hebben behoefte aan een 'overkoepelende' coach
De regelgeving bij gemeente en UWV werkt soms vertragend

Werkssessie

De werksessie die werd begeleid door twee onderzoekers en een ervaringsdeskundige, startte met een korte kennismaking waarin jongeren vertelden over zichzelf, hun hersenletsel en hun motivatie om mee te doen aan de werksessie. Ook de onderzoekers stelden zich voor en gaven een korte introductie op het onderzoek en het doel van de bijeenkomst. Vervolgens presenteerden zij de drie tops, waarna de jongeren kort de tijd kregen om te reageren.

Het grootste deel van de werksessie bestond uit de bespreking van de tips. Deze bespreking startte met een prioritering van de zes tips. Met kerstballen konden jongeren steeds stemmen of zij het wel of niet belangrijk vonden dat de Class met een tip aan de slag zou gaan. Dat deden zij door een rode (wel belangrijk) of groene (niet belangrijk) kerstbal in een bakje te leggen en hun keuze toe te lichten. Daarna zijn de vier belangrijkste tips, de tips met de meeste rode kerstballen, apart genomen. Hierover hebben we samen met de jongeren nagedacht over oplossingsrichtingen.

Werkssessie met jongeren met diverse chronische aandoeningen en professionals

Na de werksessie met jongeren met hersenletsel, is in januari 2019 een tweeënehalf uur durende werksessie georganiseerd met jongeren met verschillende chronische aandoeningen en professionals op het gebied van revalidatie en werktoeleiding. Het doel van deze werksessie was om inzicht te krijgen in de mogelijkheden voor verbreding van de Class. Op basis van de literatuur, gesprekken met betrokkenen en de werksessie met jongeren met hersenletsel zijn de belangrijkste elementen van de Class samengevat (tabel 2.3). Deze elementen hebben we voorgelegd aan de jongeren en aan de professionals met de vraag of ze passen bij trajecten voor werktoeleiding van jongeren met een chronische aandoening.

Deelnemers

Voor de werksessies zijn jongeren en professionals uitgenodigd. Jongeren zijn benaderd via het jongerenpanel van Zorg én Perspectief. Ook deed één van de ervaringsdeskundigen uit dit onderzoek mee aan de werksessie. Professionals zijn geworven via de netwerken van de onderzoekers, de Class,

FNO en de leden van de begeleidingscommissie. Aan de werksessie deden uiteindelijk veertien deelnemers mee, waarvan vier jongeren en tien professionals. Zie bijlage G voor een overzicht van de deelnemers.

Werksessie

De werksessie startte met een kort welkom van de onderzoekers en een korte voorstelronde. Daarna vond een presentatie plaats over hersenletsel en de belangrijkste gevolgen ervan voor onder meer school en werk en werd de aanpak van de Class toegelicht. Daarna vond de workshop plaats waarbij de jongeren en de professionals apart van elkaar aan de slag gingen. Zij bespraken in twee groepen de ervaringen die zij hadden met werktoeleiding.

Ook gingen ze aan de slag met de elementen van de Class. Dit deden zij op een soortgelijke manier als in de werksessie met jongeren met hersenletsel. Deelnemers kregen op papier en mondeling een overzicht van de belangrijkste elementen (bijlage I). We vroegen hen om per element te stemmen of het paste in een traject voor werktoeleiding. Dit konden zij doen door een groen (past niet) of een rood (past wel) paasei in een glas te doen. De deelnemers kregen kort de tijd om hun keuze toe te lichten.

In het tweede, plenaire deel van de workshop werden de paaseieren geteld en de uitkomsten van de groepen vergeleken. De elementen waarover de jongeren en de professionals het meest van mening verschilden en de elementen waarop zij graag een toelichting wilden geven werden besproken. Centraal in deze plenaire discussie stond de vraag: welke elementen van de Class zijn breed toepasbaar, welke niet, en welke zouden moeten worden aangepast?

Tabel 2.3 De elementen van de Class die behandeld zijn in de werksessie

Elementen
Een bekende Nederlander als boegbeeld van de aanpak
Brede aanpak, waarbij jongeren op alle levensgebieden worden geholpen
Persoonlijke aandacht en maatwerk voor jongeren
De Class richt zich op de (werk)omgeving van de jongere
Jongeren ontmoeten lotgenoten op terugkomdagen
Het traject duurt één jaar met de mogelijkheid om nazorg te krijgen

3 Opzet en uitvoering van de Class

- Het programma De Class van de Edwin van der Sar Foundation heeft als primair doel jongeren naar werk toe te leiden en bestaat uit een unieke combinatie van elementen.
- Op basis van de ervaringen uit eerdere edities van de Class ontwikkelt het programma zich voortdurend en sluit het zoveel mogelijk aan bij de behoeften van de doelgroep.
- De Class heeft een klein team vaste medewerkers en heeft mede dankzij Edwin en zijn vrouw Annemarie, een groot netwerk van vaste samenwerkingspartners, zoals potentiële werkgevers door heel Nederland, job- en sportcoaches, sportartsen, UWV en andere organisaties met expertise op het gebied van hersenletsel.
- Administratief is de Class niet sterk en zit er veel in de hoofden van de projectleider en de directeur, financieel is de Class kwetsbaar.
- Het uitzoeken van regelingen, het onderhandelen met het UWV, uitkeringsinstanties en letselschadepartijen neemt veel tijd in beslag, ook van de projectleider van de Class.
- De opbrengsten van de Class zijn moeilijk meetbaar, maar liggen op het terrein van werk (al dan niet betaald), reactivering, sport, zelfvertrouwen en sociale contacten.
- Wet- en regelgeving staan het vinden van een geschikte werkplek soms in de weg, onder andere doordat veel jongeren van de Class niet in het doelgroepenregister staan.

De Class is een programma van de Edwin van der Sar Foundation om jongeren met hersenletsel toe te leiden naar werk. In dit hoofdstuk beschrijven we het programma van de Class aan de hand van de bestaande programmabeschrijving en aan de hand van interviews met het projectteam, een algemeen coach van Stichting MEE, een sportcoach van Sportief Plus, de betrokken neuropsycholoog en de bondsarts van de KNVB. Op basis hiervan kunnen we een gedetailleerd beeld geven van de Class en van de ervaren opbrengsten.

3.1 Programma van de Class

Doelen

De Class heeft als centraal doel om jongeren naar werk te begeleiden, bij voorkeur naar betaald werk. Wanneer dat niet haalbaar blijkt te zijn, is vrijwilligerswerk of een zinvolle dagbesteding het doel. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer door screening van de verzekeringsarts is vastgesteld dat jongeren geen arbeidsvermogen hebben. De doelen voor de jongeren worden op maat vastgesteld in het eerste gesprek met de projectleider van de Class, in gesprekken met de job- en sportcoach, en via de methode 'hooi op je vork'.

Sport is een vast onderdeel van de Class waar iedereen aan mee moet doen. Sport heeft als doel de jongeren te activeren, hun conditie te verbeteren en hen structuur in het leven te bieden. Op het gebied van sport zoekt de sportcoach samen met de jongere naar de ideale grens qua belastbaarheid. Dat betekent dat sommige jongeren moeten proberen hun grenzen te verleggen en meer gaan bewegen, en andere jongeren juist minder intensief moeten gaan sporten. De sport wordt dus altijd op maat aangeboden.

Meerdere jongeren zitten bij deelname aan de Class aan het eind van hun studie en worden door de studietoets begeleid bij het halen van hun diploma. Dat kan studiebegeleiding zijn om de stof te leren beheersen of om te leren studeren met de problematiek die hersenletsel met zich meebrengt. Soms overlegt de studietoets ook met de opleiding over de mogelijkheden om de studieduur te verlengen of tentamens te mogen spreiden. Deze studiebegeleiding heeft wel tot doel om uiteindelijk aan het

werk te gaan. Soms beginnen jongeren ook met een werkambitie, maar blijkt gaandeweg dat ze toch graag een bepaalde opleiding willen doen. Ook daar begeleidt de Class in.

Tijdsbelasting

Deelname aan de Class duurt ruim een jaar en kent naast een intensief individueel traject met job- en sportcoaches een aantal plenaire trainings- en terugkomdagen. Het plenaire programma van de Class vraagt gemiddeld vijf à zes uur per week, los van reistijd en sporten die gemiddeld circa drie uur per week vragen. Daar bovenop komt dan de tijd die jongeren nodig hebben om werk te zoeken, hun studie af te ronden en om voor zichzelf leren zorgen. De tijdsbelasting varieert per jongere en is afhankelijk van zijn of haar doelstellingen en activiteiten.

Rol van ouders/naasten

Ouders komen vaak mee op de kennismakingsdagen en krijgen dan een aparte bijeenkomst aangeboden waarin zij elkaar kunnen ontmoeten en vragen kunnen stellen. De terugkomdagen zijn alleen voor de jongeren; ouders kunnen dan wel vragen stellen of met de coaches overleggen. Ouders kunnen altijd bellen naar de projectleider als er iets is, of worden gebeld als daar vanuit de Class aanleiding toe is.

Inhoud van de Class

In november 2018 is de vijfde Class gestart. Het programma is voortdurend aangepast op grond van eerdere ervaringen en feedback vanuit betrokken coaches en jongeren. Het programma is opgebouwd uit vier fasen:

- in de eerste fase worden persoonlijke doelen opgesteld en plannen gemaakt;
- de tweede fase staat in het teken van activatie: jongeren volgen trainingen en zij gaan sporten;
- in de derde fase gaan de jongeren solliciteren of andere activiteiten ondernemen;
- de vierde fase staat in het teken van afronding en evaluatie.

In deze fasen worden de activiteiten door verschillende bureaus of organisaties verzorgd, zoals Bureau VolZin, Stichting MEE, Emma at Work, en Randstad Participatie. Doordat zoveel verschillende organisaties met ieder hun eigen expertise betrokken zijn, wordt binnen de Class veel specifieke kennis ingezet. Deze organisaties hebben daarnaast ook ieder hun eigen netwerk, waardoor het netwerk van de Class ook groot is en er veel potentiële stage- en werkplekken zijn in een groot deel van Nederland. Hieronder zetten we de fasen in meer detail uiteen.

FASE 1

Fase 1 duurt drie maanden en gaat over de jongere zelf, over doelen stellen en plannen maken.

Individuele sessies

In de eerste bijeenkomst worden job- of studiecoaches en sportcoaches gekoppeld aan jongeren. De jobcoaches zijn van Bureau VolZin en zitten veelal in de Randstad, maar er wordt ook gewerkt met lokale ZZP-ers. Bij de matching van zowel job- als sportcoach met de jongeren, wordt gekeken naar de geschatte tijd die de deelnemer zal vragen en vooral ook naar de regio waar deelnemers en coach vandaan komen. Zowel job- als sportcoaches hebben specifiek kennis van hersenletsel.

In een eerste terugkomdag stelt een coach van Stichting MEE met de methode 'Hooi op je Vork' vast wat de motivatie van de jongeren is en wat hun eigen doelen en prioriteiten zijn. Hooi op je Vork is een bekende methodiek voor intakegesprekken die speciaal is ontwikkeld voor mensen met hersenletsel. Met deze methodiek gaan de coach en de jongeren samen systematisch na hoe het leven van de jongeren er vroeger uitzag en wat zij nu belangrijk vinden. De methodiek richt zich op alle levensgebieden, bijvoorbeeld familie/relaties, sociale contacten, werk, financiën, gezondheid, uiterlijk,

et cetera. Het doel van de methodiek is mensen met hersenletsel te helpen greep op zichzelf en op de situatie te krijgen en een plezierige en zinvolle invulling aan het leven te geven.

Het gesprek is samen met de projectleider van de Class. Sommige jongeren komen alleen naar het gesprek, maar de meesten komen samen met hun ouders, of soms ook met een vriend of vriendin. De methodiek is voor de Class iets ingekort tot één à anderhalf uur in verband met de belastbaarheid van de jongeren. In het gesprek schat de algemeen coach van Stichting MEE in waar de grens ligt voor de jongere en geeft feedback wat betreft de haalbaarheid van de doelen. Op basis van dit gesprek stellen de jongere en de algemeen coach de doelen vast die de jongere wil bereiken in de Class en geeft de coach advies. De adviezen zijn soms medisch van aard (bijvoorbeeld second opinion bij neuroloog), soms gericht op het verwerkingsproces. Deze coach richt zich dus niet alleen op werk. Als uit het gesprek bijvoorbeeld volgt dat de medische situatie nog niet stabiel is, dan kan de jongere nog niet aan het werk. De jongeren (en ouders) krijgen van het gesprek een verslag, zodat die daar gedurende het jaar met de job- of studiecoach aan kunnen werken.

Sport en belasting

In samenwerking met het sportmedisch centrum van de KNVB in Zeist worden aan het begin van de Class een (standaard) inspanningstest op de fiets, een stabiliteitscoördinatietest en een lenigheidstest gedaan. Enkele jongeren sporten bij aanvang van de Class zelf al veel, anderen helemaal niet. Aan de hand van deze tests en de sportervaring en wensen van de jongere bepalen ze met de sportcoach de sportdoelen.

Ook worden cognitieve tests aangeboden. Deze zijn per individu verschillend en gebruiken verschillende methodieken. De tests kunnen zijn gericht op het kortetermijngeheugen of op bijvoorbeeld prikkelverwerking. Bij deze tests zijn dr. Goedhart, bondsarts bij de KNVB, mw. Langdon, MSc, neuropsychologe vanuit het AMC en prof. dr. Scherder (neuropsycholoog) betrokken.

De jongeren krijgen een logboek, waarin allerlei informatie van het programma van de Class zit, en waarin hun persoonlijke informatie is opgenomen, zoals testresultaten, afspraken, en desgewenst het medisch dossier. Het is een naslagwerk voor de jongere zelf, maar kan ook bruikbaar zijn voor potentiële werkgevers, omdat de assessments en coachverslagen erin worden opgenomen. Deze informatie wordt alleen met toestemming gedeeld.

FASE 2

Fase 2 duurt vier maanden en is een onderzoeks- en activeringsfase. Het traject met de job- en sportcoach loopt. Er zijn terugkomdagen en trainingen, deelnemers worden aangemeld in het doelgroepenregister indien van toepassing, er wordt een sportabonnement afgesloten en de sportactiviteiten worden opgebouwd.

Terugkomdagen

Er is een terugkomdag waar jobcoaches van Bureau VolZin de training Belasting & Belastbaarheid verzorgen. Aan de hand van een huiswerkopdracht geven de jongeren aan hoe zij omgaan met dagelijkse bezigheden, met hun belastbaarheid en behoefte aan rustmomenten. Met begeleiding van de jobcoach leren ze hun energie zo optimaal mogelijk te verdelen. De jongeren presenteren deze huiswerkopdracht aan elkaar in een kleine groep en kunnen zo, onder begeleiding van de coach, tips uitwisselen.

Er is een terugkomdag van Stichting Studeren en Werken Op Maat waarin jongeren door middel van digitale assessments leren wie ze zijn, wat ze willen en wat daar (voor werk) bij zou passen. De modules zijn enigszins aangepast aan het opleidingsniveau en worden ingevuld door deelnemers van de Class en soms door naasten (vader, moeder, partner, vriend, buurman), zodat een breder beeld van de deelnemer wordt verkregen. Aan de hand van (foto)vragenlijsten en een spel komen allerlei competenties naar voren. Deze manier van bevragen geeft vaak inzicht in de ambitie en affiniteit van

de deelnemers dat er in gewone gesprekken niet altijd uitkomt. De uitslag van het assessment krijgt de deelnemer op papier en bij een terugkomdag wordt de uitslag individueel besproken door iemand van Studeren en Werken op Maat, desgewenst in het bijzijn van ouders en/of jobcoach.

Er is een terugkomdag waarbij Emma at Work een talentspel uitvoert om te kijken waar jongeren goed in zijn en de jongeren starten met het maken van een persoonlijk profiel (wie ben ik, wat kan ik, wat wil ik, wat heb ik nog te leren). De jongeren krijgen van tevoren huiswerk, waarin zij aan de hand van een situatieschets gaan nadenken over hun talenten en hun drijfveren. Aan de hand van een virtuele vacature kijken ze hoe ze drijfveren en talenten kunnen 'vertalen' naar werk of een functie.

Jobcoaches

De jobcoaches hebben het meeste contact met de jongeren en leveren één op één maatwerk. De begeleiding is gericht op werk, het maken van CV's, het inschrijven bij de juiste instanties of uitzendbureaus, etc. Ze gaan met jongeren mee naar mogelijke bedrijven en nemen potentiële werkgevers een hoop geregeld uit handen omdat zij op de hoogte zijn van de vele verschillende regelingen. De jobcoaches hebben tevens een rol in het onderhandelen met uitkeringsinstanties. Het aantal contacturen dat de jobcoaches hebben, is per persoon heel verschillend maar gemiddeld anderhalf uur per week per persoon. Maar de jobcoaches hebben ook contact met het team van de Class (bijvoorbeeld over uitkeringen) en bezoeken ook samen met het team mogelijke stage- of werkadressen uit het netwerk. Alles bij elkaar is een jobcoach zo'n tweeëneuhalf uur per week bij de Class betrokken.

Sportcoaches

De sportcoaches hebben een gelimiteerd aantal uren, gemiddeld twintig minuten per week gedurende een jaar en één bezoek op locatie. Dit heeft een financiële reden, maar is ook zo opgezet om te voorkomen dat de sportcoach 'de sportkar gaan trekken', terwijl het initiatief van de jongere zelf moet komen. De coaches geven sportbegeleiding en adviezen op het gebied van voeding, rust en ontspanning, regelmaat op het gebied van sport/bewegen, rekening houden en omgaan met spierspanningen, blessures, etc. In het begin begeleiden ze de jongeren intensief en gaat de sportcoach een eerste keer vaak mee naar de gekozen sportlocatie in de buurt om de intake te doen. Het abonnement wordt betaald door de foundation en aanwezigheid en inzet wordt door de sportcoach gemonitord. Contact vindt plaats via Skype of telefoon en de coaches zien de deelnemers op terugkomdagen. Ouders hebben ook een rol in het stimuleren van de jongeren om te bewegen en om indien nodig gebruik te maken van de adviezen van de sportcoach.

FASE 3

Fase 3 duurt vier maanden en staat in het teken van het naar buiten gaan en solliciteren.

De jongeren schrijven zich (afhankelijk van hun doelen) in bij Randstad Participatie, Emma at Work, Stichting Studeren en Werken Op Maat en Onbeperkt aan de Slag. Ze nemen deel aan Meet & Greet, doen werkervaring op (betaald of vrijwilliger), gaan mee met activiteiten van de Edwin van der Sar Foundation, kijken mee bij bedrijven vanuit het netwerk van de Foundation en er zijn twee terugkomdagen. Er zijn Meet & Greet van Onbeperkt aan de Slag waarop op een informele manier contact kan worden gevonden met bedrijven. Bedrijven als Rabobank en Capgemini staan daarbij. Bij grotere Meet & Greet is er soms ook een kapper bij of mensen die kledingadvies kunnen geven.

Sommige jongeren gaan ook mee naar evenementen om te vertellen over de Class. Of naar een gastcollege van Erik Scherder, de bij de Class betrokken neuropsycholoog. Daar vertellen ze (aan leeftijdsgenoten) wat hen is overkomen en welke gevolgen dat heeft. Zo zetten jongeren zich op meerdere manieren in. Stichting MEE geeft vaak aan consultants en medewerkers presentaties door

het hele land over de problematiek van hersenletsel, en ook daar gaan de jongeren van de Class soms mee naar toe. Dit geeft niet alleen bekendheid aan de Class, maar brengt jongeren ook in contact met mogelijke werkgevers of stageplaatsen. Doordat ze gezien worden, kunnen ze soms al direct een afspraak maken.

Terugkomdagen

Op de terugkomdag van Randstad Participatie leren de jongeren zich te presenteren aan een potentiële werkgever middels een Elevator Pitch van een minuut (wie ben je, wat zijn je hobby's, wat zijn je ambities). Ze moeten van tevoren een vacature zoeken die bij hen en hun werkambities past en zeggen waarom die hun aanspreekt. De presentatie wordt niet alleen beoordeeld op de inhoud maar er wordt ook gekeken naar houding. De jongeren moeten bepalen hoe en wanneer ze vertellen dat ze hersenletsel hebben. Deze pitch wordt met de jobcoach voorbereid. Voor veel jongeren is dit spannend en 'buiten hun comfortzone', wat ook eigenlijk de bedoeling is. Vanuit Emma at Work wordt bij Microsoft een LinkedIn training verzorgd. Daar wordt één op één, met hulp van een Microsoft-medewerker (vrijwilliger) voor iedere jongere een LinkedIn account gemaakt.

FASE 4

De jongeren komen vaak bij de kick-off van de volgende Class, er is een sportdag en de tests worden herhaald.

De KNVB belastbaarheidsonderzoeken en de cognitieve tests uit de eerste fase worden herhaald. Niet voor iedereen is het traject van de Class na één jaar afgesloten. Sommige jongeren krijgen in de loop van het traject van de Class externe financiering van het UWV, de gemeente of de letselschadeverzekering hebben die in het begin nog niet. In dat geval kunnen jongeren na het eerste jaar met hun eigen jobcoach nog een periode verdergaan. De deelnemers organiseren nog wel vaak zelf dingen samen, bijvoorbeeld weekendjes weg omdat het een vriendengroep is geworden. Leden van het projectteam gaan daar soms naar toe, maar de organisatie is in handen van de jongeren zelf.

Nazorg

Voor veel jongeren is een jaar om uiteenlopende redenen te kort. Bij sommigen is de externe financiering pas halverwege het traject van de Class goed geregeld zodat ze pas dan verder kunnen met hun eigen jobcoach. De financiering van de Class is voor een jaar bepaald, maar jongeren kunnen altijd nog wel terecht bij het team voor vragen. Daarnaast blijven de jongeren bekend bij het team, dus als er een gelegenheid voor een baan of werkervaringsplek voorbij komt die voor hen geschikt is, benadert het team de jongeren nog wel. Wanneer jongeren een bepaalde training door omstandigheden hebben gemist in de editie van de Class waaraan ze deelnamen, dan mogen zij die bij een volgende editie inhalen.

3.2 Selectie van deelnemers

Welke jongeren?

Jongeren die aan de Class deelnemen zijn jongeren met een niet-aangeboren hersenletsel die al door de eerste herstel- en verwerkingsfase heen zijn en na hun revalidatie in een stabiele fase zitten. De jongeren hebben de leeftijd om aan het werk te gaan of zitten aan het einde van hun studie.

Werving deelnemers

Werving gaat via verschillende wegen. Het team van de Class heeft veel contacten met revalidatieartsen en revalidatiecentra, maatschappelijk werkers, en psychologen. Jongeren komen

soms na hun revalidatie via hen bij de Class terecht. Er zijn ook nieuwe aanmeldingen via oud-Class deelnemers, via de ambassadeurs van de Class of via het betrokken medische team. Verder worden er berichtjes geplaatst op sociale media waar veel aanmeldingen uitkomen. Soms bellen ouders, broers of zussen die om informatie vragen.

Selectie

In principe kan iedereen zich aanmelden. In een vrij kort telefoongesprek wordt 'gescreend' of de Class iets is voor de jongere of niet. Daarna volgt een face-to-face kennismakingsgesprek. Ouders mogen dit eerste gesprek meekomen. Jongeren moeten zelf het intakegesprek kunnen voeren. Jongeren moeten zelf naar de bijeenkomsten in Noordwijk kunnen komen óf vervoer kunnen regelen. Als mensen te jong zijn of kortgeleden zijn geconfronteerd met hersenletsel, dan wordt ingeschat dat de belasting om mee te doen aan de Class te groot is. Deze jongeren kunnen zich later opnieuw aanmelden. Er wordt ook wel wat van de jongeren gevraagd. Ze moeten kunnen aantonen dat ze ambitieus zijn om te werken en toekomstplannen kunnen en willen maken. Wanneer een jongere nog studeert moet de studie redelijk in de eindfase zijn. Deelname aan de Class is vrijwillig, maar niet vrijblijvend.

We ontvingen van de projectleider gegevens over geslacht en leeftijd van achtendertig deelnemers van de eerste vier edities van de Class (waaraan in totaal ongeveer tachtig jongeren hebben deelgenomen). Deze deelnemers waren drieëntwintig vrouwen en vijftien mannen. De vrouwen waren gemiddeld zevenentwintig jaar oud en de mannen gemiddeld achtentwintig jaar. In de eerste editie van de Class waren er wat meer lager opgeleide jongeren, nu is het opleidingsniveau veelal MBO of hoger. Het is niet bekend of jongeren die gaan meedoen met de Class al werkervaring hebben of niet.

3.3 Organisatie van de Class

Welke organisaties, partijen/professionals zijn betrokken bij de Class

Het team

Het team van de Class (3.6 FTE) bestaat uit een coördinator/projectleider, een directeur en het secretariaat. De thuisbasis van de Class is Noordwijk. Het team verzorgt de werving van de jongeren, de intakegesprekken en is het aanspreekpunt voor de jongeren (en soms hun ouders) gedurende de Class. Het team organiseert en coördineert zowel inhoudelijk als praktisch alle bijeenkomsten, onderhoudt contact met de coaches, sportartsen, revalidatieartsen en ambassadeurs, en is voortdurend op zoek naar bedrijven die mee willen werken om jongeren een baan of werkervaringsplek te bieden. De Class heeft momenteel één projectleider die heel veel taken heeft en het meeste contact met de jongeren onderhoudt. Behalve casemanager voor de jongeren is hij ook degene die (samen met de jobcoaches) veel tijd kwijt is aan het lobbyen bij werkgevers, gemeenten en uitkerende instanties. Zoals hij zelf aangeeft zitten veel taken en lopende zaken in zijn hoofd.

Job- en sportcoaches

Binnen de Class spelen de jobcoaches, de studietoelichters en de sportcoaches een belangrijke rol. Bij aanvang van De Class is gezocht naar organisaties die ervaring hebben met hersenletsel en een eigen netwerk hebben om jongeren te begeleiden met studie en sport, maar ook wat betreft stage- of werkplekken. Bureau VolZin (jobcoaches), Sportief Plus, Sportief Besteed en Gezond Aan Zee (sportcoaches), Emma at Work, de Stichting Studeren & Werken Op Maat (studietoelichters) en Randstad Participatie zijn landelijke organisaties met ieder een eigen netwerk waar de Class gebruik van maakt. Daarnaast hebben met name de job-, studie- en sportcoaches specifieke expertise op het gebied van hersenletsel, wat niet iedere 'reguliere' coach heeft. Ook is gekeken of de organisaties dezelfde visie, waarden en normen als de Class hebben, zoals het uitgaan van kracht van jongeren. De lijnen van de

coaches onderling zijn heel kort en de projectleider van de Class is overal van op de hoogte, hij is een soort casemanager. De algemeen coach van Stichting Mee koppelt ook terug naar de projectleider.

Werk- of stageplekken bij bedrijven

De Class heeft contact met veel bedrijven, die deels uit het eigen netwerk van de Foundation komen. De Edwin van der Sar Foundation heeft honderdveertig zwem- en fitnesslocaties in het land die contacten hebben met de zorgsector. Verder zijn er Foundationpartners en sponsors en via hen wordt ook geprobeerd jongeren te plaatsen voor stage of werk. Er zijn ook continu gesprekken met bedrijven om te kijken of jongeren een dag kunnen meelopen, stage kunnen doen of bij voorkeur een betaalde baan kunnen krijgen. Het benaderen van deze bedrijven gaat vooral op initiatief van het projectteam van de Class, soms op aangeven van jongeren zelf als die een idee hebben waar zij terecht zouden willen komen, of op initiatief van de coaches, die zien waar de affiniteit van de jongeren ligt. Soms kan er een jongere direct worden geplaatst, maar het zijn ook vaak trajecten van meerdere jaren. Verder wordt de Class op alle evenementen van de Edwin van der Sar Foundation genoemd en op die manier wordt ook bekendheid onder bedrijven gekweekt. Eén keer per jaar is er in de Arena een CEO-ontbijt met werkgevers waar wordt verteld over de Class, en waar jongeren van de Class iets over zichzelf komen vertellen of helpen. Na een week of drie gaat dan iemand van het team, of van Randstad langs bij de human resource managers van belangstellende bedrijven, eventueel samen met een jobcoach. De Class heeft dus zelf één op één contact met een aantal grote bedrijven (Mercedes, ABN AMRO, de Zuidas), maar een groot deel van de bedrijven zit indirect in de Class via de andere samenwerkingspartners, waaronder Randstad Participatie, jobcoaches van Bureau VolZin en Emma at Work, Stichting Studeren en Werken op Maat, en Onbeperkt aan de Slag.

De naam Van der Sar maakt dat het team gemakkelijk in gesprek komt met een bedrijf. Betrokken bedrijven zijn gevarieerd, er zijn grote bedrijven maar ook veel midden- en kleinbedrijven. Voor een bedrijf is de meerwaarde van de Class dat de jongere samen met een jobcoach komt die de uitkeringsinstantie van de jongere kent en voor de toekomstige werkgever veel vragen kan wegnemen. Veel human resource managers van bedrijven kennen niet alle wetgeving, en de jobcoach neemt wat dat betreft veel geregeld uit handen.

Inhoudelijk is het ene bedrijf toegankelijker dan het andere. De overheid heeft bijvoorbeeld als regel dat iemand in het doelgroepenregister geregistreerd moet staan voordat ze het gesprek aangaat. Niet alle jongeren staan in dat register, dus dan is de deur van de overheid eigenlijk dicht. Voor veel werkgevers maakt het feit dat jongeren niet in het doelgroepenregister staan, wel dat zij lastiger plaatsbaar zijn omdat zij dan niet meetellen voor de banenafpraak. Bedrijven moeten in het kader hiervan een bepaald aantal werknemers met een arbeidsbeperking in dienst nemen of anders een boete betalen. Werkgevers zijn vanwege het quotum en de (financiële) ondersteuning vaak eerder geneigd om iemand met een arbeidsbeperking in dienst te nemen die in het doelgroepenregister staat.

Voor andere bedrijven maakt het doelgroepenregister niet uit, die handelen soms ook uit idealisme. De pool van betrokken bedrijven staat niet vast en contacten met bedrijven vragen een voortdurende tijdsinvestering van het team van de Class.

3.4 Financiering van de Class

De financiering van de Class komt uit verschillende bronnen.

- De Class heeft de eerste drie edities subsidie gekregen van FNO Zorg voor kansen. De projectaanvraag werd gehonoreerd in een open call van het programma Zorg én Perspectief. De financiering werd aangevuld met eigen middelen van de Edwin van der Sar Foundation (afkomstig van donateurs en fondsenwerving). De vierde en vijfde editie subsidieert ZonMw.

- Een deel van de financiering komt uit uitkeringen van de jongeren, outplacement trajecten of letselschade-partijen. Met name deze laatste vorm van financiering is nog niet altijd helemaal geregeld wanneer een jongere bij de Class start en ieder jaar loopt de werving van jongeren vooruit op de financiering. De jobcoaches, studietoelagen en sportcoaches die betrokken zijn bij de Class moeten van tevoren echter wel enige zekerheid hebben, en ook sportabonnementen en andere betrokkenen moeten worden betaald. Bureau VolZin kijkt waar de jongeren al bij betrokken zijn, of zij al een uitkering hebben en waar ze recht op zouden hebben. Als een jongere door een derde partij letsel is aangedaan kunnen de letselschade-partijen ook financiers zijn van de Class. Bureau VolZin gaat in gesprek met ouders, uitkeringsinstantie, een tussenpersoon en/of een advocaat om te kijken hoe het een en ander dan kan worden geregeld. Dit kan lang duren, maar het traject van de Class wordt dan al wel (deels) ingezet.
- Soms hebben jongeren al gewerkt, maar kunnen ze vanwege hun hersenletsel niet in hun huidige werk blijven. Dan moeten zij een door de werkgever gefaciliteerd outplacement traject doorlopen en zo kunnen de jobcoaches van de Class ook betaald worden.
- Gemeenten en het UWV hebben een re-integratie budget dat kan worden ingezet op het moment dat de jongeren via die gemeente ergens werken. Dat budget gaat normaal gesproken vaak naar een eigen contractpartner of een re-integratiebureau uit de regio, maar kan ook worden ingezet voor de Class. De jobcoaches die zijn verbonden aan de Class hebben specifieke kennis van hersenletsel en de lokale bureaus waar gemeenten gebruik van maken veelal niet. Veel gemeenten erkennen dat en betalen dan de jobcoaches die betrokken zijn bij de Class.
- Bij jongeren die buiten de regelingen vallen betaalt de Edwin van der Sar Foundation de jobcoaches.

Bovengeschetste mozaïekfinanciering is een kwetsbaar punt van de Class. Het uitzoeken van regelingen en het onderhandelen met gemeenten, het UWV, en letselschadepartijen neemt bovendien veel tijd in beslag. Zeker bij de gemeente duren trajecten met betrekking tot financiering of benodigd taxivervoer enorm lang. Doordat er geen zekerheid is van tevoren en er heel veel maatwerk komt kijken bij de financiering van de Class per individu, kunnen er ook maar circa twintig jongeren op één begeleider starten. Bij meer jongeren zouden er meer projectleiders moeten zijn. Die ambitie is aanwezig bij de Class zo horen wij van het projectteam en het aantal jongeren met hersenletsel dat zou kunnen deelnemen is groter dan de Class nu kan opvangen.

3.5 Opbrengsten van de Class

De in deze paragraaf genoemde opbrengsten zijn gebaseerd op interviews met de projectleider en directeur van de Class, een jobcoach van Stichting MEE en een sportcoach van Sportief Plus.

Werk

Het hoofddoel van de Class is werk. Dit doel blijkt niet voor alle jongeren haalbaar te zijn. Enerzijds heeft dat te maken met de belastbaarheid van de jongeren, die soms lager blijkt te zijn dan gehoopt. Maar ook de regelgeving maakt het vinden van werk niet gemakkelijk voor deze jongeren, zeker niet in het tijdsbestek van een jaar. Bepaalde organisaties willen jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt wel een kans bieden, maar om voor de werkgever mee te tellen voor de banenafpraak en de bijbehorende quotumwet moeten de jongeren dan zijn ingeschreven in het doelgroepenregister. Naar schatting tachtig procent van de jongeren uit de Class heeft een WIA-uitkering, en komt dus niet in aanmerking voor het doelgroepenregister. Dan wordt het heel moeilijk om een jongere te plaatsen, ook omdat deze jongeren niet of heel beperkt mogen bijverdienen. Wanneer zij zouden gaan werken en dit zou toch niet haalbaar blijken te zijn, dan zijn zij hun uitkering kwijt en krijgen die niet zomaar terug. Dat risico is voor veel jongeren te groot, terwijl zij misschien wel een deel van hun uitkering zelf

zouden kunnen verdienen. Daarom is vrijwilligerswerk of een zinvolle dagbesteding vaak ook een doel van de Class.

Aan de tweede en derde Class deden gezamenlijk drieënveertig jongeren mee. Het team heeft speciaal voor dit onderzoek een overzicht gemaakt van de doelen die de jongeren wilden bereiken met hun deelname aan de Class en de mate waarin ze deze doelen hebben bereikt. Dit overzicht betreft tweeënveertig jongeren omdat er één voortijdig uitstroomde. Dit staat in tabel 3.1 weergegeven. Jongeren werken vaak aan meer doelen tegelijk; in het overzicht gaat het om het hoofddoel van elke deelnemer.

Tabel 3.1 Resultaten editie Class 2 en 3 (N=42) (opgesteld in september 2018)

Doel bij aanvang	Behaald	Niet behaald	Traject loopt nog
Betaald werk/vrijwilligerswerk	21	4	5
Studie afronden	2		6
Persoonlijk	2		2

Het was bij de resultaten niet mogelijk om een onderscheid te maken tussen betaald werk en vrijwilligerswerk. Dit komt omdat bij aanvang van het traject de doelen van de jongeren nog niet altijd helder zijn. Zij zitten nog in een verkenningsstocht waarin gekeken wordt of betaald werk haalbaar is, of dat vrijwilligerswerk een betere stap is. Dit wordt vaak pas gedurende het traject duidelijk en is vooraf dus niet altijd vast te stellen.

Sport

De sportcoaches zien dat de jongeren fysiek sterker worden als zij gaan sporten, dat ze vaak meer energie krijgen, minder moe zijn en lekkerder in hun vel zitten. Naast deze fysieke fitheid biedt regelmatig sporten ook structuur aan in het leven van de jongere, en brengt het ook wat meer sociale contacten met zich mee. Daarnaast kan bewegen volgens de bij de Class betrokken neuropsycholoog Eric Scherder een herstellend effect hebben op het brein omdat iemand actief is en zijn of haar grenzen verlegt.

Zelfvertrouwen, sociale activering en kwaliteit van leven

Een ander effect van de Class is dat jongeren geactiveerd worden, ze komen soms letterlijk van de bank. Ze leren andere jongeren kennen die in een vergelijkbare positie zitten, krijgen meer sociale contacten en door de activiteiten van de Class en het sporten krijgen ze meer structuur in hun leven. Doordat de jongeren aan verschillende trainingen meedoen, gaan sporten en soms ook bij bedrijven langsgaan komen ze uit hun passiviteit en doen ze veel ervaringen op. Jongeren krijgen zo ook meer zelfvertrouwen en ze ontwikkelen concrete vaardigheden, zoals solliciteren en zichzelf presenteren. Dat betaalt zich niet altijd direct terug in een betaalde baan, maar dat zijn voorwaarden die daar in de toekomst wel aan kunnen bijdragen. De Class stelt samen met de jongeren hun doelen vast en deze persoonlijke doelen worden geëvalueerd. Het uitgangspunt is dat als dat doel is behaald, dit de kwaliteit van leven verbetert.

Loskomen van ouders

Verschillende jongeren worden zelfstandiger en komen los van de ouders. Ook de ouders zelf gaan meer loslaten gedurende het traject. Omdat de coaches bij hun zoon of dochter betrokken zijn krijgen zij meer ruimte om gewoon ouder te zijn (zie hoofdstuk 6). Meerdere ouders hebben nog veel problemen met de verwerking van wat er met hun zoon of dochter is gebeurd en hebben behoefte om daarover te praten. De familie kan ook altijd contact opnemen met de algemeen coach of de projectleider als er vragen zijn.

4 Quick scan vergelijkbare programma's

- Volgens de literatuur is de combinatie van de elementen in de Class uniek: er zijn geen soortgelijke combinaties te vinden. Vooral de toevoeging van sport is bijzonder.
- De meeste programma's zijn generiek; hersenletsel wordt gezien als een moeilijke aandoening vanwege de grilligheid en het gebrek aan concentratie van deelnemers.
- Wat we veel terugzien in programma's voor werktoeleiding van jongeren met een chronische aandoening zijn vaste modules en de betrokkenheid van een multidisciplinair team. De combinatie van een individuele aanpak en een groepsaanpak zien we niet bij programma's voor jongeren met hersenletsel, maar wel bij generieke programma's.
- De gevonden programma's voor jongeren met hersenletsel duren langer dan één jaar.
- Werk is in de studies een rekbaar begrip en loopt uiteen van werk voor minstens negentig aaneengesloten dagen tot fulltime of parttime werk op de competitieve arbeidsmarkt.
- Er is nog weinig bekend over de lange termijn effecten van programma's voor werktoeleiding.

We hebben in de (inter)nationale literatuur gezocht naar programma's die lijken op de Class. Zo'n programma hebben we niet gevonden: de combinatie van de Class is uniek. Vervolgens hebben we gekeken of er in de literatuur aanwijzingen zijn dat de elementen of combinaties daarvan effectief zijn. Dit hoofdstuk geeft per element van de Class een overzicht van wat er vanuit de literatuur bekend is over de werkzaamheid. We kunnen hiervan leren voor de optimalisatie van de Class.

4.1 Inleiding literatuuronderzoek

We hebben publicaties gezocht waarin programma's zijn bestudeerd die vergelijkbaar zijn met de Class. Om de vergelijking mogelijk te maken hebben we de elementen van de Class uiteengezet in box 4.1. We beschrijven in hoeverre deze elementen terugkomen in andere programma's in de literatuur en wat uitkomsten zijn van deze programma's. We doen dat steeds door het doel, de aanpak en de duur van een programma te vergelijken met het doel, de aanpak en de duur van de Class.

Box 4.1 Elementen van de Class

Aanbieder	Edwin van der Sar Foundation
Doelgroep	Jongeren met hersenletsel
Doel	Werktoeleiding (primair), en sportparticipatie en studie afronden (secundair)
Aanpak	Combinatie van individuele aanpak en groepsaanpak Combinatie van vaste modules Betrokkenheid van een multidisciplinair team Samenwerking met relevante organisaties (zoals stichting MEE, bureau VolZin) Ouders worden betrokken en geïnformeerd, en kunnen vragen stellen
Duur	Eén jaar (met mogelijkheid voor follow-up)

De studies die geschikt zijn en die we meenemen in de quick scan geven we een nummer. Deze nummers staan in het hoofdstuk met de referenties vermeld. De literatuur over werkparticipatie bij jongeren met hersenletsel is beperkt tot drie studies (Kolakowsky-Hayner et al., 2012; Nardone et al., 2015; Rumrill et al., 2016).¹⁻³ Deze studies beschrijven de resultaten van interventies bij 5 tot 1.546 deelnemers. Verder is er één studie gevonden die werkparticipatie van jongeren met verschillende

chronische aandoeningen beschrijft, maar de resultaten ook uitsplitst naar werkparticipatie van jongeren met hersenletsel (Poppen et al. 2017).⁴

De meeste studies gaan over werktoeleiding van jongeren met een andere chronische aandoening dan hersenletsel, zoals mentale, verstandelijke of diverse (fysieke) aandoeningen (Bal et al., 2017; Balcazar et al., 2012; Bobroff et al., 2010; Burke-Miller et al., 2012; Fraker et al., 2014; Gold et al., 2013; Honeycutt et al., 2017; Kaehne, 2016; Karpur et al., 2013; Langi et al., 2017; Lindsay et al., 2012; Lindsay et al., 2016; Mattila-Holappa et al., 2016; Rogan et al., 2014; Verhoef, et al., 2013; Verhoef et al., 2014; Wehman et al., 2014).⁵⁻²¹ Ook hier varieert de grootte van de studies sterk. Er zijn kleinere studies met 3 tot 19 deelnemers^{5,7,15,19,20} en grotere studies met 164 tot 436.883 deelnemers^{6,8-14,17,21}.

Studies hanteren verschillende omschrijvingen van werkparticipatie. Opvallend is dat in acht studies een omschrijving ontbreekt. Aangezien werktoeleiding het primaire doel is van de Class, staat in box 4.2 een overzicht van de omschrijvingen die in de studies zijn gehanteerd.

Box 4.2 Operationalisering van werkparticipatie

Gehanteerde omschrijvingen:

- Werk voor minimaal twaalf uur per week^{5,19,20}.
- Alle werk, dus zowel beschermd als competitief (fulltime of parttime, voor minstens het minimumloon, en op de competitieve arbeidsmarkt) werk⁸.
- Betaald werk⁹.
- Fulltime of parttime werk, voor minstens het minimumloon, op de competitieve arbeidsmarkt^{4,12,18,3,21}.
- Werk voor minstens negentig aaneengesloten dagen¹⁴.
- Werkplaatsing op de competitieve arbeidsmarkt tijdens deelname aan het programma¹⁰.
- Omschrijving ontbreekt^{1,2,6,7,10,11,13,15}.

In de volgende paragraaf beschrijven we eerst de literatuur over jongeren met hersenletsel. Vervolgens komen de resultaten van studies over jongeren met een andere chronische aandoening aan bod.

4.2 Programma's voor jongeren met hersenletsel

Doel van het programma

Werktoeleiding, sportparticipatie en studie afronden

Geen van de gevonden studies beschrijft een programma voor jongeren met hersenletsel die werktoeleiding combineert met school én sport. Wel hebben twee programma's, naast werk, ook onderdelen op het gebied van school.^{1,3} Rumrill en collega's beschrijven bijvoorbeeld een programma waarin jongeren trainingen voor succesvolle schoolparticipatie kunnen volgen.³ Volgens hen vergroot het verkrijgen van een diploma de kans op werk. Deze combinatie van werk en school lijkt succesvol: in beide studies heeft ongeveer de helft een (vervolg)opleiding of baan na het volgen van het programma. Verder vond één van de studies vergeleken met vóór de interventie een significante verbetering in onafhankelijkheid en mobiliteit.¹ De tevredenheid met het leven bleef in deze studie gelijk.

Aanpak

Combinatie van individuele aanpak en groepsaanpak

Er zijn geen studies gevonden die programma's voor jongeren met hersenletsel beschrijven met zowel een individuele aanpak als groeps-elementen. Alle studies gaan over interventies met een individuele aanpak.¹⁻⁴

Combinatie van vaste modules

Een combinatie van onderdelen komt veel voor in andere programma's voor jongeren met hersenletsel.²⁻⁴ Volgens Rumrill en collega's faciliteert deze combinatie het verkrijgen van werk.³ Een andere studie rapporteerde daarnaast positieve resultaten op het gebied van concentratievermogen, geheugen, school en omgang met het hersenletsel.² Poppen en collega's vonden echter dat de effecten van hun programma minder sterk waren voor jongeren met hersenletsel dan voor jongeren met andere chronische aandoeningen.⁴ Dit relateren zij aan de unieke omstandigheden van deze doelgroep en aan het belang van persoonlijk maatwerk voor hen.

De werkzame onderdelen die de studies beschrijven zijn erg verschillend. Er zijn positieve resultaten behaald met de inzet van ervaringsdeskundige mentors¹, en met hulp bij het zoeken naar werk, werkplaatsing en ondersteuning tijdens het werken³. Verder beschrijven Nardone en collega's positieve effecten van een onderdeel waarin jongeren een *iPad* krijgen die zij kunnen vullen met applicaties die bijdragen aan hun behoeften.²

Betrokkenheid van een multidisciplinair team

Hoewel uit de literatuur niet altijd blijkt wie een rol spelen in programma's, betreft in ieder geval één programma meerdere professionals.¹ Deze komen deels overeen met de professionals uit de Class, zoals een projectcoördinator, een arts en in werk gespecialiseerde therapeuten. Daarnaast zijn er (ervaringsdeskundige) mentors en een psycholoog betrokken. Het resultaat van dit programma is positief: ongeveer de helft van de deelnemers had na het volgen van het programma een (vervolg)opleiding of werk, en onafhankelijkheid en mobiliteit verbeterden. De tevredenheid met het leven bleef gelijk.

Samenwerking met relevante organisaties

Geen van de studies beschrijft een netwerk dat zo uitgebreid is als dat van de Class. Het is echter niet duidelijk of er geen programma's zijn met dergelijke netwerken: mogelijk rapporteren studies hier onvoldoende over. Wel beschrijven Poppen en collega's een programma dat beschikt over een netwerk van werkgevers, dat wordt gebruikt voor werkplaatsing.⁴ Dit programma leidt bij relatief weinig jongeren met hersenletsel tot werkparticipatie in vergelijking met jongeren met een andere chronische aandoening. Zoals eerder vermeld, relateren de auteurs dit aan de specifieke kenmerken van hersenletsel en aan het belang van maatwerk voor deze groep.

Ouders worden betrokken en kunnen vragen stellen

Er zijn geen studies gevonden die programma's voor jongeren met hersenletsel beschrijven waarin de familie een rol heeft.

Duur van het programma

Eén jaar met mogelijkheid voor follow-up

Geen van de gevonden studies gaat over een programma van één jaar. De studies beschrijven één programma dat twee jaar duurt¹ en drie programma's voor onbepaalde tijd²⁻⁴. Er wordt niet gesproken over een follow-up als de programma's zijn afgerond.

4.3 Programma's voor jongeren met een andere chronische aandoening

Doel van het programma

Werktoeleiding, sportparticipatie en studie afronden

Ook in de literatuur over jongeren met een andere chronische aandoening dan hersenletsel wordt de combinatie van werk met school en sport weinig aangetroffen. Eén studie rapporteert over een programma dat werk met school en sport combineert¹⁸ en drie studies over programma's die werk combineren met alleen school^{10,11,14}.

Het Amerikaanse programma SITE faciliteert, net zoals de Class, activiteiten op het gebied van werk, school, en recreatie en sport om de zelfstandigheid van deelnemers te vergroten.¹⁸ Deelnemers doen bijvoorbeeld stages en vrijwilligerswerk, volgen colleges op een universiteit en hebben toegang tot wellness- en sportfaciliteiten. Dit resulteerde in meer zelfvertrouwen en zelfstandigheid, betere praktische vaardigheden, en een actiever sociaal leven. De werkparticipatie na het volgen van het programma verschilt jaarlijks, maar is maximaal 65%.

De programma's waarin, naast werk, alleen school een onderdeel is richten zich vooral op ondersteuning bij het afmaken van school of het bevorderen van participatie in vervolgonderwijs.^{10,11,14} Deze programma's bereiken positieve resultaten voor werkparticipatie.

Honeycutt et al. noemen de toename in werkparticipatie een direct resultaat van de combinatie van werk en school.¹¹ Andere studies bevestigen dit (indirect) met de bevinding dat het afronden van een opleiding de werkzaamheid van programma's bevordert.^{5,8}

Hoewel de literatuur suggereert dat de combinatie van werkdoelen met school- en sportdoelen tot positieve resultaten leidt, benadrukken Fraker en collega's dat het primaire doel centraal moet blijven.⁹ Zij vonden dat een sterke focus op werk de werkzaamheid van hun programma bevorderde.

Aanpak

Combinatie van individuele aanpak en groepsaanpak

De combinatie van een individuele aanpak en groepsaanpak wordt in de literatuur wel toegepast in programma's gericht op werktoeleiding van jongeren met een andere chronische aandoening dan hersenletsel.^{5,6,14,15,17,19,20} De meeste van deze programma's behalen positieve resultaten op het gebied van werkparticipatie^{5,6,14,19}, deelname aan vervolgonderwijs⁶, praktische vaardigheden¹⁵, prestaties op werk, school en vrije tijd^{19,20}, zelfvertrouwen¹⁵, en sociale participatie¹⁵. Niet alle studies vonden echter (enkel) positieve resultaten. Twee studies rapporteren tegenvallende werkparticipatie van programma's met een gecombineerde aanpak.^{15,17} De verklaringen van de auteurs hiervoor zijn het ontbreken van een individueel rehabilitatieplan¹⁷, discriminatie op de arbeidsmarkt¹⁷ en de competitie met leeftijdsgenoten zonder een chronische aandoening¹⁵.

Combinatie van vaste modules

Ook de combinatie van onderdelen komt veel voor in programma's voor jongeren met een andere chronische aandoening.^{5,6,8-11,14,15,17,19-21} Verschillende studies suggereren dat uitkomsten van programma's verbeteren, naarmate jongeren meer onderdelen volgen.^{8,9,11} Zo behalen programma's die verschillende onderdelen combineren over het algemeen goede resultaten op het gebied van bijvoorbeeld werkparticipatie^{5,6,8} en -prestaties^{19,20}, deelname aan vervolgonderwijs⁶, zelfvertrouwen¹⁵, sociale participatie¹⁵, en praktische vaardigheden¹⁵. Fraker en collega's rapporteerden echter geen verbetering in het afmaken van school.⁹

Een aantal studies beschrijft ook welke specifieke onderdelen (het meest) effectief zijn. Zij vonden bijvoorbeeld dat het opstellen van persoonlijke doelen^{6,13}, ondersteuning tijdens werk of school⁶, (peer) mentors¹⁵, en werkplaatsing op basis van persoonlijke interesses¹⁵ leiden tot positieve resultaten. Verder verbeterden prestatiegerichte *incentives* de prestaties van jongeren.¹⁴ Bal en collega's vroegen aan deelnemers zelf waar zij het meest aan hadden.⁵ Hierbij noemden deelnemers sollicitatietraining, werkplaatsing, het regelen van aangepaste werkomstandigheden en ondersteuning

door peers. Rolmodellen werkten volgens hen niet. Daarnaast noemden zij behoefte te hebben aan openheids- en assertiviteitstraining, maar deze waren nog geen onderdeel van het onderzochte programma.

Betrokkenheid van een multidisciplinair team

Het komt voor in de literatuur dat programma's voor werktoeleiding van jongeren met een chronische aandoening meerdere professionals uit verschillende disciplines betrekken.^{5,8,15,17,19,20} Een aantal van de betrokken professionals komt overeen met die uit de Class, zoals jobcoaches en in werk gespecialiseerde therapeuten^{5,8,15,17,19,20}, en artsen^{8,17}. Andere betrokken professionals zijn onder andere sociaal werkers^{5,19,20} en psychologen/psychiaters^{5,8,17,19,20}. Er zijn geen studies gevonden van programma's met sport- en/of studiecoaches.

Studies over programma's die meer dan één professional betrekken rapporteren verbeteringen in werkparticipatie^{5,8,19} en -prestaties^{19,20}. Niet alle studies beschrijven echter (enkel) positieve resultaten. Zo beschrijven Lindsay en collega's dat de competitie om werk met leeftijdsgenoten zonder een chronische aandoening groot blijft.¹⁵ Daarnaast zijn de resultaten op lange termijn wisselend: één studie vond dat drie jaar na het volgen van het programma de werkparticipatie (per saldo) gelijk was gebleven, en dat het aandeel deelnemers met een betaalde baan was toegenomen.¹⁹ Een andere studie rapporteerde vijf jaar na het volgen van het programma juist een tegenvallende werkparticipatie.¹⁷

Samenwerking met relevante organisaties

Zoals eerder vermeld, rapporteren studies mogelijk onvoldoende over de samenwerkingsverbanden met andere organisaties. Wel is gevonden dat een aantal programma's beschikt over een netwerk van werkgevers voor werk- en stageplaatsing.^{6,10} Daarnaast werken programma's samen met scholen⁹, en lokale autoriteiten^{12,13}. Deze programma's behalen over het algemeen goede resultaten op het gebied van werktoeleiding.^{6,9,13} Verder rapporteren twee studies dat programma's die samenwerken met andere organisaties deelname aan (vervolg)onderwijs bevorderen^{6,13}, maar Fraker en collega's (2014) vonden dit effect niet⁹.

Ouders worden betrokken en kunnen vragen stellen

In de literatuur over programma's voor jongeren met een verschillende chronische aandoening is ook betrokkenheid van ouders gevonden.^{6,9,10,16,18} Deze betrokkenheid bestaat bijvoorbeeld uit bemiddeling en training voor ouders^{6,9,16}, en hulp van ouders bij het identificeren van interesses, vaardigheden en behoeften van hun kinderen¹⁰. In één interventie is de rol van ouders relatief beperkt, maar is het wel een eis dat zij de school- en werkdoelen van hun kind delen.¹⁸ Er zijn verschillende aanwijzingen dat programma's die ouders betrekken de kans op werkparticipatie vergroten.^{6,9,18} Daarnaast blijkt uit een systematische literatuurreview over mentorprogramma's dat effectieve programma's aandacht hebben voor de omgeving van deelnemers, zoals familie.¹⁶

Duur van het programma

Eén jaar met mogelijkheid voor follow-up

Studies over éénjarige programma's voor jongeren met een verschillende chronische aandoening tonen positieve uitkomsten op het gebied van werkparticipatie.^{5,19,20} Ook dragen éénjarige programma's bij aan andere aspecten, zoals praktische vaardigheden¹⁵, prestaties op het werk, school en vrije tijd^{19,20}, zelfvertrouwen¹⁵, en sociale participatie¹⁵.

De uitkomsten van éénjarige programma's op lange termijn zijn minder goed onderzocht. Eén studie rapporteerde dat drie jaar na het volgen van het programma de werkparticipatie (per saldo) gelijk was gebleven, en dat het aandeel deelnemers met een betaalde baan was toegenomen.¹⁹ Toch blijkt dat sommige jongeren behoefte hebben aan een langer programma.^{15,17,20} Een programma van één jaar

laat hen proeven aan de mogelijkheden, maar geeft hen te weinig tijd om hun kennis en vaardigheden te ontwikkelen.¹⁵

Gezien de soms tegenvallende resultaten op de lange termijn die in de literatuur zijn gevonden¹⁷⁻¹⁹, lijkt een follow-up na het volgen van programma's van toegevoegde waarde. Verschillende studies onderschrijven het belang van een follow-up voor het behoud of vinden van werk.^{8,15,20} De wijze waarop programma's follow-up ondersteuning bieden varieert. De ondersteuning kan bijvoorbeeld bestaan uit hulp bij het verlies van een verkregen baan⁸, en hulp bij het behouden van een verkregen baan^{10,11}. Programma's met follow-up ondersteuning hebben positieve effecten op werkparticipatie.^{6,8,11}

In de onderzochte studies vonden we ook nog andere, relevante factoren die bevorderend of belemmerend kunnen zijn voor de werkzaamheid van programma's. Deze zijn samengevat in box 4.3.

Box 4.3 Andere elementen die de werkzaamheid van programma's belemmeren of bevorderen

Bevorderend

- Transport van en naar onderdelen van het programma⁶
- Emotionele ondersteuning en empowerment⁶
- Training en expertise van medewerkers van het programma^{6,7,9,21}
- Gestructureerd en vast programma^{7,16}
- Hoge verwachtingen creëren op het gebied van werk⁸
- Een organisatie in de werkpraktijk heeft de leiding in het programma¹²
- Kennis over werkaanpassingen en over informeren werknemers¹⁵
- Deelnemers ondernemen zelf acties²

Belemmerend

- Gezondheidsproblemen^{5,20}
- Jongere heeft het te druk, en kan weinig tijd vrijmaken⁵
- Jongere heeft geen motivatie en/of zelfvertrouwen^{1,5}
- Negatieve ervaringen met werk^{5,18}
- Andere persoonlijke doelen dan werk⁵
- Beperkte financiële voordelen voor jongere⁵

4.4 Verbreding en uitbreiding van programma's

De Class groeit, en biedt hulp aan steeds meer deelnemers. Dergelijke groei is eerder gerapporteerd in de literatuur.^{12,13} Deze studies benadrukken het belang van het vormen van essentiële, vaste interventiekaders, wanneer een interventie wordt uitgebreid. Binnen deze kaders moet ruimte zijn om elementen in de interventie aan te passen aan de specifieke contexten waarnaar de interventie is uitgebreid. Dit faciliteert de werkzaamheid van de interventie, wanneer deze bijvoorbeeld ingezet wordt voor een grote of bredere doelgroep. Een aandachtspunt bij een dergelijke groei is echter wel de caseload van betrokken professionals.⁶ Volgens Balcazar en collega's draagt een kleine caseload van ongeveer vijftientig deelnemers per professional, zoals in de Class, bij aan positieve uitkomsten.

5 Wat jongeren laten zien

- Volgens jongeren is er weinig geschikte hulp en ondersteuning om hun leven met (chronisch) hersenletsel opnieuw in te richten. De Class biedt deze specifieke hulp wél.
- De Class gaat uit van mogelijkheden, talenten en interesses van jongeren, en dat geeft hen hoop en vertrouwen in de toekomst qua opleiding, werk en meedoen in de maatschappij.
- Meestal lukt het niet om binnen het jaar naar een diploma of passend werk te worden begeleid, maar deelnemers voelen zich voldoende toegerust om hun doelen te bereiken.
- De kracht van de Class ligt volgens hen in het maatwerk, in de betrokkenheid en expertise van het projectteam en in de contacten met lotgenoten.
- Aandachtspunten die de jongeren noemen zijn onder meer de structuur en samenhang in het programma, de locatie, de afstemming van de start van de bijeenkomsten en het traject met de jobcoach, en de verwachtingen van de jobcoach.
- De *photovoice* interviews en de uitkomsten van vragenlijstonderzoek laten een consistent beeld zien van de ervaringen van jongeren en hun suggesties voor verbetering.

We hebben (oud-)deelnemers van de Class gesproken over hun ervaringen. Omdat beelden soms beter laten zien waar het omdraait, nodigden we jongeren uit foto's te maken die vertellen over bijvoorbeeld hun deelname aan de Class, hun verwachtingen en de opbrengsten. Door de foto's te bespreken bepaalden de jongeren het verloop van het interview. De uitkomsten van de interviews zijn aangevuld met een kort vragenlijstonderzoek onder deelnemers van de Class dat eerder werd uitgevoerd in het evaluatieonderzoek van het FNO programma Zorg én Perspectief.

5.1 De periode vóór de Class

Jongeren lopen vast in de chronische fase van hersenletsel

Jongeren die hebben deelgenomen aan de Class beschreven twee fasen van hersenletsel. Eerst was er een acute fase direct na het oplopen van het hersenletsel. Hierin doorliepen zij een intensief revalidatietraject om lichamelijk te herstellen. Op dat moment kregen zij veel begeleiding van bijvoorbeeld ziekenhuizen en revalidatiecentra. Na de acute fase volgde de chronische fase, waarin zij hun leven opnieuw moesten oppakken. Toen liepen ze ertegenaan dat zij niet op dezelfde manier verder konden als vóór hun hersenletsel. Als gevolg van hun hersenletsel, moesten de jongeren vaak stoppen met hun werk of school of studie. Zij hadden te weinig energie en waren snel overprikkeld, bijvoorbeeld door drukte en aanwezigheid van te veel collega's of medestudenten.

Toen ben ik gaan werken, fulltime. Maar dat was een beetje too much. En zo ben ik mezelf echt tegengekomen. Ik kreeg hoofdpijn, ging lichtflitsen zien. Het was eigenlijk alleen nog maar slapen-werken-huilen, geen sociaal leven, niet sporten. [...] Op advies van de specialisten ben ik toen gestopt met werken, wat ik eigenlijk helemaal niet wilde. Maar je moet. Interview 8 (deelnemer in Class 3)

Door het wegvallen van werk of studie zaten de jongeren veel thuis. Ze hadden weinig te doen, terwijl zij vóór hun hersenletsel gewend waren om fulltime te werken of te studeren. Daarnaast hadden zij geen toekomstperspectief meer. Ze wisten bijvoorbeeld niet hoe zij werk konden vinden zonder een opleiding, of welk werk bij hun nieuwe situatie zou passen. Ook de jongeren die nog wel werkten of studeerden worstelden met hun toekomstmogelijkheden. Sommigen hadden een baan gevonden die

goed samenging met hun hersenletsel, maar die ze niet leuk vonden, zoals schoonmaker of medewerker van een tankstation. Anderen deden iets wat ze vóór hun hersenletsel ook al deden en wat ze nog steeds leuk vonden, zoals een opleiding of een eigen bedrijf, maar dat lukte niet meer door bijvoorbeeld vermoeidheid en concentratieproblemen als gevolg van het hersenletsel.

Ja, toen wist ik niet zo goed hoe of wat ik moest doen. School lukte niet. Ik werkte in het ziekenhuis, in de schoonmaak, maar dat was niet wat ik mijn hele leven wilde doen. Toen dacht ik: hoe nu verder? Zonder opleiding kom je nergens, had ik het idee.

- Interview 4 (deelnemer in Class 1)

Een aantal jongeren heeft vóór de Class hulp gezocht bij het vinden van een geschikte invulling van de dag en het uitzoeken van toekomstmogelijkheden. Zij hebben bijvoorbeeld contact gehad met maatschappelijk begeleiders, revalidatiecentra en gemeenten. Maar geen van hen kwam verder met deze hulp, omdat de hulp volgens hen niet aansloot bij en voldeed aan hun behoeften die sterk te maken hadden met het hersenletsel.

Toen zijn we bij het revalidatiecentrum aangekomen. [...] Ik dacht: nou mooi, zij kunnen me verder helpen. Toen hadden we een soort evaluatie. Ik had in mijn hoofd van: ik krijg nu te horen wat voor plan ze voor mij gaan maken. Ik kreeg eigenlijk alleen te horen: we kunnen je toch niet helpen en we weten ook niet waar wel. Ja, dan word je eigenlijk wel op straat gezet. Interview 3 (deelnemer in Class 3)

Jongeren krijgen hoop op vooruitgang door de Class

Jongeren kwamen op verschillende manieren in aanraking met de Class. Soms waren zij zelf actief op zoek naar hulp en kwamen ze bijvoorbeeld via het revalidatiecentrum of de Hersenstichting in contact met de Class. Anderen kwamen de Class bij toeval tegen op sociale media of hoorden ervan via oud-deelnemers. Een enkele keer werden ze doorverwezen door het revalidatiecentrum en door de coach van het Nederlands voetbalteam voor jongeren met cerebrale parese en hersenletsel.

Mijn moeder heeft veel rondgebeld toen. Volgens mij via [revalidatiecentrum], dat dan weer een link had met Bureau VolZin, en die had dan weer een link met de Van der Sar Foundation. Dus via die weg, een beetje om, zijn we dan bij de Van der Sar Foundation terecht gekomen. Interview 3 (deelnemer in Class 3)

Jongeren kregen door de Class weer nieuwe hoop op vooruitgang. Zij verwachtten dat, na eerdere vastgelopen pogingen, de Class hen écht kon helpen op het gebied van bijvoorbeeld werk, sport en sociale contacten. Dit had volgens de deelnemers vooral te maken met de insteek van de Class: de focus ligt op wat jongeren kunnen en niet op hun beperkingen. Dit gaf hen het vertrouwen dat de Class kon bijdragen aan het krijgen van werk dat bij hen zou passen, in termen van zowel belastbaarheid als interesses.

Je bent zo lang bezig met alles wat je niet kunt. En je bent alleen maar bezig om de dingen die je niet kunt te verbeteren. Maar het gaat ook heel langzaam. En het is ook de vraag in hoeverre het verbetert. En nu opeens kom je bij iets wat juist benadrukken wil wat wel goed gaat en dat beter maken. En dat is een heel andere insteek.

- Interview 5 (deelnemer in Class 2)

Foto:

En ik heb eigenlijk een engeltje op mijn schouder gehad. [...] Ja, misschien heeft dat engeltje er ook wel voor gezorgd dat ik nu bij de Class zit.

- Interview 6 (deelnemer in Class 4)

5.2 Aanpak van de Class

Ruimte voor eigen invulling van het programma

De Class bestaat uit een standaardprogramma voor alle jongeren en een individueel programma waarin ze gericht kunnen werken aan persoonlijke doelstellingen. Het individuele programma vulden ze in samen met bijvoorbeeld hun job- of studiecoach. Uit de interviews blijkt dat jongeren dit op heel verschillende manieren hebben gedaan. Sommigen zochten een specifieke baan en solliciteerden onder begeleiding van hun jobcoach bij bedrijven uit het netwerk van de Foundation. Anderen kregen ondersteuning van een studiecoach bij de afronding van hun studie. Een andere geïnterviewde was nog niet klaar voor een baan en deed korte stages bij verschillende bedrijven om interesses te ontdekken en weer een ander wief via het netwerk van de Foundation nieuwe opdrachtgevers voor een eigen bedrijf.

De jongeren waren erg te spreken over dit maatwerk. Ze merkten dat er geluisterd werd naar hun interesses en behoeften. In de Class konden ze de tijd nemen om te ontdekken welk werk paste bij hun capaciteiten, hun interesses én hun behoeften. Het was niet een kwestie van jongeren zo snel mogelijk op een werkplek plaatsen, zoals sommige jongeren wel hadden ervaren in andere trajecten naar werk. Een voorbeeld is een deelnemer die graag in de zorg wilde werken. In een eerder traject was hem aangeraden om in een magazijn te werken, omdat hij door zijn hersenletsel geen diploma meer kon halen in de zorg. De Class keek met hem juist naar de mogelijkheden voor een baan in de zorg zonder een diploma. Een keerzijde hiervan is volgens de jongeren dat het hierdoor langer kan duren voordat ze een baan vinden. Dat is soms teleurstellend, maar ze erkennen achteraf dat deze tijd nodig is om leuk en passend werk te vinden.

Foto:

Deze heb ik gestuurd, omdat hier staat 'winterdroom'. [...] En mijn droom is: in de zorg werken. En daar gaat de Foundation mij bij helpen [...], die gaat mijn droom waarmaken dat ik in de zorg terecht kom. Want dat wil ik gewoon heel graag.

- Interview 6 (deelnemer in Class 4)

Niet elke baan past bij je. Dus het is ook goed om rustig te kijken van: wat heb je nodig, wat past bij jou? Niet gewoon elke baan die er is... Dan kan het ook alleen maar mislopen, denk ik.

- Interview 4 (deelnemer in Class 1)

Waardering voor de brede benadering

Het primaire doel van de Class is werk vinden. Maar het projectteam biedt ondersteuning op een breder terrein en dat merken jongeren op. De jongeren waardeerden bijvoorbeeld de aandacht voor sport in de Class. Het maakte hen fitter en gaf hen energie, wat zij goed konden gebruiken in een toekomstige baan. Daarnaast hadden sommige jongeren naast hersenletsel ook andere - fysieke - beperkingen. Sporten maakte hen sterker, waardoor de beperkingen en de pijn afnamen.

Foto:

Toen ben ik begonnen met sprinttrainingen op de atletiekvereniging, hier in [plaats]. En sinds ik dat doe, merk ik heel erg dat het goed met me gaat. Sinds ik daar aan begonnen ben, ben ik echt zo erg aan het herstellen. Ja, en ik houd gewoon van sporten.

- Interview 6 (deelnemer in Class 4)

Verder vonden de jongeren het fijn dat de Class helpt bij het regelen van praktische zaken bij gemeenten en UWV, zoals het aanvragen van een uitkering of het afstemmen van een uitkering met een baan. Zelf verdwaalden zij in de regels rondom uitkeringen, maar de Class had hier kennis over. Het team van de Class en de coaches gingen daarom mee met jongeren naar gesprekken met de gemeente en UWV om te helpen. Ook waren zij vanuit hun expertise aanwezig bij rechtszaken van jongeren bijvoorbeeld vanwege een ongeluk en voerden ze gesprekken met (toekomstige) werkgevers over de inrichting van een werkplek of de benodigde arbeidsvoorwaarden.

Foto:

Ik denk wel dat het komt door de Van der Sar Foundation dat het uiteindelijk is gelukt om een uitkering te krijgen. Het was bij mij wel echt zo van: als ik geen uitkering zou hebben gehad, zou ik ook geen auto hebben kunnen betalen en die maakt dat ik zelfstandiger ben. [...] Dus indirect heeft de Van der Sar Foundation mij geholpen met mijn auto, vooral met de uitkering, wat me ook meer vrijheid geeft. Dat is ook fijner voor mijn ouders.

- Interview 3 (deelnemer in Class 3)

Maar ook vooral met dat gezeik met het UWV. Dan belde ik [projectleider de Class] op en die zei: we hebben contacten bij het UWV, dus dan kunnen we wel even gaan kijken wat we daarmee kunnen doen. En zij hebben veel van die samenwerkingspartners die daar verstand van hebben. Dat is heel belangrijk. [...]. Ja, want dat is niet normaal, waar je in terecht komt, de molen.

- Interview 2 (deelnemer in Class 1)

Suggesties voor verbetering

Soms vonden jongeren de aanpak van de Class nog niet breed genoeg. Zo stelde één jongere voor dat de Class zich richt op de hele leefstijl van deelnemers, dus ook op het gebied van bijvoorbeeld voeding, sociaal contact en vrije tijd. Zij gaf aan dat deelnemers onderling informatie uitwisselden over hoe zij hier het best mee konden omgaan, maar miste dit als vast onderdeel van de Class. Een andere jongere suggereerde om de aanpak op het gebied van werk te verbreden en niet alleen een baan als oplossing te zien, maar ook ondersteuning bij de start van een eigen bedrijfje als ZZP-er.

5.3 Groepsbijeenkomsten

Tevredenheid over groepsbijeenkomsten

De jongeren waren over het algemeen tevreden over de groepsbijeenkomsten die de Class aanbiedt. Zij waardeerden in het bijzonder de kick-off, de trainingen over LinkedIn, Elevator Pitch en solliciteren, het talentspel, en de sportdagen. Jongeren noemden de bijeenkomsten *nuttig*, *leuk* en *uitdagerend*. De bijeenkomsten dwongen hen om grenzen te verkennen en nieuwe dingen te proberen. Een illustrerend voorbeeld hiervan is de surfles die sommige jongeren gevolgd hebben in de Class. Vanwege verlammingen was het voor jongeren lastig om hun balans te bewaren op een surfplank. Tijdens de surfles werden zij aangemoedigd om het surfen toch te proberen, wat resulteerde in enthousiasme en verwondering over wat zij wél bereikten op de surfplank.

Toen gingen we naar Scheveningen, surfen en zo. Moet je nagaan, ik met één hand op een surfplank. Dat gaat wel. Er zijn zoveel dingen mogelijk en dat is ook leuk. Heel veel mensen vragen aan mij: wat is het ergste wat je niet meer kan? Ja, ik kan het niet verzinnen hoor, want alles is mogelijk met één hand. Dat is ongelooflijk.

- Interview 2 (deelnemer in Class 1)

Foto:

Dat was echt heel leuk. Wel heel moeilijk, want mijn balans is nu gewoon minder goed. En soms is het dan moeilijk om gewoon liggend op dat surfboard te komen. Met die golven en zo. Dan viel ik er eigenlijk al vanaf, voordat ik probeerde op te staan. [...] Ik dacht elke keer: waar is dat surfbord?! Doorgaan.

- Interview 6 (deelnemer in Class 4)

Contact met lotgenoten is belangrijk

Een heel belangrijk onderdeel van de groepsbijeenkomsten is volgens de jongeren het contact met lotgenoten. Veel jongeren hebben na het oplopen van hun hersenletsel vrienden verloren, omdat het hersenletsel hen had veranderd en zij niet meer dezelfde dingen konden als daarvoor. Tijdens de groepsbijeenkomsten van de Class ontmoetten zij andere jongeren die iets vergelijkbaars hadden meegemaakt. Jongeren vonden het fijn om te merken dat zij niet de enige waren en vonden begrip en (h)erkenning bij elkaar. Daarnaast leerden ze van elkaar door ervaringen uit te wisselen en door te zien hoe anderen omgingen met hun hersenletsel.

Het contact in de Class resulteerde vaak in nieuwe, blijvende vriendschappen. De jongeren organiseerden zelf uitjes met elkaar, zoals een high-tea of een weekendje weg, en onderhielden contact met elkaar via groepen in WhatsApp of op sociale media. Volgens de deelnemers is het wel lastig dat de jongeren die deelnemen aan de Class verspreid over het land wonen. Dat maakt het moeilijk om (informeel) af te spreken, omdat bijvoorbeeld de reis naar elkaar toe te belastend is.

Mijn vrienden hebben mij allemaal in de steek gelaten, op één na. [...] En ik dacht van: weet je, het zijn lotgenoten. Het zijn allemaal jongeren met hetzelfde. Ze hebben allemaal hersenletsel. Het is fijn, als ik bijvoorbeeld bij ze ben is het gewoon heel makkelijk praten. Ik zat bijvoorbeeld met een meisje te praten en zij zat allemaal dingen te vertellen, en ik dacht: 'hé, dat heb ik ook, hé, en dat heb ik ook'.

- Interview 6 (deelnemer in Class 4)

Foto:

Mijn hond is dood, dus ik heb mijn maatje verloren, ik heb mijn vrienden verloren. Maar ik ben nu wel druk bezig met een nieuwe vriendenkring maken en ook de Class gaat mij helpen met een nieuwe vriendenkring krijgen.

Suggesties voor verbetering

Hoewel de jongeren over het algemeen positief waren over de groepsbijeenkomsten, noemden zij ook een aantal verbeterpunten. Zo merkten de jongeren op dat niet alle bijeenkomsten pasten bij alle jongeren, zoals de training Belasting & Belastbaarheid. Ze begrepen dat het lastig is om alle bijeenkomsten passend te maken voor alle jongeren, omdat er veel verschillen zijn in de wijze waarop

hersensletsel zich uit en ook omdat de mate waarin de deelnemers al waren gerevalideerd verschilde. Aan de andere kant kostten de bijeenkomsten hen veel energie, en was het voor hen belangrijk dat ze een toegevoegde waarde hadden. Een ander verbeterpunt van de jongeren betreft de duidelijkheid en structuur van het programma van de Class. Jongeren misten samenhang tussen de verschillende onderdelen en hadden behoefte aan een peer buddy of een overkoepelende coach die de onderdelen met elkaar zou kunnen verbinden. Andere verbeterpunten die jongeren noemden hadden te maken met het meer en vaker aanbieden van mogelijkheden voor lotgenotencontact en het introduceren van *nieuwere* sporten, zoals yoga.

5.4 Het team en netwerk van de Class

Jongeren beschrijven team als kracht van de Class

De jongeren waren erg te spreken over het team van de Class en de coaches: zij noemden hen de *kracht* van de Class. Bijzonder waren de betrokkenheid en interesse van het team en de coaches. Ze namen bijvoorbeeld regelmatig contact op met jongeren om te vragen hoe het ging, en zij spraken regelmatig hun begrip en waardering uit. Dit gaf de jongeren het gevoel dat zij er weer toe deden en gaf hen hoop op een goede toekomst. Zo beschreef één jongere die heel gevoelig is voor drukte en prikkels dat zij een lovende brief kreeg van de directeur van de Foundation, nadat zij een toespraak had gehouden voor een grote groep mensen. Haar lichaam had heel heftig gereageerd op de stress van de toespraak, maar de waardering en de erkenning dat ze iets heel moeilijks had gedaan maakte haar trots en gaf haar motivatie om in de toekomst opnieuw haar grenzen te verleggen.

Dat deed me zo goed, om gewoon daar weer te staan. Ik heb een heel mooie brief gekregen van de directeur daarna. [...]. Maar toen het was afgelopen, en iedereen wat ging drinken... Ik wist al dat er een rustige ruimte was, dat had ik gelukkig al uitgezocht. Ik ging daarheen en was helemaal niet meer aanspreekbaar. Dat was wel weer heel heftig. [...] En ik heb daar ook weer een week van moeten bijkomen. Maar de brief laat zien dat het de moeite waard was.
- Interview 5 (deelnemer in Class 2)

Laagdrempelig contact met het team

Het contact met het team en de coaches was over het algemeen laagdrempelig en persoonlijk, waardoor jongeren het gevoel hadden dat zij altijd terecht konden met hun problemen en vragen. Vooral de projectleider leek 24/7 bereikbaar te zijn. Jongeren hadden op verschillende manieren contact met het team en de coaches. Ze konden bijvoorbeeld op afstand contact hebben door te bellen of WhatsApps te sturen. Ze vonden het echter ook belangrijk om face-to-face contact te hebben. Met het team hadden ze deze mogelijkheid tijdens de groepsbijeenkomsten, maar met de coaches moesten ze dat zelf afspreken. De coaches kwamen soms bij jongeren thuis, maar brachten ook bezoeken aan werk-, studie- of sportplekken. Dit lukte echter niet altijd: als jongeren te ver weg woonden, kwamen de coaches weinig tot niet bij hen langs.

Je staat er nooit alleen voor. Dat is vooral het gevoel: je staat er niet alleen voor. Dat is waar ik heel veel motivatie uithaal. Als je er zo alleen voor staat, ben je zo alleen.
- Interview 3 (deelnemer in Class 3)

Team van de Class heeft expertise over hersensletsel

Ook de expertise op het gebied van hersensletsel is volgens jongeren een sterk punt van het team en de coaches. Jongeren waardeerden bijvoorbeeld de betrokkenheid van Annemarie van der Sar, omdat zij

zelf ervaring heeft met hersenletsel. Daarnaast hebben de rest van het team en de coaches zich gespecialiseerd in hersenletsel. Ze begrijpen hoe hersenletsel werkt en hoe ze ermee om moeten gaan. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de rustuimtes die ze bieden tijdens groepsbijeenkomsten. Ook weten ze hoe ze een jongere kunnen helpen en geruststellen, wanneer deze *overprikkel*d is. Zo beschreef één jongere dat zij eens helemaal overstuur aankwam in Noordwijk, omdat de reis ernaartoe te veel was geweest, en dat ze bij de Class precies de ruimte en steun kreeg die ze nodig had om tot rust te komen. Verder hebben het team en de coaches antwoorden op praktische vragen over bijvoorbeeld uitkeringen bij gemeenten en het UWV en over schadevergoedingen bij letselschade. Dat is volgens jongeren een sterk punt van de Class ten opzichte van gemeenten en het UWV, omdat de kennis daar veel meer generiek is en niet specifiek gericht op hersenletsel.

Ik word graag geholpen door bureau VolZin, omdat zij gewoon echt veel van hersenletsel af weten. Hersenletsel is bekend, hier bij de Class. Dat is het gewoon. Dat is heel fijn om daarmee te werken. Ze weten gewoon van alles af. Ze weten ook dat het bij mij wel kan zijn, maar bij anderen hoeft het niet per se zo te zijn.

- Interview 6 (deelnemer in Class 4)

Netwerk de Class biedt kansen

Dat de Class een project is van de Edwin van der Sar Foundation opent deuren. Dit had volgens jongeren deels te maken met de naam. Jongeren merkten bijvoorbeeld dat hun omgeving, en ook potentiële werkgevers, beter naar hen luisterden, wanneer zij hen over de Edwin van der Sar Foundation vertelden. Maar het had ook te maken met het netwerk dat verbonden is aan de Foundation. Zo verricht de chiropractor in dit netwerk *wonderen* volgens de jongeren. Ook waarderen de jongeren Erik Scherder, onder meer omdat hij op een leuke manier kan vertellen wat sporten doet voor je hersenen. Verder droegen de contacten met het UWV bij aan de afstemming over uitkeringen met (toekomstig) werk. Andere voorbeelden waar het netwerk van de Class jongeren hielp waren de werving van respondenten voor een eigen onderzoek en krijgen van opdrachten als ZZPer.

Als je die naam noemt, ik zit bij de Edwin van der Sar Foundation, dan gaan bij mensen eigenlijk al wat meer de oren open. Van: oh, wat is dat dan?

- Interview 6 (deelnemer in Class 4)

Foto:

(Interviewer: waarom dacht je: ik ga beginnen met de Class?)

[...] En dan is toch bekende Nederlanders ook iets wat je wel kan benoemen.

- Interview 8 (deelnemer in Class 4)

Suggesties voor verbetering

Ook voor het team van de Class noemden de jongeren een aantal suggesties voor verbetering. Zo kwam het wel eens voor dat de kennis van de coaches niet klopte, wat resulteerde in verkeerde voorlichting over bijvoorbeeld de regelingen bij de gemeente en het UWV. Verder was de toegevoegde waarde van de sportcoach soms beperkt volgens jongeren. Het contact met de sportcoach moest vooral vanuit de jongeren zelf komen, en dat paste niet bij de verwachtingen die ze hadden van een 'coach'. Daarnaast vonden jongeren het jammer dat er regelmatig wisselingen plaatsvonden, waardoor zij te maken kregen met verschillende sportcoaches.

Als iemand mij zegt, je krijgt een sportcoach, dan denk ik echt aan iemand die met mij gaat trainen. Dat is gewoon één-op-één, wat ik denk te krijgen. En als het dan op afstand blijkt te zijn... [...] En ik snap dat je geen personal coach krijgt, maar dan moet misschien de omschrijving van zo'n sportcoach anders worden.

- Interview 7 (deelnemer in Class 4)

5.5 Logistiek van de Class

Reizen naar Noordwijk vraagt veel energie

De locatie van de Class was volgens de jongeren een punt van aandacht. Door hun hersenletsel was het te vermoeiend om zelf naar Noordwijk te reizen. Daarom waren zij afhankelijk van anderen om hen te brengen, zoals hun ouders of een partner. Maar ook dan bleef de reis een inspannende onderneming, vooral in combinatie met bijvoorbeeld een groepsbijeenkomst waar jongeren soms een paar dagen van moesten bijkomen.

De jongeren erkenden echter wel dat het van tevoren duidelijk was dat deelname aan de Class inhield dat zij veel moesten reizen. Zij hadden vooraf dus ook besloten dat de reis de moeite waard was. Het kwam dan ook weinig voor dat jongeren bijvoorbeeld een groepsbijeenkomst afzegden vanwege de locatie, hoewel er begrip voor was vanuit de Class als het een keer niet lukte. Verder kon de reis naar Noordwijk volgens jongeren ook een manier zijn om grenzen te verleggen en weer lange reizen en uitstapjes te maken.

Maar wat ik minder vond was dat ik elke keer naar Noordwijk moest. Dat kost dus al veel energie, twee uurtjes rijden of zo. Dan heen en terug. Dus dan was ik gewoon echt een paar dagen daarna ook nog moe. [...] Ik nam altijd iemand mee om te rijden. Ik kan wel rijden, maar niet zo lang en dan ook nog daar [bij een groepsbijeenkomst] zijn.

- Interview 4 (deelnemer in Class 1)

De Class duurt één jaar en biedt daarna ondersteuning

Verschillende jongeren vonden één jaar onvoldoende om hun persoonlijke doelen te behalen. Het hielp daarom dat de Class na dat jaar niet helemaal stopte: de groepsbijeenkomsten waren weliswaar afgelopen, maar vaak stonden het team van de Class en de coaches nog klaar. Zo vroeg de projectleider nog regelmatig hoe het met de jongeren ging, en gingen jongeren soms na de Class nog door met hun coaches. Ook bij de jongeren die het jaar nog niet hadden afgerond bestond het gevoel dat zij er na afloop niet alleen voor zouden staan.

Het is inderdaad een traject van één jaar. Maar ik weet ook dat als dat jaar om is, dat ze dan altijd nog voor me klaar blijven staan. Dat het niet is van: nu is het afgelopen en sta je er alleen voor. Ik kan altijd contact met hen blijven houden en als ik vragen heb, willen ze me begeleiden. [...] Het is wel een jaar, maar het is niet echt een jaar.

- Interview 3 (deelnemer in Class 3)

Suggesties voor verbetering

Een verbeterpunt is de opstarttijd van de Class. Een jaar is al kort, en jongeren vinden het belangrijk om de tijd optimaal te benutten. Er zat volgens hen echter te veel tijd tussen de kick-off en de andere activiteiten van de Class. Zo kwam het door vakantieperiodes bijvoorbeeld voor dat de cognitieve testen en bewegingstesten pas na een aantal maanden werden afgenomen. Ook de toewijzing van een jobcoach duurde soms langer dan gewenst, omdat de financiering met bijvoorbeeld de gemeente, UWV of een schadeverzekering moest worden afgestemd. Hoewel jongeren hier begrip voor toonden, baalden zij ervan dat *het probleem bij hen werd neergelegd*.

De Class is in mei begonnen en ik kon niet gelijk met bureau VolZin aan het werk, omdat ik moest wachten op de gemeente en op de verzekering. Allemaal gezeik. [...] Maar daar kan de Foundation natuurlijk niets aan doen. Bij mij was het gewoon de verzekering en de gemeente en dat duurde allemaal lang. Op een gegeven moment was het goedgekeurd, maar de goedkeuring moeten ze via de mail of via de post binnenkrijgen en dat duurde ook weer een tijdje.

- Interview 6 (deelnemer in Class 4)

5.6 Opbrengsten voor jongeren

Opbrengsten op het gebied van werk, studie en sport

Het primaire doel van de Class is werk, en dat was ook het belangrijkste doel voor nagenoeg alle geïnterviewde jongeren. Soms lukte het jongeren om dit doel tijdens de Class te bereiken, meestal omdat zij terug konden vallen op werk of een eigen bedrijf dat zij vóór hun hersenletsel al hadden opgestart. Vaker hadden zij echter langer nodig om (on)betaald werk te vinden dat bij ze past. Dit kon teleurstellend zijn, omdat de jongeren grotere verwachtingen hadden. Toch hadden jongeren het gevoel dat het jaar bij de Class hen voldoende toerustte om in de toekomst werk te vinden, bijvoorbeeld omdat zij zichzelf beter konden presenteren en meer wisten over hun mogelijkheden. Daardoor hadden ook de jongeren die nog geen baan hadden gevonden er veel vertrouwen in dat het traject hen uiteindelijk een baan zou opleveren.

Foto:

Ik had gehoopt dat ik er een baan aan overhield, maar dat was gewoon moeilijk. [...] Maar dat was wel jammer, een beetje als een soort tegenvaller voelde dat. [...] Ik heb ook wel contact met hen gehouden en dat heeft geresulteerd [na afloop van de Class] in een baan, dus dat is natuurlijk geweldig.

- Interview 2 (deelnemer in Class 1)

Alleen in mijn hoofd dacht ik: oh, dan heb ik meteen een baan. Maar dat is het niet. Maar ja, uiteindelijk heb ik wel gewoon echt een superbaan die bij me past en ik denk dat dat het belangrijkste is.

- Interview 4 (deelnemer in Class 1)

Ook op het gebied van studie kon het langer duren, voordat jongeren hun doelen behaalden. Maar ook hier gold dat zij zich na afloop van de Class voldoende toegerust voelden om hun diploma te halen. Over de opbrengsten op sportgebied oordeelden de jongeren verschillend, vooral omdat een deel van hen ook voor de Class al actief bezig was met bewegen. Daardoor was het niet altijd toegenomen na afloop van de Class. De jongeren die wel meer sportten door de Class hadden hier profijt van: zij voelden zich fitter en hadden minder last van pijn door bijvoorbeeld ander lichamelijk letsel van een ongeluk.

Maar ook op andere gebieden ervaren jongeren vooruitgang

Naast het krijgen van een (on)betaalde baan, het afronden van een studie en het sporten noemden jongeren verschillende andere opbrengsten van de Class. Zo leerden de bijeenkomsten hen nieuwe vaardigheden, zoals solliciteren en vertellen over de gevolgen van hun hersenletsel. Ook leerden zij over hun belastbaarheid en hoe zij hun grenzen konden aangeven. Verder bracht de Class hen nieuwe ervaringen, bijvoorbeeld door een lezing te geven met Erik Scherder of door te presenteren op een grote bijeenkomst. Maar de belangrijkste extra opbrengsten van de Class zijn volgens veel jongeren

dat zij meer zelfvertrouwen kregen, zich fitter voelden en positiever dachten over hun leven met hersenletsel, waardoor zij lekkerder in hun vel zaten en zichzelf weer durfden te laten zien.

Ik wil niet een schemerlampje zijn. Ik wil dan liever een lamp zijn die even straalt, maar wel straalt, dan niet meer. Dus dat is een keuze, en zij hebben mij die kans gegeven om weer te stralen.
- Interview 5 (deelnemer in Class 2)

5.7 Aanvullend: vragenlijstonderzoek onder jongeren

In het kader van overkoepelend evaluatieonderzoek van Zorg én Perspectief dat het Nivel heeft uitgevoerd (Boeije, et al., 2019) hebben deelnemers uit Class 1 en 2 vragenlijsten ingevuld over de Class. Zij deden dit aan het begin van 2018. Dit betekent dat ze de Class mogelijk al twee jaar eerder hadden afgerond. De uitkomsten van de vragenlijsten zijn in deze paragraaf beschreven.

Bekendheid met de Class via sociale media of zorgverleners

De meeste jongeren die de vragenlijst invulden kennen de Class via sociale media van de Foundation, of via hun zorgverlener (tabel 5.1). Een enkeling hoort erover via studie of werk, of via vrienden of kennissen. Andere manieren om in aanraking te komen met de Class zijn bijvoorbeeld ouders of zelf zoeken op internet.

Tabel 5.1 Waarvan ken je het project? (Meerdere antwoorden mogelijk)

	Aantal respondenten (N)
Totaal	13
Via een zorgverlener	4
Via sociale media	4
Op een andere manier	4
Via school/opleiding/werk	1
Via een vriend(in)/kennis	1

Jongeren zijn over het algemeen tevreden over inhoud van de Class

Voor alle jongeren die de vragenlijst invulden zaten er activiteiten in de Class die zij belangrijk vonden (tabel 5.2). Vijf van hen vonden (heel erg) veel activiteiten belangrijk, en vier best wel veel. De overige vier waren iets minder te spreken over het belang van de activiteiten; zij vonden een paar activiteiten in de Class belangrijk. Niemand vond geen van de activiteiten relevant.

Tabel 5.2 Zaten er activiteiten in het project die jij belangrijk vindt?

	Aantal respondenten (N)
Totaal	13
Heel erg veel	2
Veel	3
Best wel veel	4
Een paar	4
Helemaal niet	0

In een open vraag konden de jongeren beschrijven wat zij goed vonden aan de Class. De meesten van hen noemden het contact met lotgenoten als een positief punt. Ook de begeleiding vanuit de Class wordt gewaardeerd. De jongeren vonden deze onder meer *laagdrempelig*, *vriendelijk* en *persoonlijk*. Ze voelden zich serieus genomen en ervoeren vertrouwen en geborgenheid. Verder vonden de

jongeren het fijn dat de Class uitgaat van mogelijkheden, en op basis daarvan haalbare, persoonlijke doelen stelt. Andere positieve aspecten van de Class zijn volgens hen de bijeenkomsten, in het bijzonder de sportactiviteiten, het talentenspel en de bijeenkomst van Stichting MEE, de mogelijkheid om over jezelf te leren en de inspirerende omgeving.

De jongeren kregen ook de ruimte om verbeterpunten aan te dragen. Hierin zat weinig overeenstemming: elk verbeterpunt werd door maximaal drie van hen genoemd. Het aandachtspunt dat het meest genoemd werd, was meer en/of betere begeleiding van de sportcoach. Eén jongere miste de begeleiding van een jobcoach. Ook hadden respondenten behoefte aan meer (informele) contactmomenten met de andere deelnemers, aan duidelijkere communicatie over bijvoorbeeld de planning, begeleiding en concrete doelen, en aan een overkoepelende coach. Verder noemden sommige jongeren dat de bijeenkomsten beter kunnen: deze dragen soms onvoldoende bij aan de doelen van de Class. Andere (individuele) verbeterpunten zijn dat steeds dezelfde mensen gevraagd worden voor activiteiten buiten de Class, dat samenwerkingspartners gecentreerd zitten in de Randstad, dat beloftes niet altijd worden nagekomen, en dat het team moeite heeft met de begeleiding van jongeren die naast hersenletsel ook andere aandoeningen hebben.

Meeste jongeren hebben na de Class een dagbesteding

De meeste jongeren die de vragenlijst invulden hebben na de Class een dagbesteding (tabel 5.3). Acht van hen hebben (on)betaald werk, en drie volgen een studie. Twee van hen zoeken naar werk. De jongere die 'anders' invulde, geeft aan arbeidsongeschikt te zijn verklaard.

Tabel 5.3 *Situatie werk/studie op moment van invullen vragenlijst (meerdere antwoorden mogelijk)*

	Aantal respondenten (N)
Totaal	13
Betaald werk	6
Vervolgopleiding/studie	3
Werkloos/werkzoekend	2
Vrijwilligerswerk	2
Anders	1

Aan de jongeren is ook gevraagd in hoeverre de Class heeft bijgedragen aan hun kansen om te participeren in werk, school en sport. De meesten van hen zien vooruitgang op minstens één van deze gebieden. Maar voor drie geldt dit niet; zij zien op geen van deze terreinen betere kansen voor zichzelf als gevolg van deelname aan de Class (zie tabel 5.4). Hoewel acht van de dertien jongeren na de Class (on)betaald werk hebben, vinden 'slechts' vijf van hen dat hun kansen op werk zijn toegenomen als gevolg van de Class. Zes jongeren menen dat zij door de Class meer kans hebben om te sporten, en eenzelfde aantal ziet meer kansen om de studie te volgen die zij willen.

Tabel 5.4 *Doordat ik aan het project heb meegedaan, zie ik meer kansen op het gebied van... (N=13)*

N	(Helemaal) eens	(Helemaal) oneens	Geen mening
School/opleiding/studie	6	3	4
Sport	6	4	1
Werk	5	3	5

Verder krijgen de meeste jongeren meer zelfvertrouwen door de Class, en zijn zij positiever over het leven met hersenletsel. Iets minder dan de helft van hen is zelfstandiger, en kan beter de dingen doen die hij/zij wil. Vier jongeren hebben door de Class het idee dat zij dezelfde kansen hebben als jongeren zonder een aandoening of beperking (zie tabel 5.5).

Tabel 5.5 Doordat ik aan het project heb meegedaan... (N=13)

N	(Helemaal) eens	(Helemaal) oneens	Geen mening
Heb ik meer zelfvertrouwen	10	0	3
Ben ik positiever over het leven met mijn aandoening of beperking	9	1	3
Kan ik beter de dingen doen die ik wil	6	1	6
Ben ik zelfstandiger geworden	6	3	4
Heb ik dezelfde kansen als jongeren zonder aandoening of beperking	5	4	4

Gemiddeld cijfer is ruime voldoende

Aan de jongeren werd gevraagd een rapportcijfer te geven voor de Class in zijn totaliteit. De jongeren geven gemiddeld een 7,7 voor de Class. Het laagste cijfer is een 6 (twee keer gegeven), het hoogste een 9 (drie keer gegeven).¹ Iedereen raadt andere jongeren met een chronische aandoening en/of beperking aan om mee te doen met de Class.

Bevindingen uit eerder onderzoek naar de Class

In eerder onderzoek heeft een groep studenten van de Hogeschool Rotterdam een vragenlijst afgenomen bij twaalf deelnemers van Class 1 over hun ervaringen (Eerland et al., 2017). Zeven van deze jongeren zijn ook door hen geïnterviewd. De resultaten van dit onderzoek staan beschreven in box 5.1.

Box 5.1 Resultaten eerder onderzoek onder deelnemers van Class 1

- Jongeren beoordelen de Class in het geheel gemiddeld met een 7,1.
- Jongeren zijn positief over de bijeenkomsten, in het bijzonder de presentatie van Randstad Participatie over arbeidsmogelijkheden en de inspanningstest bij de KNVB. Verbeterpunten zijn dat ze niet altijd aansluiten bij de doelen van deelnemers van de Class en dat de samenhang tussen de bijeenkomsten onduidelijk is.
- Jongeren hebben behoefte aan meer groepsbijeenkomsten, onder meer omdat zij vaker contact willen hebben met Class- en lotgenoten.
- Jongeren vinden het fijn dat de projectleider altijd bereikbaar is voor vragen, zowel voor henzelf als voor hun ouders.
- Er zijn veel opmerkingen over de sportcoach. Deze is volgens jongeren te weinig betrokken en er is te beperkt contact. Ook de communicatie over wisselingen van sportcoaches is niet goed.
- De locatie van de Class is een probleem. Dit zorgt ervoor dat jongeren veel moeten reizen voor bijeenkomsten en afspraken met hun coaches.
- Eén jaar bleek te kort voor jongeren om hun doelstellingen te behalen. Het biedt een opstapje naar werk, doordat ze een beter beeld van hun toekomst krijgen en zich persoonlijk ontwikkelen. De verwachtingen die de Class schept qua werk, zijn echter te hoog.
- Uit het onderzoek bleek dat onder de jongeren die de vragenlijst invulden het aantal met een betaalde baan afnam tijdens de Class (van drie naar vier). Het aantal jongeren met een onbetaalde baan nam wel toe, van één naar zes. Vier van de twaalf jongeren hebben tijdens de Class stage gelopen of gewerkt bij een externe organisatie.

¹ Eén jongere gaf het rapportcijfer 4, maar raadde andere jongeren met een chronische aandoening en/of beperking wel aan om mee te doen met de Class. Vermoedelijk heeft deze jongere een fout gemaakt bij het invullen van de vragen. Daarom is deze niet meegenomen in de berekening van het rapportcijfer. Als het rapportcijfer wel wordt meegenomen, is de gemiddelde beoordeling een 7,4.

6 Wat zeggen ouders

- Het totaalplaatje van de Class - de combinatie van alle ingrediënten - is de kracht van het programma volgens ouders.
- Ouders zien dat hun zoons en dochters minder eenzaam zijn doordat zij lotgenoten ontmoeten.
- Ouders zien dat hun zoons en dochters meer zelfvertrouwen hebben en weer perspectief zien, terwijl ze voor de Class vaak waren vastgelopen in hun situatie.
- Een sterk punt van de Class is volgens ouders de positieve benadering, met oriëntatie op de toekomst en de mogelijkheden van de jongeren.
- Een ander sterk punt is dat de Class een programma op maat biedt en zich op meerdere levensgebieden richt zoals opleiding, werk en sport.
- De naamsbekendheid van Edwin van der Sar draagt bij aan de positieve uitstraling van de Class.
- Doordat de Class de begeleiding van hun zoons of dochters op zich neemt, worden ouders ontzorgd. Enkele ouders willen meer bijeenkomsten voor zichzelf.
- Ouders waarderen het dat zij bij het team van de Class terecht kunnen voor vragen, ook voor problemen met verschillende regelingen. Er is veel expertise binnen het team van de Class.
- De Class zou de verwachtingen van deelnemers en hun ouders beter kunnen managen door zaken niet mooier voor te stellen dan ze zijn en helder te praten over hun precieze bijdrage.

Ouders zijn niet de primaire focus van de Class, maar zijn wel belangrijk in de omgeving van de jongeren. Ook zij kunnen contact zoeken met de Class om hun hart te luchten en om advies te vragen. Hun ervaringen met de Class zijn telefonisch bevestigd. Ouders zijn erg enthousiast over de Class en geven enkele suggesties hoe de Class nog beter zou kunnen.

6.1 Situatie voorafgaand aan de Class

Ouders vertellen allemaal dat hun zoon of dochter voorafgaand aan de Class vastgelopen was in werk of opleiding. Ze ervoeren daardoor weinig doel of structuur in het leven. Een aantal van de jongeren had wel gewerkt, maar vaak sloot het werk niet aan bij de wensen en/of de mogelijkheden van hun kinderen. Veel jongeren misten voorafgaand aan de Class sociale contacten omdat hun vrienden wel werkten en verder waren gegaan met hun leven. Het leven van de jongeren met hersenletsel leek een beetje stil te zijn blijven staan. Contacten zijn na het ontstaan van het hersenletsel soms ook minder geworden omdat er onvoldoende begrip van de omgeving werd ervaren voor wat hersenletsel nu precies was en wat het betekende voor het dagelijks leven.

De jongeren kwamen op verschillende manieren bij de Class terecht. Een enkele jongere heeft de Class zelf gevonden door op het internet en facebook te zoeken naar hulp. Een andere jongere kwam op aanraden van de organisatie professionals in hersenletsel bij de Class terecht en ook iemand kreeg een tip van iemand uit de 'cognitiegroep' in het ziekenhuis. In veel gevallen hebben de ouders de Class gevonden, soms per toeval, en soms of hoorden zij via via van het bestaan ervan.

6.2 Kracht en positieve punten van de Class

Er niet meer alleen voor staan

De ouders zijn unaniem enthousiast over de Class en volgens hen werkt vooral 'het totaalplaatje'. Er is vanaf het begin sprake van een 'warm bad' en ouders en jongeren voelen dat ze er niet meer alleen voor staan en dat ze hulp krijgen aangeboden. De sfeer is enorm positief en alleen al het idee dat er iets bestaat speciaal voor jongeren met hersenletsel, ervaren ze als heel positief.

"Alles bij elkaar was er een enorm positieve sfeer, er was weer hoop en zicht op een toekomst. De Class straalt uit dat er nog van alles kan en dat is heel positief. De insteek is: wij horen jou en we gaan je helpen." (Ouder 1)

De Class geeft de jongeren het gevoel dat zij altijd ergens terecht kunnen met de meest uiteenlopende vragen en problemen. Ze kunnen dat ook nog na afloop van het jaar Class en dat is een heel fijn idee. Ook de ouders zelf hebben het idee dat zij altijd met hun vragen terecht kunnen en dat ook zij worden geholpen met vragen op het gebied van uitkeringen of verzekeringen.

Gericht op toekomstwensen en mogelijkheden

Als kracht van de Class noemen de ouders dat er nu echt geluisterd wordt naar wat de jongere zelf wil, terwijl zij bijvoorbeeld bij het UWV of de gemeente in een standaardtraject terecht kwamen. Eén van de ouders noemt als voorbeeld dat haar zoon graag toch een HBO opleiding wilde doen, maar er vanuit het UWV richting werk werd gestuurd dat voor zijn gevoel beneden zijn niveau was. Een ander vertelt dat haar dochter een baan kreeg aangeboden waarbij zij 6 uur achtereen achter een afwasmachine werd gezet. Bij de Class wordt gevraagd wat de jongere graag wil bereiken en die voelt zich daardoor gehoord. De Class richt zich op de toekomst, op wensen en kansen van de jongeren en kijkt vooral wat er allemaal nog wél kan. Doordat de Class veel contacten heeft in het netwerk, kan het projectteam nieuwe mogelijkheden en andere ideeën bieden aan de jongeren die 'vastzaten' in hun situatie.

Hulp op maat en brede aanpak

Een ander positief punt is dat de hulp op maat is en ook breed is gericht op onder meer opleiding, sport, werk, huisvesting, en verzekeringsperikelen. Het sportelement van de Class spreekt veel jongeren aan en ouders vinden het uniek. Zij denken dat de jongeren tot betere prestaties komen doordat ze worden gestimuleerd om net iets meer te geven. De medewerkers van de Class, zoals studie- en sportcoaches, zijn betrokken en hebben specifieke kennis van hersenletsel. Daardoor kunnen zij specifieke begeleiding bieden. Specifieke kennis en begrip van hersenletsel worden door de ouders bij gemeente en het UWV weleens gemist. Als voorbeeld noemt een van de ouders dat hun dochter door het UWV goedbedoeld naar een speeddate in een grote ruimte werd gestuurd om kennis te maken met jobcoaches, terwijl juist een speeddate helemaal niet geschikt is voor iemand met hersenletsel.

Lotgenotencontact

Een ander belangrijk positief punt van de Class dat alle ouders noemen is het lotgenotencontact. Dat zorgt niet alleen voor waardevolle sociale contacten voor de jongeren, maar ook voor herkenning van hun problemen met opleiding en werk en in het dagelijks leven. De jongeren zien dat zij niet de enigen zijn met problemen. Ze ontmoeten andere jongeren met hersenletsel die zij in het dagelijks leven niet zo makkelijk zouden tegenkomen.

“De contacten waren voor [...] ook heel belangrijk. Er worden nu bijvoorbeeld nog wel eens wat dingen georganiseerd, hij gaat naar de kick-off van de nieuwe Class, er zijn weekendjes die ze organiseren, er zijn app-groepjes, etc. Ze houden wel contact...” (Ouder 2)

Voor de ouders hebben de ouderbijeenkomsten een vergelijkbaar effect. Zij herkennen veel verhalen van elkaar en hoewel dat emotioneel is, vinden ouders het ook heel waardevol om dit met elkaar te kunnen bespreken. Zo horen zij bijvoorbeeld hoe andere ouders omgaan met bepaalde problemen en emoties. Het praat gemakkelijk met ouders die een vergelijkbaar traject doormaken en dus ook lotgenoten zijn. Ook waarderen ouders dat zij in zo'n bijeenkomst met hun vragen bij het team van de Class terecht kunnen.

Naamsbekendheid

De bekendheid van de naam Edwin van der Sar werkt volgens ouders ook positief. De omgeving herkent deze naam en het is leuker om als jongere te kunnen vertellen dat je aan een traject van de Edwin van der Sar Foundation meedoet, dan dat je in een revalidatietraject zit.

6.3 Opbrengsten van de Class volgens ouders

Voor de jongeren

Meer zelfvertrouwen en minder eenzaam

De meeste ouders vinden dat hun zoon of dochter meer zelfvertrouwen heeft gekregen door de Class. Verschillende ouders geven aan dat hun kinderen beter hebben leren accepteren dat zij hersenletsel hebben. Ze weten nu beter dat hersenletsel betekent dat zij bepaalde dingen niet meer kunnen, maar andere dingen nog wel. Ook zijn ze steviger geworden in die zin dat ze nu beter aan anderen durven te vertellen wat zij hebben. Bijna alle ouders geven aan dat hun kind nu minder eenzaam is. Dit komt doordat de jongeren veel mensen hebben leren kennen en zij hun problemen met lotgenoten hebben kunnen delen. Ook de contacten die zij door studie of werkveld krijgen zijn positief. Een van de ouders vertelt dat het contact met lotgenoten in de Class er ook toe leidde dat haar zoon anders naar zichzelf is gaan kijken.

“De confrontatie met zijn eigen ‘ik’ was heel leerzaam. Je bent niet meer bijzonder, iedereen heeft hersenletsel, dus er wordt niet meer specifiek met jou rekening gehouden.” (Ouder 1)

Voor verschillende jongeren heeft de Class meer structuur in hun leven gebracht en sommigen zijn zelfstandig gaan wonen.

Studie, sport, werk en regelgeving

De ouders zijn erg blij met de begeleiding die hun zoons of dochters hebben gekregen. Bij een van de jongeren hielp de studietoets samen met de jobcoach om een HBO-opleiding te kiezen die bij zijn mogelijkheden, wensen en arbeidsmogelijkheden paste. Een andere jongere heeft in overleg met de jobcoach eerst drie werkervaringsplekken gehad om uit te vinden welke opleiding het beste bij haar paste. Een andere jongere heeft een opleiding tot fitness-instructeur behaald en geeft nu les aan mensen met hersenletsel. Hiermee verwezenlijkte hij alsnog zijn ambitie die hij al koesterde voordat hij hersenletsel opliep. Ook vertelt een van de ouders dat hun dochter niet alleen is geholpen met haar studie, maar dat het team van de Class hen ook goed ondersteunde bij de contacten met de verzekering en de ‘partij’ die het ongeluk veroorzaakte.

Voor veel jongeren was ook het sporten erg waardevol. Omdat zij een sportabonnement krijgen en worden begeleid en gestimuleerd, hebben de jongeren meer plezier in sporten en neemt hun conditie

toe. Bij een enkele jongere werd het sporten juist wat afgeremd, omdat zij geneigd waren te veel over hun grenzen heen te gaan en zichzelf te zwaar te belasten.

Voor de ouders

De ouders worden bij de Class betrokken via bijeenkomsten. Ze geven allemaal aan dat het voor hen heel prettig is om weten dat ze altijd mogen bellen met vragen. Net als de jongeren, voelen ze zich gehoord en ze krijgen altijd antwoord. Contact met andere ouders ervaren ze enerzijds als heel heftig, maar anderzijds ook als goed voor de herkenning en het delen van ervaringen. Het is heel fijn dat de begeleiding van hun zoon of dochter uit handen wordt genomen door de Class.

“Als ouder is het ook fijn dat je de coachende rol kunt laten, en weer moeder kunt zijn. Dat geeft rust, en je krijgt professionele hulp van iemand die meer connecties en kennis heeft op dit gebied. En als ouder kun je ook met al je vragen terecht bij de Foundation.”

(Ouder 3)

Een van de ouders geeft aan dat door de tests die zijn gedaan met hun zoon tijdens de Class er voor hen ook meer inzicht is gekomen in wat zijn zwakke en sterke punten zijn.

“Eigenlijk zijn door de Class en de tests die daar zijn gedaan de consequenties van zijn hersenletsel duidelijker geworden. Dat is enerzijds confronterend, maar ook wel duidelijk. [...] is weinig belastbaar, veel dingen tegelijk kan hij niet of heel lastig aan. Dat inzicht helpt wel in de acceptatie van de problemen van [...]” (Ouder 4).

6.4 Verbeterpunten van de Class

Locatie

De locatie Noordwijk waar een deel van de bijeenkomsten plaatsvindt is volgens de ouders verre van ideaal. Ook de vindbaarheid van de Class als project vinden ouders niet voldoende.

Duur en structuur

Een jaar is volgens veel ouders (te)kort voor jongeren die nog niet goed weten wat zij willen. Het jaar zou wellicht beter benut kunnen worden door dingen aan het begin sneller te plannen en beter te organiseren. Enkele ouders hebben de ervaring dat het lang duurde voordat de Class echt was opgestart. De begeleider van een van de jongeren geeft aan dat het programma soms onduidelijk was en pas kort van tevoren bekend was. Het doel van de bijeenkomsten was (ook achteraf) niet altijd helder. Het doel van elke bijeenkomst, en de structuur en samenhang van het programma kunnen beter met een duidelijk begin, eind en evaluatie.

Oudercontact

Een aantal ouders had graag meer oudercontacten gezien. Anderen vinden het aantal wel voldoende, omdat zij weten dat ze altijd mogen bellen als er iets is. Een van de ouders geeft aan dat zij graag zelf iets meer betrokken had willen worden bij het proces van hun zoon, omdat hij niet meer thuis woont en niet alles vertelt. Deze ouders begrijpen dat zij hun kind los moeten laten, maar ze zijn bang dat hij door zijn geheugenprobleem misschien niet optimaal profiteert van het programma. Zij hebben van afstand minder zicht op de grote lijn en hadden hun zoon daar graag in willen ondersteunen.

Verwachtingenmanagement

De focus van de Class is heel positief en gericht op wat er allemaal nog mogelijk is met hersenletsel, maar de Class geeft volgens een enkele ouder wel vooral de succesverhalen weer. Dat kan te hoge verwachtingen scheppen. Een van de ouders was zeer teleurgesteld en vond dat de Class van tevoren veel te veel verwachtingen wekte. Er zou volgens de geïnterviewde begeleider van een van de jongeren meer aandacht moeten zijn voor het managen van de verwachtingen. Bijvoorbeeld door beter door te vragen wat jongeren willen en dan daarbij reëel aan te geven wat de Class daaraan kan bijdragen.

“Professionals die wat meer afstand hebben tot de jongere verstaan dingen anders dan jongeren en ouders die emotioneel betrokken zijn. De opmerking ‘We gaan je helpen’ kan voor ouders klinken als ‘het komt goed’.” (begeleider)

Verschillende ouders spreken uit dat ze de projectleider zeer waarderen en dat zijn betrokkenheid bewonderenswaardig is. Ze vragen zich bezorgd af of hij niet teveel op zijn schouders heeft.

7 Werktoeleiding gemeente en UWV: vergelijking en verbinding met de Class

- Een deel van de jongeren met hersenletsel die meedoen aan de Class heeft recht op een uitkering en komt dan in aanraking met de gemeente of het UWV.
- Gemeenten en het UWV hebben verschillende programma's en werkwijzen voor werktoeleiding van jongeren die in sommige opzichten overeenkomen met de Class, zoals sporten, de vertrouwensband met de werkcoach en het uitgaan van de mogelijkheden.
- De drie gemeenten in dit onderzoek zeggen dat de persoonlijke aanpak van hun programma de werkzaamheid vergroot. Als de jongere eenmaal een baan heeft gevonden zijn de nazorg en ondersteuning van de werkgever belangrijk.
- De programma's van de gemeenten en het UWV hebben ook kenmerken die afwijken van de Class, zoals het opleidingsniveau van de jongeren, hun motivatie en de regelingen waarbinnen ze werken.
- Er zijn mogelijkheden voor verbinding van de Class met gemeenten, bijvoorbeeld door het in kaart brengen van jongeren met hersenletsel en door de Class lokaal en breder in te zetten.

Een deel van de jongeren die meedoen aan de Class heeft recht op ondersteuning bij het vinden van werk. Afhankelijk van de wettelijke regeling waar zij onder vallen, komt deze ondersteuning van de gemeente of het UWV. De gemeente, het UWV of een betrokken letselschadepartij kunnen ook de inzet financieren van een jobcoach via de Class. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de regelingen en op de ondersteuning van de gemeente en het UWV. Er blijken aanzienlijke overeenkomsten te zijn tussen de programma's en we verkennen hoe de Class een connectie kan maken met gemeenten en het UWV.

7.1 Inleiding: jongeren op weg naar werk

De jongeren die meedoen aan de Class zitten in verschillende situaties. Sommigen hebben hun school niet kunnen afmaken, anderen lukt het niet om een baan te krijgen of ze zijn anderszins vastgelopen en weten niet meer hoe het verder moet. Dat is de ervaring van de jongeren zelf, hun ouders en van het projectteam van de Class. Een deel van hen heeft recht op een uitkering. In dat geval krijgen ze te maken met de gemeente of met het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV). De regelingen die er zijn voor hun uitkering en voor de ondersteuning naar werk, zijn ingewikkeld. Ook dat horen we van alle betrokkenen bij de Class. Het projectteam van de Class en de jobcoaches besteden veel van hun tijd aan het uitzoeken van de regelingen die gelden voor een jongere in een bepaalde situatie. Ze gaan vaak mee naar gesprekken met de gemeente of het UWV om de jongere te ondersteunen. In veel gevallen gaan ze ook mee naar werkgevers, zodat ze hen direct kunnen informeren waar ze aan toe zijn met een bepaalde jongere als werknemer of stagiaire. Gemeenten en het UWV geven uitvoering aan de wettelijke regelingen en de werknemersverzekeringen. Voor sommige jongeren kunnen ze niets doen, omdat ze niet onder een regeling vallen die ze uitvoeren. Wel werken gemeenten en het UWV samen in zogenaamde arbeidsmarktregio's. Beide organisaties hebben te maken met een zeer gevarieerde groep jongeren met verschillende soorten vragen, zoals thuiszitters, voortijdig schoolverlaters en jongeren met een verstandelijke beperking. Voor deze groep hebben ze programma's voor werktoeleiding ontwikkeld met onder meer trainingen, stages en werkervaringsplaatsen. Deze programma's hebben overeenkomsten met het programma van de Class en kijken er in sommige opzichten ook vanaf.

Er bestaan dus al programma's voor werktoeleiding voor jongeren. Toch komen jongeren met hersenletsel soms bij de Class uit. Een aantal jongeren komt niet in aanmerking voor een traject bij de gemeente of het UWV. Een aantal jongeren zit al wel in een traject bij de gemeente of het UWV, maar wacht nog op de uitkomst van de beslissing of ze in aanmerking komen voor een uitkering en voor ondersteuning bij werk. Dat duurt soms lang is hun ervaring en in die tijd is er geen vergoeding om bijvoorbeeld te starten met een jobcoach. Een enkele jongere wacht op de uitslag (van een rechtszaak) van een letselschadeverzekering in verband met een ongeluk. Ook lopen jongeren ertegenaan dat er geen programma is dat hen helpt met de specifieke gevolgen die ze ondervinden van hun hersenletsel. Of ze krijgen een baan toegewezen waar ze niet gelukkig van worden. Een aantal van hen vindt via via de Class en hoopt door hen verder te worden geholpen.

Omdat ze zo'n belangrijke rol bij de werktoeleiding van de jongeren hebben, zijn de gemeenten en het UWV op kleine schaal in dit onderzoek betrokken. We hebben gesproken met zes medewerkers van in totaal vier gemeenten en met twee medewerkers van het UWV. We wilden graag hun ervaringen horen met jongeren en werktoeleiding en in het bijzonder jongeren met hersenletsel. Daarnaast wilden we graag worden geïnformeerd over de ondersteuning die ze bieden bij werktoeleiding. Ook wilden we verkennen waar de dwarsverbanden zitten tussen de programma's van de gemeente, het UWV en de Class om te kijken wat ze voor elkaar kunnen betekenen.

We starten dit hoofdstuk met een paragraaf met uitleg over de regelingen betreffende uitkeringen en ondersteuning bij het vinden en houden van werk. Vervolgens kijken we naar de aanpak van de gemeenten die we hebben gesproken en die van het UWV. Daarna vergelijken we de aanpak met die van de Class en tot slot kijken we naar mogelijkheden voor samenwerking tussen gemeenten, UWV en de Class.

7.2 De regelingen en de gevolgen voor werk en ondersteuning

Een deel van de jongeren die meedoet aan de Class heeft recht op een uitkering. Bij de deelnemers van de Class komen de volgende situaties voor:

- Jongeren hebben recht op een uitkering via de *Participatiewet*. Jongeren komen voor deze uitkering in aanmerking wanneer zij geen betaald werk hebben en geen recht hebben op een andere regeling. Om in aanmerking te komen voor deze uitkering moet de jongere wel aan verschillende eisen voldoen.
- Jongeren hebben recht op een uitkering via de *Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA)*. Jongeren hebben recht op deze uitkering als zij eerder hebben gewerkt, maar door ziekte of beperking (tijdelijk of permanent) niet meer kunnen werken.
- Jongeren hebben recht op een *Wajong-uitkering* (Wajong2015, Wajong2010 of oude Wajong). Wajong is een uitkering voor jonggehandicapten. Iemand is jonggehandicapt wanneer hij/zij jonger dan dertig is en door ziekte of beperking nooit meer kan werken (www.rijksoverheid.nl). Jongeren die onder de Wajong2015 vallen, hebben blijvend geen arbeidsvermogen. Jongeren die onder de Wajong2010 of oude Wajong vallen, kunnen wel arbeidsvermogen hebben.

In box 7.1 staat een toelichting op de regelingen.

Ondersteuning vanuit de regelingen

Jongeren die onder de Participatiewet vallen kunnen via de gemeente ondersteuning krijgen bij het vinden van werk. Jongeren met een uitkering via de oude Wajong of Wajong2010 of met een WIA-uitkering kunnen ondersteuning van het UWV ontvangen.

Het huidige overheidsbeleid is erop gericht dat mensen met een arbeidsbeperking zoveel mogelijk bij een 'gewone' werkgever aan de slag gaan. Om de werkgevers te stimuleren om mensen met een arbeidsbeperking in dienst te nemen, is in 2015 de banenafpraak in het leven geroepen. Dit is een

afspraken tussen de overheid en de sociale partners dat er begin 2026 in totaal 125.000 banen moeten zijn bijgekomen voor mensen met een arbeidsbeperking. Werkgevers die via deze afspraak mensen met een arbeidsbeperking in dienst nemen, hebben recht op ondersteuning. Zij krijgen bijvoorbeeld financiële ondersteuning in de vorm van loonkostensubsidie en werkvoorzieningen en hebben recht op inhoudelijke begeleiding van een jobcoach (www.rijksoverheid.nl).

Om als werkzoekende in aanmerking te komen voor werk via de banenafspraken moet je in het zogenaamde doelgroepenregister staan. Een deel van de jongeren van de Class komt automatisch in het doelgroepenregister. Dit zijn de jongeren met arbeidsvermogen die vallen onder de oude Wajong en de Wajong2010. Jongeren die ondersteuning via de Participatiewet ontvangen, moeten eerst een aanvraag 'Beoordeling arbeidsvermogen' indienen. Wanneer uit de aanvraag blijkt dat zij niet zelfstandig het wettelijk minimumloon kunnen verdienen, komen ook zij in aanmerking voor het doelgroepenregister.

Er zijn ook jongeren in de Class met arbeidsvermogen die niet in aanmerking komen voor het doelgroepenregister. Dit zijn bijvoorbeeld jongeren met een uitkering via de regeling Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA, onderdeel van de WIA, zie box 9.1) en jongeren die onder de Participatiewet vallen, maar die wel zelfstandig het minimumloon zouden kunnen verdienen. Voor die jongeren is andere ondersteuning mogelijk. Jongeren met een WIA-uitkering kunnen ondersteuning krijgen van het UWV bij de terugkeer naar werk en jongeren die onder de Participatiewet vallen hebben recht op ondersteuning van de gemeente.

Het team van de Class ervaart dat het lastiger is om voor jongeren een baan te vinden wanneer zij niet in aanmerking komen voor het doelgroepenregister. Werkgevers zijn vanwege het quotum en de (financiële) ondersteuning waarschijnlijk eerder geneigd om iemand met een arbeidsbeperking in dienst te nemen die in het doelgroepenregister valt. Het UWV stimuleert werkgevers om mensen in dienst te nemen die (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt zijn of zijn geweest. Er zijn financiële regelingen voor. Zo kunnen werkgevers een Ziektewet-uitkering aanvragen wanneer de werknemer (weer) ziek wordt. De werkgever hoeft dan een groot deel van het loon van de werknemer niet zelf te betalen. Deze regeling geldt maximaal vijf jaar. Daarnaast kunnen werkgevers subsidie ontvangen voor de kosten die zij maken om het werk mogelijk te maken voor de werknemer. Bijvoorbeeld subsidie voor een aangepaste werkplek of een aangepast toilet.

Voor jongeren zonder arbeidsvermogen (bijvoorbeeld jongeren met een Wajong-uitkering of een uitkering volgens de Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsgeschikten [IVA, onderdeel van de WIA, zie box 7.1]) gelden andere regels. Vanwege de uitkering die ze ontvangen, mogen ze alleen niet of beperkt bijverdienen. Als ze teveel bijverdienen, wordt hun uitkering gekort of vervalt hun uitkering. De stap om te gaan werken en het risico te lopen dat de uitkering vervalt is vaak groot, aangezien hiermee een vangnet wegvalt.

Box 7.1 Toelichting op de regeling van gemeenten en UWV

Participatiewet: De gemeente is sinds 2015 verantwoordelijk voor het uitvoeren van de Participatiewet. Het doel van de Participatiewet is dat mensen met een ziekte of beperking en mensen met een bijstandsuitkering die kunnen werken, sneller en gemakkelijker aan het werk gaan in een reguliere werkomgeving (www.emmaatwork.nl). De belangrijkste doelstelling van deze wet is om iedereen met arbeidsvermogen naar werk toe te leiden, bij voorkeur naar regulier werk (www.rijksoverheid.nl). Een deel van de doelgroep viel voor de inwerkingtreding van de Participatiewet ook al onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten, namelijk mensen die geen recht hebben op een uitkering maar wel op zoek zijn naar werk (Nuggers), mensen die onder de Wet sociale werkvoorziening (Wsw) vallen en mensen met een uitkering op grond van de Wet werk en bijstand (Wwb). Daarnaast is de gemeente nu ook verantwoordelijk voor de groep mensen met arbeidsvermogen die voorheen zouden instromen in de Wajong. Gemeenten kunnen helpen bij het vinden van werk en helpen met bijvoorbeeld een jobcoach, scholing of een aanpassing van de werkplek. Om recht te hebben op een bijstandsuitkering moet onder andere aan de volgende eisen worden voldaan:

- Boven de achttien jaar.
- Niet voldoende inkomen of eigen vermogen om in eigen levensonderhoud te voorzien. Het inkomen en het eigen vermogen van andere huisgenoten telt ook mee.
- Geen recht op een andere uitkering.
- Verplichting mee te doen aan activiteiten die gemeente aanbiedt om werk te vinden.
- Basiskennis van de Nederlandse taal.

Wajong. De wet Wajong (*Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten*) is bedoeld voor mensen die op jonge leeftijd (voor hun achttiende verjaardag of tijdens hun studie - vóór hun dertigste -) een langdurige ziekte of handicap hebben gekregen. De Participatiewet vervangt sinds 1 januari 2015 een groot deel van de Wajong. Vanaf dan hebben alleen mensen met een ziekte of handicap die nu en in de toekomst niet meer kunnen werken recht op Wajong. De hoogte van een Wajonguitkering is maximaal 75% van het minimumloon. Jonggehandicapten die wel kunnen werken en die na 1 januari 2015 recht zouden hebben gehad op een Wajong-uitkering, krijgen van de gemeente een uitkering via de Participatiewet en hulp bij het vinden van geschikt werk (www.rijksoverheid.nl). Voor degenen die vallen onder de oudere Wajongregelingen, de oude Wajong of de Wajong2010, gelden iets andere regels. Van deze mensen is tussen 2015 en 2017 bepaald of zij arbeidsvermogen hebben. Indien dit het geval is, verandert de maximale uitkering in 70% van het minimumloon. Ze hebben daarnaast recht op ondersteuning van het UWV bij het vinden van passend werk en komen in aanmerking voor de banenafpraak (www.uwv.nl).

WIA. In de *Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen* (WIA) staat het bevorderen en benutten van arbeidsgeschiktheid centraal. Iedereen die voor een werkgever werkt, ziek wordt en na twee jaar ziekte ten minste 35% arbeidsongeschikt is, heeft recht op een WIA-uitkering. Er zijn twee WIA-uitkeringen: de Werkhervattingsregeling Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA) bij minstens 35% arbeidsongeschiktheid en/of redelijke kans op herstel en de Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsgeschikten (IVA) bij blijvende en volledige arbeidsongeschiktheid.

De WGA-uitkering is meestal een loongerelateerde uitkering. Na deze uitkering volgt ofwel een loonaanvulling tot 70% als betrokkene minstens 50% van zijn of haar restcapaciteit benut, ofwel een aanzienlijk lagere vervolguitkering. Het principe achter deze regeling is dat werken loont: de combinatie van loon met een aanvulling leidt tot een aanzienlijk hoger inkomen dan alleen een uitkering. Een IVA-uitkering is bedoeld als inkomensbescherming tot aan de AOW-leeftijd. (www.rijksoverheid.nl).

7.3 Hoe gaan gemeenten te werk

De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de Participatiewet. Gemeenten en UWV bieden samen ondersteuning aan werkzoekenden en werkgevers en vanuit de arbeidsmarktregio's. Hoe de regio's dit aanpakken kunnen ze zelf bepalen binnen de budgettaire kaders (www.samenvoordeklant.nl).

In het kader van het onderzoek is met drie gemeenten (A, B en C) gesproken over de ondersteuning van jongeren bij het vinden van een betaalde baan en met gemeente D over de inzet van de Class bij de gemeente. Gemeente A en B zijn middelgrote gemeenten (<100.000 inwoners), gemeente C is een grote gemeente (>100.000 inwoners) en gemeente D is een kleine gemeente (<25.000 inwoners). Bij de gemeenten A en B is gesproken met medewerkers van een aparte uitvoeringsorganisatie die jongeren die onder de Participatiewet vallen ondersteuning bieden bij het vinden van werk. Deze gemeenten begeleiden vooral jongeren met een bijstandsuitkering. Daarnaast voeren zij de banenafpraak uit. De twee gemeenten hebben niet veel ervaring met de ondersteuning van jongeren met een chronische aandoening of specifiek met hersenletsel. De gemeenten richten zich vooral op jongeren die zonder startkwalificatie uitstromen uit het voortgezet speciaal onderwijs, thuiszitters, voortijdig schoolverlaters, jongeren met een licht verstandelijke beperking, et cetera. Deze jongeren kunnen uiteraard wel een aandoening hebben, maar dat is niet de reden dat ze in contact komen met de gemeente.

Werkwijze bij de ondersteuning bij het vinden van betaald werk

Wanneer een jongere (18-27 jaar) zich bij de gemeente meldt voor een bijstandsuitkering wordt in eerste instantie gekeken of er een geschikte onderwijsplek is. In de Participatiewet staat namelijk dat bij jongeren onderwijs voorrang heeft op werk. Indien er geen geschikte onderwijsplek is, wordt naar werk gekeken.

Voordat jongeren recht hebben op een bijstandsuitkering, moeten zij eerst aantonen dat zij zelf geen werk kunnen vinden en ook niet naar school kunnen. Gedurende vier weken moeten ze intensief solliciteren. De jongeren krijgen hulp bij het maken van hun CV en bij de keuze van functies waarop ze zouden kunnen solliciteren. De jongeren die na vier weken nog geen betaald werk hebben, krijgen een bijstandsuitkering aangeboden. De gemeente is dan verplicht een plan van aanpak op te stellen. In dit plan staan afspraken over de manier waarop de jongere van plan is om aan het werk te komen en hoe de gemeente hierbij ondersteunt. De exacte ondersteuning kan per gemeente verschillen. De gemeenten A en B benoemen een soort basistraject waarin jongeren worden begeleid naar werk.

Gemeente A heeft een *werkacademie jongeren* ontwikkeld. Het doel van deze academie is jongeren in dertien weken arbeidsfit te krijgen. De jongeren die meedoen aan de werkacademie werken maximaal zestien uur per week voor de gemeente; de andere dagen krijgen ze scholing en training. Ze krijgen bijvoorbeeld training in solliciteren, in sociale vaardigheden en/of beroepsvaardigheden en voorlichting over de (werking van de) arbeidsmarkt. De gemeente organiseert verder voor de jongeren vacaturecafés en bedrijfsbezoeken. Indien gewenst, krijgen de jongeren ook Nederlandse taallessen of volgen ze een sporttraject. De jongeren worden via de werkacademie groepsgewijs begeleid. De begeleiding die zij ontvangen sluit aan op de specifieke mogelijkheden van de jongere en op de mogelijkheden van de jongere op de arbeidsmarkt. Waar nodig schakelt de gemeente hulp van externen in, bijvoorbeeld een schuldhulpverlener. De bedoeling is dat de jongeren via de werkacademie geïnspireerd en gemotiveerd raken en een portfolio ontwikkelen waarmee ze een goede indruk maken bij potentiële werkgevers.

Gemeente B heeft als uitgangspunt dat iedereen uniek is en daarom een op maat gemaakte aanpak verdient. Bij alle jongeren kijkt de uitvoeringsorganisatie wat ze nodig hebben om te kunnen uitstromen naar school of arbeid. De organisatie werkt samen met *talentmanagers* (voorheen de

jongerenwerkers) en neemt deel aan *Matchpoint*. Dit is een ketenaanpak voor kwetsbare jongeren waarin alle organisaties zijn vertegenwoordigd die te maken hebben met jongeren, zoals onderwijs, GGZ, en de gemeente zelf. Bij Matchpoint worden alle jongeren die zich hebben gemeld bij de gemeente besproken om te kijken of ze de jongeren al kennen en wat er bekend is over hun achtergrond. In overleg wordt bepaald welke route de jongeren het beste kunnen doorlopen. Bijvoorbeeld de route 'Entree Arbeid' voor jongeren zonder startkwalificatie² met een negatief bindend studieadvies.

Bij de uitvoeringsorganisatie van gemeente B werken verschillende werkcoaches. Het traject dat een coach met de jongeren doorloopt ziet er in grote lijnen als volgt uit:

- Kennismaking en intake. Inventarisatie van wat de jongeren nodig hebben om aan het werk te gaan. Sommige jongeren hebben bijvoorbeeld financiële problemen of kampen met een verslaving. Dan wordt een externe deskundige ingeschakeld die de jongeren kan helpen bij het oplossen van deze problemen.
- De jongeren lopen 'intern' een stage. De uitvoeringsorganisatie maakt hierbij gebruik van bestaande sociale werkvoorzieningsplekken³, stageplekken en werkervaringsbanen⁴. De werkcoach monitort tijdens de stage hoe het met de jongeren gaat en inventariseert wat de jongeren nog nodig hebben om bij een reguliere werkgever aan de slag te gaan.
- De jongeren gaan samen met de werkcoach op zoek naar betaald werk bij een reguliere werkgever.
- Jongeren die in aanmerking komen voor de banenafpraak, krijgen na indiensttreding nog drie maanden begeleiding op de werkplek.

Gemeente C heeft als grote stad een soortgelijk traject als gemeente A en B, en daarnaast een jongerenmeldpunt. Dit meldpunt richt zich op de ondersteuning van jongeren die tussen wal en schip dreigen te vallen. Jongeren die bijvoorbeeld geen recht hebben op ondersteuning vanuit de Wajong, de WIA, de Participatiewet of de banenafpraak. De jongeren die zij spreken lukt het om verschillende redenen niet om passend werk te vinden. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de jongere al wel bij verschillende werkgevers aan de slag is geweest, maar dat het steeds niet lukt om het werk vast te houden.

De jongerenregisseurs die voor het meldpunt werken, gaan actief op zoek naar jongeren. Het meldpunt heeft een kantoor in hetzelfde gebouw als het UWV en de gemeente, maar de regisseurs kiezen er bewust voor om ook op plekken te gaan werken waar ze veel jongeren tegen kunnen komen, bijvoorbeeld op stations of op het kantoor van jongerenwerk. Zo ontmoeten zij jongeren die bij de gemeente of scholen buiten beeld zijn geraakt. Wanneer de jongere een hulpvraag heeft, kijkt de regisseur eerst wie het beste kan helpen met de hulpvraag, zoals de gemeente, het UWV of de leerplichtambtenaar, en verwijst de jongere hier naar toe. Wanneer de jongere niet in aanmerking komt voor ondersteuning via een bestaande regeling, gaat het meldpunt met de hulpvraag aan de slag. Het meldpunt biedt maatwerk. In de eerste gesprekken gaan zogenaamde jongerenregisseurs samen met de jongere op zoek naar wat de jongere nodig heeft om aan het werk te komen. Vervolgens zoeken de regisseurs uit welk programma bij de jongere past. Ze hebben een aantal programma's in hun portfolio, maar als deze programma's niet passen, kijken ze naar andere programma's. Uiteindelijk zijn er soms meerdere programma's die mogelijk aansluiten bij de behoefte van de jongere. De

² Een startkwalificatie is een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo-2; dat wil zeggen niveau 2 van de kwalificatiestructuur, zoals vastgelegd in de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB)).

³ Dit zijn werkplekken die oorspronkelijk bedoeld waren voor mensen met een indicatie via de Wet Sociale Werkvoorziening.

⁴ Een werkervaringsbaan heeft als belangrijkste doel het opdoen van vaardigheden in een vakgebied en het wennen aan aspecten die samenhangen met betaald werk, waardoor uitstroom naar betaald werk mogelijk wordt gemaakt.

jongere spreekt dan met alle contactpersonen van de potentieel geschikte programma's en maakt daarna een keuze. Wanneer de jongere klaar is met het programma en passend werk heeft gevonden, ontvangt de jongere nog drie maanden ondersteuning. Dit om terugval te voorkomen. De ondersteuning van de jongeren wordt gefinancierd door de regio en de betrokken gemeenten.

Ervaren werkzame elementen van de aanpak

De medewerkers die we hebben gesproken zien de volgende sterke punten van hun aanpak:

- De persoonlijke aanpak is een cruciale factor: wat heeft de jongere nodig om aan het werk te gaan, wat is zijn hulpvraag? (gemeente A, B en C)
- De partijen waarmee de werkacademie samenwerkt. (gemeente A)
- Leertraject in groepsverband waarin jongeren elkaar aansporen en van elkaar leren. (gemeente A)
- Uitgaan van de mogelijkheden van de jongeren en niet van hun beperkingen. (gemeente C)
- Niet opgeven: als het bij een werkgever niet lukt, ga dan gezamenlijk op zoek naar een andere werkgever. (gemeente B)
- De vertrouwensband die de jongeren met de werkcoach opbouwen en met wie ze altijd contact kunnen opnemen als zij vragen hebben. (gemeente B)
- Jongeren krijgen de eerste drie maanden dat ze aan het werk zijn nazorg (gemeente A, B en C)
- Werkcoach biedt ook ondersteuning aan werkgevers die dat als zeer prettig ervaren. (gemeente A, B en C)
- Indien nodig ook buiten bestaande structuren, systemen en methodieken kijken (gemeente C)
- Wanneer de jongeren niet goed meewerken aan het traject dan kunnen ze (een deel van) hun uitkering verliezen. (gemeente A en B)

Cijfers werktoeleiding en werkbehoud

Gemeenten A en C hadden geen cijfers paraat over de werktoeleiding van jongeren. Bij gemeente B hebben naar eigen zeggen acht van de tien jongeren die door het werkbedrijf worden begeleid na een jaar betaald werk bij een reguliere werkgever. En dat werk behouden ze veelal ook. Het gebeurt wel regelmatig dat jongeren die bij een reguliere werkgever zijn geplaatst uitvallen en dan bij een andere werkgever worden geplaatst. Uiteindelijk wordt de match vaak wel gevonden. In principe is het uitgangspunt dan ook dat alle jongeren werk bij een reguliere werkgever krijgen. Als het uiteindelijk niet lukt om werk te vinden of te behouden, komen de jongeren in aanmerking voor beschut werk of dagbesteding.

7.4 Hoe gaat het UWV te werk

Het UWV is verantwoordelijk voor de uitvoering van de werknemersverzekeringen, zoals de eerdergenoemde WIA en de Wajong. Onderdeel van de werkzaamheden is de beoordeling van ziekte en arbeidsongeschiktheid volgens vaste criteria. Op basis van deze beoordeling maakt het UWV afspraken met werknemers over hun uitkering en de mogelijkheden om terug te keren naar betaald werk. Ook bespreken ze welke ondersteuning het UWV hierbij kan bieden. In het kader van het onderzoek naar de Class is gesproken met een adviseur verzekeringsarts over de beoordeling van ziekte en arbeidsongeschiktheid en met een procesbegeleider over de ondersteuning bij de terugkeer naar betaald werk.

Beoordeling

Het UWV voert in het kader van de beoordelingen onder andere de '*Beoordeling arbeidsvermogen*' uit. Afhankelijk van de uitkomst van de beoordeling, zijn drie vormen van ondersteuning mogelijk:

- Een *Indicatie banenafpraak* wanneer het door ziekte of een beperking niet mogelijk is om het wettelijk minimumloon te verdienen.

- Een *Advies indicatie beschut werk* wanneer werken alleen mogelijk is met begeleiding en aanpassingen op een werkplek die een gewone werkgever niet kan bieden. Ook niet met hulp van de gemeente of het UWV.
- Een *Wajong-uitkering* wanneer werken nu en in de toekomst niet meer mogelijk is en de ziekte of beperking op jonge leeftijd is ontstaan.

De Indicatie banenafpraak en het Advies indicatie beschut werk worden uitgevoerd door de gemeente. De Wajong-uitkering is de verantwoordelijkheid van het UWV.

Ondersteuning bij terugkeer naar werk

Jongeren met een WIA-uitkering kunnen ondersteuning krijgen van het UWV bij de terugkeer naar werk. Het UWV werkt met arbeidsdeskundigen die samen met de jongeren kijken welk werk bij hen past. Jongeren kunnen ook in aanmerking komen voor een re-integratietraject. Deze trajecten worden door externe re-integratiebedrijven uitgevoerd. De keuze voor een re-integratiebedrijf wordt in samenspraak met de arbeidsdeskundige gemaakt. Vervolgens stelt de deskundige van het re-integratiebedrijf samen met de jongere een plan op hoe de jongere weer werk gaat vinden. Wanneer het UWV dit plan goedkeurt, kan de deskundige met de jongere aan de slag. De re-integratiebedrijven bieden twee vaste trajecten aan: *Werkfit* en *Naar werk*.

Het *Werkfit* traject bestaat uit drie onderdelen:

1. Versterken van de werknemersvaardigheden. Dit onderdeel wordt vooral ingezet als de werknemer al langer niet werkt. Het doel van dit onderdeel is het verkleinen van de afstand tot de arbeidsmarkt. In dit onderdeel krijgen de jongeren bijvoorbeeld een werkervaringsplek waar mensen onder leiding leren werken en leren een arbeidsritme aan te houden.
2. Verbeteren van de persoonlijke effectiviteit. Deelnemers leren omgaan met hun belemmeringen. In dit onderdeel wordt de fysieke en psychische weerbaarheid verhoogd. Een voorbeeld is de groepstraining empowerment. Tijdens deze training krijgen deelnemers inzicht in hun kwaliteiten en vaardigheden, leren ze een elevator pitch te houden en maken ze een plan van aanpak om de arbeidsmarkt te benaderen.
3. In beeld brengen van de arbeidsmarktpositie. De capaciteiten en kwaliteiten van de deelnemers worden afgezet tegen de functies en beroepen waar vacatures in zijn. De deelnemers krijgen een persoonlijke coach en een groepstraining 'Je loopbaan, dat ben jij'.

Het traject *Naar werk* bestaat uit diverse onderdelen die naar gelang de behoefte van de deelnemers kunnen worden gevolgd. Voorbeelden zijn:

- Sollicitatietraining. Deelnemers oefenen met solliciteren. Ze leren hoe ze een CV moeten maken en een sollicitatiebrief kunnen schrijven, ze oefenen met sollicitatiegesprekken en hoe ze sociale media kunnen inzetten bij het solliciteren.
- Begeleiding bij sollicitatiegesprekken. Deelnemers krijgen ondersteuning op maat bij het voorbereiden op en het voeren van sollicitatiegesprekken.
- Netwerkttraining. Deelnemers brengen onder begeleiding hun netwerk in kaart. Daarnaast krijgen ze tips hoe hun barrières tijdens het netwerken weg te nemen. Deelnemers leren hoe ze hun profiel op sociale media dusdanig kunnen inrichten dat ze hier het optimale uithalen.
- Stage/werkplek. Deelnemers gaan op stage om zo kennis te maken met verschillende functies.
- Training "Solliciteren werkt zo!". Deelnemers volgen eventueel de groepstraining om zich voor te bereiden op de sollicitatieprocedures.

Het UWV betaalt de kosten van het re-integratiebedrijf. Het is niet mogelijk om een re-integratiebedrijf te kiezen waarmee het UWV geen overeenkomst heeft gesloten. Alle re-integratiebedrijven bieden dezelfde twee trajecten aan, maar onderscheiden zich wel van elkaar,

bijvoorbeeld door hun doelgroepenkeuze. Er is bijvoorbeeld ook een re-integratiebedrijf dat bovengenoemde trajecten aanbiedt aan mensen met hersenletsel.

7.5 Vergelijking en verbinding met de Class

Hierboven hebben we de werkwijze beschreven van enkele gemeenten die participeerden in het onderzoek en van enkele medewerkers van het UWV. Wanneer we de door hen ingezette aanpak vergelijken met de Class vallen een aantal overeenkomsten op en enkele verschillen. Het doel van deze vergelijking is om het inzicht te vergroten in de mogelijkheden voor werktoeleiding waarmee goede ervaringen zijn opgedaan en die draagvlak hebben om te worden gebruikt.

Overeenkomsten

Als we kijken naar de inhoudelijke ingrediënten voor jongeren van de verschillende programma's dan zijn die zeer vergelijkbaar. Zowel de gemeenten, het UWV als de Class zijn bezig om jongeren sterker te maken en hen te empoweren, bijvoorbeeld door hun psychische weerbaarheid te vergroten. Ook leren ze jongeren de vaardigheden die ze nodig hebben wanneer ze op zoek gaan naar een baan, zoals solliciteren, presenteren, netwerken en een CV maken. Bij een gemeente werd ook ingezet op sport van jongeren. De Class besteedt veel aandacht aan de lichamelijke fitheid door de toevoeging van een uitgebreid sportpakket (tests, abonnement, sportcoach, boodschap dat sport belangrijk is voor herstel).

Ook wanneer we letten op de wijze waarop de stof wordt aangeboden zien we veel overeenkomsten. Er zijn gezamenlijke trainingen, er zijn bijeenkomsten en er wordt geoefend met vaardigheden. Ook belangrijk is dat er stageplekken zijn of werkervaringsplekken en ontmoetingen met werkgevers in Meet & Greets. Deze zijn bij de Class gevarieerd en bieden jongeren de mogelijkheid om uit te zoeken wat ze leuk vinden en waar ze passen. De Class heeft hier als extra dat er ook met de ouders wordt gewerkt. Zij worden betrokken in het proces dat hun kinderen meemaken en hebben de mogelijkheid om vragen te stellen.

In de meeste programma's wordt gewerkt met trainers of docenten. Daarnaast is zowel bij gemeenten en UWV en bij de Class de input van de peers een hele belangrijke factor. Met de peers wisselen jongeren ervaringen uit en ze steken er veel van op. Ook doen jobcoaches hun intrede in de programma's. Bij de Class wordt dit aangevuld met een studiecoach, een sportcoach en iemand die het hele proces begeleidt in de persoon van de projectleider en/of de algemeen coach. Misschien is dit ook wel zo in andere programma's, maar we hebben dit niet zo duidelijk terug gehoord. Een plus van de Class is de betrokkenheid van personen met uitstraling en gezag: het echtpaar Van der Sar, de arts van het Nederlands elftal en Erik Scherder. Dit draagt bij aan de motivatie en het gevoel er toe te doen van jongeren.

Als we tot slot kijken naar de uitgangspunten of onderliggende waarden van waaruit wordt gewerkt zien we veel overeenkomsten. Ten eerste valt op dat in alle aanpakken zoveel mogelijk op maat wordt gewerkt en dat de jongeren en hun behoeften centraal zouden moeten staan. In een aantal gevallen kunnen ze kiezen uit het aanbod en de onderdelen volgen die voor hen van toegevoegde waarde zijn. Ook kunnen bij een van de gemeenten onderdelen voor hen worden toegevoegd, zoals een psycholoog of maatschappelijk werker. Ten tweede zien we dat er in een aantal programma's voor wordt gezorgd dat er een vertrouwensband ontstaat tussen medewerkers en jongeren. Het gaat om beschikbaar zijn voor hen en hen serieus nemen. Ten derde wordt in een aantal programma's uitgegaan van de mogelijkheden van jongeren en niet van hun beperkingen.

Verschillen

De aanpak van de gemeenten en het UWV verschillen ook van het programma van de Class:

De gemeenten die we hebben gesproken bieden vooral ondersteuning aan jongeren die lager opgeleid zijn, bijvoorbeeld jongeren die speciaal onderwijs of praktijkonderwijs hebben gevolgd. Veel jongeren van de Class hebben een MBO-, HBO- of WO-niveau en vallen buiten de banenafpraak. De stages die gemeenten aanbieden zijn vaak gericht op lager opgeleiden. De Class biedt stages die aansluiten op het opleidingsniveau en de mogelijkheden van de jongeren.

Volgens de gemeenten die we hebben gesproken zijn er maar weinig jongeren die zelf aan de bel trekken voor ondersteuning bij het vinden van werk. Ze komen vooral bij de gemeente omdat ze een uitkering nodig hebben. Als ze niet meewerken kunnen ze (een deel van) hun uitkering verliezen. Niet alle jongeren zijn bij aanvang erg gemotiveerd om aan het werk te gaan. Uit een gesprek met een jobcoach van de Class blijkt dat een van de werkzame elementen van de Class de motivatie van de deelnemers is. Wanneer de jongeren graag willen, loopt de jobcoach ook een stapje harder om daadwerkelijk werk te vinden voor de jongeren. De Class neemt dit mee in de selectie van jongeren die kunnen gaan deelnemen.

Gemeenten A en B begeleiden jongeren die recht hebben op een bijstandsuitkering of die in aanmerking komen voor de banenafpraak. Het UWV begeleidt jongeren die vanuit een arbeidsongeschiktheidsuitkering terugkeren naar werk. Hier is geen kruisbestuiving mogelijk. Een jongere met een Wajong2015 uitkering (die duurzaam geen arbeidsvermogen heeft) kan in principe niet door een gemeente worden begeleid.

Gemeente C wijkt hiervan af door juist jongeren te ondersteunen die hier vanuit geen enkele regeling recht op hebben of die iets anders nodig hebben dan de geboden ondersteuning van gemeenten en UWV. Ze werken *outreaching* en proberen actief met jongeren in contact te komen. De jongerenregisseurs zitten op plekken waar veel jongeren komen, bijvoorbeeld op het station of bij jongerenwerkers. De Class zou kunnen inventariseren of er meer gemeenten zijn met een jongerenmeldpunt waar ze kunnen werven voor deelnemers die buiten de regelingen vallen. Voor het volgen van de Class maakt het ook niet uit onder welke regeling de jongeren vallen. Ook als er geen financiering is vanuit de regeling, zijn de jongeren welkom. Let wel: Wanneer een jongere van de Class een Wajong-uitkering heeft, geen arbeidsvermogen heeft en toch wil werken, krijgt de jongere wel te maken met het systeem. De jongere kan gaan werken, maar mag bijvoorbeeld niet of niet te veel bijverdienen. Daarnaast bestaat de kans dat het UWV opnieuw wil bekijken of de jongere arbeidsvermogen heeft. Wanneer dit het geval is, valt de jongere niet meer onder de Wajong-regeling. Wanneer de poging om te werken mislukt, krijgt de jongere een uitkering vanuit de werkloosheidswet of heeft de jongere recht op een bijstandsuitkering. Deze laatstgenoemde uitkering is lager dan de Wajong-uitkering.

Mogelijkheden voor verbinding

In gemeente D is met twee wethouders gesproken over de inzet van de Class in hun gemeente. De gemeente is voor een integrale aanpak wanneer het gaat om de ondersteuning van jongeren bij het vinden van werk. De wethouders willen dat er gekeken wordt naar dat wat de jongeren kunnen en willen en erkennen dat dit nu nog onvoldoende gebeurt. De gemeente heeft verkennende gesprekken gevoerd met de Class en daaruit is een aantal ideeën voortgekomen over de manier waarop de Class een rol zou kunnen spelen bij het begeleiden van jongeren naar werk:

- Veel jongeren met hersenletsel zijn niet bij de gemeente in beeld. Met name wanneer ze tijdens de middelbare school hersenletsel oplopen. Ze zijn dan gestopt met school en hebben geen recht op een uitkering, omdat ze vaak nog bij hun ouders wonen. De Class zou een rol kunnen spelen bij het inzichtelijk krijgen welke jongeren in de gemeente hersenletsel hebben.
- De Class zou meer lokaal en breder ingezet kunnen worden en niet moeten werken met *high potentials*. Dat zou betekenen dat ze op een ander niveau werken, maar wel met dezelfde intentie

en dezelfde intensiteit. De koppeling met de Van der Sar Foundation vinden de gesprekspartners ook belangrijk, omdat het deuren opent bij instanties en organisaties.

- Koppeling met een ander project in de gemeente. In gemeente D volgt een aantal kwetsbare jongeren het traject 'life goals' van de KNVB. Het doel van dit traject is om kwetsbare mensen via sport weer in beweging te krijgen. Sporten geeft de jongeren zelfvertrouwen, sociale contacten en het gevoel weer ergens bij te horen. De stap naar werk is voor deze jongeren groot. Door de deelnemers van *life goals* één op één aan de deelnemers van de Class te koppelen - een soort maatjes - zou een extra stap richting werk gezet kunnen worden.

Samenvattend kunnen we constateren dat de gemeenten en de medewerkers van het UWV aangeven dat ze voor een aantal doelgroepen programma's gebruiken die overeenkomsten hebben met dat van de Class. We benadrukken nogmaals dat we met een klein aantal gemeenten hebben gesproken en dat degenen met wie we hebben gesproken geïnteresseerd zijn in het onderwerp en er mee bezig zijn. Hoe het met de andere gemeenten zit en hoe er verder bij het UWV wordt gewerkt hebben we niet onderzocht. Ook zijn werkgevers niet in dit onderzoek betrokken. Wat we wel weten is dat de Class de uitgangspunten waarmaakt volgens de deelnemers: ze gaan uit van de kracht van jongeren, ze starten met het traject nadat de revalidatie is afgelopen en ze blijven ook na afloop beschikbaar.

8 Optimalisatie en verbreding van de Class

- De kracht van de Class is het uitgaan van mogelijkheden van jongeren.
- De Class is maatwerk; de trajecten zijn afgestemd op wensen en mogelijkheden van de jongeren. Voor sommige elementen van het programma is meer maatwerk wenselijk, zoals de duur van een traject.
- Persoonlijke aandacht is essentieel. Jongeren moeten het gevoel hebben dat zij ergens op kunnen terugvallen. De Class doet dit al heel goed volgens de jongeren, maar kan dit gevoel nog vergroten door deelnemers te koppelen aan een algemeen coach of peer-mentors.
- Contact met lotgenoten is heel belangrijk. Dit hoeft echter niet per definitie met jongeren met dezelfde chronische aandoening te zijn, zoals in de Class.
- Aandachtspunten voor de Class zijn verwachtingenmanagement, de opstart van het traject met de jobcoach en de bereikbaarheid van de locatie van bijeenkomsten.
- Nagenoeg alle elementen van de Class zijn ook toepasbaar voor jongeren met een andere chronische aandoening dan hersenletsel. Ook zij hebben behoefte aan een brede aanpak, persoonlijke aandacht, ondersteuning in de werkomgeving en lotgenotencontact.

Uit het onderzoek en de literatuur, komen suggesties die de Class mogelijk kunnen verbeteren. Deze suggesties beschrijven we in dit hoofdstuk. We hebben ze besproken met jongeren met hersenletsel. Daarnaast kunnen elementen van de Class mogelijk ook goed zijn voor jongeren met een andere chronische aandoening dan hersenletsel. Dit hebben we besproken met ervaringsdeskundige jongeren en met deskundigen op het terrein van revalidatie, werk en jongeren. Ook dit rapporteren we in dit hoofdstuk.

8.1 Jongeren met hersenletsel over optimalisering van de Class

In de eerste helft van deze studie is onderzoek gedaan naar de verschillende in's en out's van de Class. Hiervoor is literatuur bestudeerd en zijn stukken van de Class gelezen en er is gesproken met de vele betrokkenen van de Class. Op basis hiervan zijn door ons uitspraken geformuleerd - de tops - over de zaken die goed verlopen bij de Class, die worden gewaardeerd en die helpen en we hebben uitspraken geformuleerd - de tips - over zaken waarover discussie bestaat en waarvan de bijdrage onduidelijk is voor een of meer betrokkenen.

Zowel wat er goed gaat als wat er nog verbeterd kan worden, is vervolgens besproken in een bijeenkomst met jongeren met hersenletsel. De tops zijn alleen gepresenteerd aan de jongeren. Bij de tips is ook aan hen gevraagd of zij zich erin herkennen, of zij het belangrijk vinden dat de Class actie onderneemt om het te verbeteren en of zij ideeën hebben hoe de Class dat dan het beste kan doen. De precieze methode staat beschreven in paragraaf 2.8.

Bespreking van de tops van de Class

Tijdens de werksessie zijn drie tops aan de jongeren gepresenteerd:

- De Class kijkt heel goed naar wat jongeren wél kunnen.
- Het team van de Class is heel betrokken en goed bereikbaar voor vragen.
- Er is veel ruimte om te proberen en te experimenteren.

Op de twee eerste tops gingen de jongeren spontaan in en deze zijn uitgebreider besproken. Op de derde top gingen de jongeren minder in, maar zij gaven ook niet aan dat zij zich er niet in herkenden.

Hieronder staan de uitkomsten van de bespreking van de eerste twee tops beschreven. Ook is er aandacht voor een extra top die de jongeren benoemden: het belang van contact met lotgenoten.

De Class kijkt heel goed naar wat jongeren wél kunnen

Deze top was heel herkenbaar voor de jongeren; zij brachten deze spontaan in, voordat de tops besproken werden. Zij noemden de Class *speciaal*, omdat de nadruk ligt op mogelijkheden en talenten van de jongeren. De invulling van het traject is maatwerk en aangepast op wat ze kunnen en willen. Dit betekent ook dat jongeren verschillende doelen kunnen hebben in de Class: zo komt de één met het concrete doel om een baan te vinden en/of een diploma te halen, terwijl de ander het algemenere doel heeft om terug te keren in de maatschappij. Deze aanpak was nieuw voor de jongeren, omdat zij in eerdere trajecten juist ervoeren dat zij werden *afgeschreven* vanwege hun hersenletsel.

Team van de Class is betrokken en goed bereikbaar

Ook deze top vonden de jongeren herkenbaar. Volgens hen is het team, en in het bijzonder de projectleider, dag en nacht bereikbaar. Maar het contact komt niet alleen van de kant van de jongeren: het team belt hen ook op om te vragen hoe het gaat. Deze persoonlijke aandacht is prettig, want het geeft de jongeren het gevoel dat ze geen *nummertje* zijn.

Extra top: belang van contact met lotgenoten

Naast de drie voorgelegde tops, noemden de jongeren in de werksessie zelf nog een belangrijke top die aansluit bij de eerdere uitkomsten van het onderzoek: het contact met leeftijdsgenoten. Voor de meesten was dit contact het belangrijkste aspect van de Class. Het gaf hen het gevoel niet de enige te zijn en ze leren dat anderen net zulke ervaringen hebben. Daarnaast droeg het bij aan persoonlijke groei, omdat ze van anderen konden leren hoe zij wel en niet met hun hersenletsel konden omgaan.

Bespreking van de tips van de Class

Er zijn zes tips besproken tijdens de bijeenkomst. Tabel 8.1 geeft deze tips weer. De tip die volgens jongeren het belangrijkste is om iets mee te doen staat bovenaan en de minst belangrijke onderaan.

Tabel 8.1 Besproken 'tips' tijdens de bijeenkomst en de urgentie volgens de deelnemende jongeren

Besproken tip	Belang volgens jongeren*
1. Deelnemers hebben behoefte aan een <i>overkoepelende</i> coach	●●●●●●●●
2. De regelgeving bij gemeenten en UWV werkt soms vertragend	●●●●●●●●
3. Noordwijk is ver weg voor veel deelnemers en hun ouders	●●●●●●●●
4. Eén jaar is wat kort om leuk werk te vinden	●●●●●●●●
5. Sportcoaches voldoen niet altijd aan verwachting van deelnemers	●●●●●●●●
6. Niet alle bijeenkomsten zijn nuttig voor alle jongeren	●●●●●●●●

* Jongeren konden stemmen over het belang van de tips. Een rood bolletje staat voor een jongere die het belangrijk vond dat de Class aan de slag gaat met de specifieke tip, groen voor een jongere die het niet belangrijk vond. Lichtgrijs staat voor een blanco stem.

Er is behoefte aan een overkoepelende coach

De geïnterviewde (oud-)deelnemers misten iemand die overzicht had over hun hele traject in de Class en samenhang tussen de onderdelen kon aanbrengen, een soort overkoepelende coach. De jongeren uit de werksessie herkenden zich in deze behoefte. Daarnaast zagen zij een overkoepelende coach als een vast aanspreekpunt en een *vangnet* voor als jongeren moeilijkheden hebben of even de weg kwijt zijn. In de praktijk nam de projectleider deze rol vaak op zich, maar de jongeren verwachtten dat een dergelijke taak te zwaar voor hem wordt door de groei van de Class.

Aan de jongeren is gevraagd of zij wisten dat de Class al een algemeen coach heeft, eerst vanuit Stichting MEE en later vanuit bureau VolZin. Echter, net als de geïnterviewde jongeren, waren de jongeren uit de werksessie hier niet mee bekend. Zij konden zich wel een gesprek herinneren met

Stichting MEE, maar wisten niet wat hiervan het doel was en wat de coach voor hen kon betekenen. Daarnaast was een aantal jongeren ontevreden over het gesprek, omdat het te veel inging op hun beperkingen.

De jongeren bevelen aan om goed zichtbare overkoepelende coaches in te stellen. Deze coaches hoeven geen actieve rol te hebben, maar moeten wel bereikbaar en beschikbaar zijn wanneer de jongeren vragen hebben over hun traject. Dit kan bijvoorbeeld door de functie van de huidige algemeen coach uit te breiden en duidelijker te communiceren. Een andere mogelijkheid die zij noemden is om oud-deelnemers van de Class hiervoor te vragen. Zij kunnen als 'peer-mentors' vanuit hun ervaringen met hersenletsel en met het traject van de Class andere jongeren begeleiden.

Regelgeving bij gemeenten en UWV werkt vertragend

Net als in de interviews, merkten de jongeren op dat de regelgeving bij gemeenten en UWV de opstart van het traject met de jobcoach kon vertragen. Hierdoor waren de groepsbijeenkomsten soms al gestart, terwijl jongeren nog geen jobcoach hadden. Dit zorgde ervoor dat zij minder profijt hadden van de groepsbijeenkomsten, omdat zij niet direct in de praktijk konden brengen wat zij hadden geleerd. Hoewel de jongeren begrepen dat de Class geen invloed heeft op de regels bij gemeenten en UWV, meenden zij wel dat het beter was om het traject pas te beginnen als de financiering van de jobcoach al geregeld was (zie ook de top 'één jaar is te kort om passend werk te vinden').

Verder vonden de jongeren dat de Class een belangrijke rol heeft in het verhelderen van de regels bij gemeenten en UWV. Wat voor effect heeft het vinden van een baan bijvoorbeeld op eventuele uitkeringen? Of kan spaargeld de toewijzing van een uitkering in de weg zitten? Soms helpt de jobcoach om deze vragen te beantwoorden, maar de jongeren vonden dat ook zij niet altijd voldoende op de hoogte waren, bijvoorbeeld over wie er precies binnen de Participatiewet vallen. Eén jongere vond deze tip voor zichzelf minder dringend: zij studeerde nog en had daarom weinig te maken met gemeenten en UWV. De belangrijkste oplossing voor deze tip ligt volgens de jongeren bij de jobcoaches. De jobcoaches moeten goed bekend zijn met alle regels bij gemeenten en UWV en per jongere die ze begeleiden weten welke regels van toepassing zijn.

Ten slotte vond een aantal jongeren dat de Class de politiek moet proberen te beïnvloeden en bewustzijn moet creëren dat de regels vaak tegen de jongeren werken. Zij vonden het bijvoorbeeld goed dat bij de vijfde kick-off van de Class de staatssecretaris aanwezig was.

Noordwijk is te ver weg voor veel jongeren

De meeste jongeren waren het eens dat Noordwijk geen handige locatie is voor de groepsbijeenkomsten en vonden het belangrijk dat de Class hier iets aan doet. Zij beaamden dat de reis vermoeiend was en dat het lastig was om vervoer te regelen. Ze waren vaak afhankelijk van hun ouders, omdat ze bijvoorbeeld geen rijbewijs hadden of omdat ze zelf niet zo'n lang stuk konden rijden. Ook is Noordwijk lastig te bereiken per openbaar vervoer. Jongeren die deze tip niet urgent vonden, zagen de reis als een investering die van tevoren bekend was of vonden het niet erg om naar Noordwijk te reizen.

Aan de jongeren is ook het argument voorgelegd dat de reis naar Noordwijk bijdraagt aan hun zelfstandigheid. Dit argument begrepen zij niet. De reistijd verhoudt zich volgens hen niet tot de duur van de bijeenkomsten: het is voor deelnemers uit bijvoorbeeld Friesland of Limburg geen doen om naar Noordwijk te reizen voor een bijeenkomst van anderhalf uur. En dat geldt niet specifiek voor jongeren met hersenletsel, ook voor andere jongeren zou dit *zonde van hun dag zijn*.

De jongeren raadden daarom aan om de groepsbijeenkomsten van de Class niet langer in Noordwijk te organiseren. De oplossing is volgens hen om de groepsbijeenkomsten op een centrale plaats in het land te organiseren, zoals Utrecht. Een andere mogelijkheid is om de locatie steeds af te wisselen, zodat niet altijd dezelfde jongeren hoeven te reizen. Belangrijk bij de keuze voor locaties is dat ze goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer, want niet alle jongeren hebben een auto. Verder opperde

een aantal jongeren dat het aanbieden van een logeerplaats een tussenoplossing kan zijn, zolang de groepsbijeenkomsten nog in Noordwijk zijn.

Eén jaar is te kort om passend werk te vinden

Hoewel de jongeren beaamden dat één jaar heel kort is om werk te vinden, hechtten de meesten er weinig belang aan om de duur van het programma te veranderen. Volgens hen stoppen na het jaar namelijk alleen de groepsbijeenkomsten, de begeleiding gaat door. Het team van de Class blijft bereikbaar en ze betrekken oud-deelnemers bij grote evenementen van de Class. Hierdoor hadden de jongeren al het gevoel dat de Class langer dan één jaar duurt. De jongeren die deze tip wel belangrijk vonden waren het hiermee eens, maar vonden dat de Class het jaar niet optimaal gebruikt. Volgens hen duurt vooral de opstartperiode te lang: er zit te veel tijd tussen de kick-off en de eerste activiteiten en/of het toewijzen van de coaches, bijvoorbeeld doordat jongeren moesten wachten op de uitslagen van de sport- en cognitietesten of door vakanties en feestdagen.

De aanbeveling van de jongeren is daarom om de Class sneller op te starten. Dat kan volgens hen bijvoorbeeld door een *intaketraject* in te voeren, voorafgaand aan de Class. Tijdens dat traject kunnen jongeren bijvoorbeeld alvast de testen doen en een plan opstellen: waar staan ze nu, waar willen ze heen en wat hebben ze daarvoor nodig? Wanneer de Class dan echt begint, kunnen ze direct aan de slag met hun persoonlijke doelen. Daarnaast is verwachtingenmanagement belangrijk. De Class draagt in één jaar sterk bij aan persoonlijke groei, maar het moet duidelijk zijn voor toekomstige deelnemers dat een baan vinden waarschijnlijk langer zal duren.

Sportcoaches voldoen niet altijd aan de verwachtingen

De meeste jongeren vonden deze tip niet urgent. Zij waren het eens met de Class dat het contact met de sportcoach vooral op eigen initiatief moest zijn. Wel beschreven de jongeren dat er verschillen bestonden in de betrokkenheid van de sportcoaches: sommigen legden alle initiatief bij de jongeren en anderen stuurden wel regelmatig berichtjes om te vragen hoe het ging. Dit paste niet altijd met de behoeften van de deelnemers. Zo hebben sommige jongeren juist door hun hersenletsel een gebrek aan initiatief en een afwachtende houding. Als deze jongeren een afwachtende sportcoach krijgen, komt er weinig terecht van sporten. De jongere die deze tip wel bevestigde gaf aan hoge verwachtingen te hebben gehad van de sportcoach en ervoer te weinig tijd en interesse voor haar. De jongeren vonden daarom dat de Class beter moet uitleggen wat de rol is van de sportcoach in de Class en moet ingaan op de verwachtingen van de jongeren. Ook kan de Class de match verbeteren tussen de betrokkenheid van de sportcoach en de mate waarin een jongere aanmoediging nodig heeft.

Niet alle bijeenkomsten zijn nuttig voor alle jongeren

Geen van de jongeren herkende deze tip. Volgens hen kunnen jongeren in de Class zelf bepalen hoe zij het jaar invullen: dat is hun eigen verantwoordelijkheid. Een aantal bijeenkomsten is verplicht, zoals de training Belasting & Belastbaarheid en de testen bij de KNVB. De andere bijeenkomsten zijn niet *vrijblijvend*, maar jongeren kunnen zich er met een goede reden wel voor afmelden. De jongeren gaven dan ook aan dat zij eerder het tegengestelde hadden ervaren: dat ze van tevoren dachten dat een bijeenkomst niet nodig was, maar dat deze wel heel nuttig bleek. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de training Belasting & Belastbaarheid en het Talentenspel. Van één bijeenkomst was de toegevoegde waarde onduidelijk voor de deelnemers en dat was het gesprek met Stichting MEE. De jongeren begrepen niet waarvoor het gesprek was bedoeld kregen ook naderhand geen terugkoppeling over wat er met het gesprek werd gedaan.

Volgens de jongeren hoeft de Class geen grote aanpassingen te doen wat betreft de bijeenkomsten. Wel vonden zij het belangrijk dat de Class duidelijk naar deelnemers communiceert dat de Class *geen opleiding is, maar werken aan jezelf* en dat daarvoor eigen inbreng en initiatief nodig is. Daarbij moeten ze wel aandacht houden voor de jongeren die juist vanwege hun hersenletsel een gebrek aan initiatief hebben. Verder moet helder zijn dat bijeenkomsten niet verplicht zijn, omdat jongeren zelf

moeten bepalen waar zij behoefte aan hebben. De jongeren opperden dat de Class dit kan faciliteren door te werken met inschrijvingen, waarbij jongeren zich bij aanvang van de Class kunnen opgeven voor de bijeenkomsten die zij interessant vinden.

Extra tip: Class komt beloften niet altijd na

Naast de zes voorgelegde tips, beschreven de jongeren zelf nog een extra tip: het team van de Class komt niet altijd hun beloften na. Een aantal jongeren beschreef dat zij het team soms om extra hulp of ondersteuning vroegen. Het team reageerde dan heel behulpzaam, maar vervolgens bleef hun hulpvraag soms liggen. Zo wilde een jongere graag stage lopen voor een studie. Zij vroeg het team van de Class om hulp bij het vinden van een geschikte stage. Hoewel het team aangaf dat zij daarmee aan de slag zouden gaan, heeft zij er daarna niets meer van gehoord. Anderen bevestigden dat zij ook dergelijke ervaringen hadden, en de tip is ook al eens genoemd door (oud-)deelnemers die zijn geïnterviewd in dit onderzoek. De jongeren in de werksessie verwachtten dat dit te maken heeft met een tekort aan mankracht in de Class. Daarom wilden ze het team meegeven dat zij geen beloften moesten doen, wanneer er te weinig tijd is om hieraan te voldoen.

8.2 Verbreiding van de Class

In het onderzoek zijn elementen van de Class bestudeerd en ook vergeleken met de (internationale) literatuur over vergelijkbare initiatieven. Op basis hiervan zijn door ons elementen geselecteerd van de Class waarvan we de bruikbaarheid voor jongeren met een andere chronische aandoening hebben besproken met deskundigen. Dit betrof zowel jongeren met een chronische aandoening als deskundigen uit de professionele praktijk en beleidsmakers (zie paragraaf 2.8). In deze paragraaf verwijzen we naar de ervaringsdeskundige jongeren met 'jongeren' en naar de deskundigen uit de professionele praktijk en beleidsmakers met 'professionals'.

Ervaringen met werktoeleiding

Tijdens de werksessie hebben de jongeren en professionals kort hun ervaringen met werktoeleiding uitgewisseld. Vanwege de verschillende achtergronden zagen deze ervaringen er voor beide groepen

anders uit. Hieronder zijn daarom puntsgewijs eerst de belangrijkste ervaringen van de jongeren beschreven, gevolgd door de ervaringen van de professionals.

Ervaringen van jongeren

- Jongeren vinden het lastig om een potentiële werkgever te vertellen over hun aandoening.
- Door een chronische aandoening is het moeilijk om flexibel te zijn, soms heb je een goede periode en soms plotseling een slechte periode.
- Jongeren kunnen vanwege hun aandoening niet altijd het werk doen dat ze het liefste zouden doen.
- Steun uit de omgeving of van een jobcoach is heel waardevol in een traject voor werktoeleiding.
- Werkgevers praten te weinig met jongeren over beslissingen die hen aangaan.
- Jongeren herkennen veel van hun problemen ook bij jongeren met een andere chronische aandoening.

Ervaringen van professionals

- De complexiteit van werktoeleiding van jongeren met een chronische aandoening is toegenomen. De gezondheidszorg is verbeterd, dus er zijn ook meer jongeren met complexe problematiek. Ook zijn er veel vragen over wet- en regelgeving op het gebied van werk.
- Veel jongeren vallen tussen wal en schip. Het gaat vooral om de groep jongeren tussen de 25 en 30 jaar met weinig werkervaring die door hun aandoening relatief laat afstuderen en die niet in aanmerking komen voor de no-riskpolis of het doelgroepenregister.
- Trajecten voor werktoeleiding worden niet actief gemonitord.
- Er zijn veel vergelijkbare trajecten voor werktoeleiding met een brede aanpak en een focus op mogelijkheden. Een voorbeeld is het programma TraJect in het ErasmusMC en Rijndam Revalidatiecentrum, waarin jongeren met een lichamelijke beperking naar werk begeleid worden door uit te gaan van mogelijkheden en gebruik te maken van onder meer peer-support, maatwerk en een brede aanpak.
- De problematiek van jongeren met een chronische aandoening is grotendeels generiek. Het zijn allemaal jongeren die door dezelfde 'puberfase' gaan en dezelfde ontwikkeling doormaken naar zelfstandigheid - op het gebied van wonen, werken, vriendschappen, relaties, sportverenigingen - en daarbij ook nog moeten omgaan met een chronische aandoening.

Relevantie elementen de Class voor andere trajecten

Tijdens de werksessie zijn er zes elementen van de Class aan de jongeren en professionals voorgelegd:

1. Een bekende Nederlander als boegbeeld van de aanpak.
2. Brede aanpak, waarbij jongeren op alle levensgebieden worden geholpen.
3. Persoonlijke aandacht en maatwerk voor jongeren.
4. De Class richt zich op de (werk)omgeving van de jongere.
5. Jongeren ontmoeten lotgenoten op terugkomdagen.
6. Het traject duurt één jaar met de mogelijkheid om nazorg te krijgen.

Tijdens het eerste deel van de werksessie hebben de jongeren en professionals voor alle elementen gestemd of ze wel of niet relevant waren voor een programma voor werktoeleiding. De jongeren zijn daarbij vooral dieper ingegaan op elementen 1, 2, 5 en 6, en de professionals op elementen 1 en 6. In het plenaire deel zijn elementen 1, 4, 5 en 6 uitgebreider besproken. Hieronder zijn daarom de uitkomsten voor elementen 1, 2, 4, 5 en 6 beschreven.

Een bekende Nederlander als boegbeeld van de aanpak

Dat een aantal betrokkenen van de Class bekende Nederlanders zijn, is volgens jongeren en professionals handig, maar niet noodzakelijk voor een programma voor werktoeleiding. Het is meer

een 'bonus' die het programma extra vaart kan geven. Een bekende Nederlander kan jongeren bijvoorbeeld motiveren om mee te doen en om aanwezig te zijn bij bijeenkomsten. Kanttekening van de jongeren hierbij is dat het boegbeeld moet aanspreken. Dus bij de één kan een sporter extra motivatie geven, terwijl dat bij een ander een popster of een wetenschapper is. Verder is het volgens jongeren fijn om erkenning te krijgen van iemand die de mogelijkheden heeft om hun knelpunten bij een breder publiek onder de aandacht te brengen. Professionals vulden daarnaast aan dat een bekende Nederlander een netwerk, financiering en bekendheid voor het programma met zich meebrengt. Ook dat kan een programma een extra boost geven.

Een bekende Nederlander als boegbeeld is echter geen voorwaarde voor succes. Zo gaven professionals aan dat er ook succesvolle programma's zijn die het niet hebben. En andersom: als bekende Nederlanders hun naam verbinden aan een programma om zichzelf op de kaart te zetten maar eigenlijk geen affiniteit hebben met de doelgroep, heeft het geen zin. De jongeren en professionals opperden daarom dat de betrokkenheid van een onbekende Nederlander die motiveert en/of persoonlijke aandacht heeft voor de deelnemers belangrijker is dan een bekend boegbeeld.

Brede aanpak, waarbij jongeren op alle levensgebieden worden geholpen

De jongeren vinden een brede aanpak in een programma voor werktoeleiding belangrijk, want het leven *is niet alleen maar werk of alleen maar sport, het is alles*. De basis van het programma moet altijd de kracht van jongeren zijn, uitgaan van de mogelijkheden van jongeren. De jongeren voelen zich door hun *label* namelijk anders dan hun leeftijdsgenoten en moeten weer zelfvertrouwen krijgen om werk, studie of sport op te pakken. De focus op de toekomst is daarbij ook fijn; er moet aandacht zijn voor *punten waar jij op dat moment gelukkig van wordt*.

De Class richt zich op de werkomgeving van de jongere

Volgens zowel de jongeren als professionals is het relevant dat een programma voor werktoeleiding zich ook richt op de werkomgeving van de jongeren. Jongeren vinden het bijvoorbeeld belangrijk dat een programma hen kan voorzien van goede informatie over ondersteuningsmogelijkheden. Volgens hen is het namelijk onduidelijk of zij wel/niet recht hebben op een uitkering: *er is nog steeds geen uitkering.nl waar alles in onze taal staat uitgelegd*. Ook geven ze aan dat ze niet altijd de juiste informatie krijgen.

Verder vinden jongeren het belangrijk dat zij goede begeleiding krijgen, wanneer zij eenmaal een baan hebben gevonden. De jongeren die al werken ervaren namelijk dat de begeleiding vanuit de werkgever minimaal is. Zij voelen zich aan hun lot overgelaten en voelen zich soms gebruikt als *vinkje* dat het bedrijf heeft voldaan aan het aanstellen van iemand met een chronische aandoening. Ook worden zij voor hun gevoel weinig betrokken bij beslissingen die hen aangaan en wordt er door werkgevers regelmatig over hen gepraat in plaats van *mét* hen.

Ten slotte is het volgens professionals belangrijk dat een programma voor werktoeleiding potentiële werkgevers in contact brengt met jongeren. Werkgevers aarzelen om jongeren met een chronische aandoening aan te nemen, omdat zij niet precies weten wat ze kunnen verwachten. Een gesprek met een jongere, samen met bijvoorbeeld een jobcoach, kan het begrip vergroten en twijfels wegnemen.

Jongeren ontmoeten lotgenoten op terugkomdagen

De jongeren gaven aan dat lotgenotencontact in een programma heel belangrijk is. Het is prettig om eigen ervaringen te herkennen bij anderen en om tips uit te wisselen. Lotgenotencontact hoeft echter niet per definitie met jongeren met dezelfde chronische aandoening te zijn. Het belangrijkste voordeel van 'dezelfde' lotgenoten is dat je tips en ervaringen kan uitwisselen over diagnose specifieke medische begeleiding, maar de jongeren menen dat je op andere vlakken meer kan leren van jongeren met een andere aandoening. Ze zien namelijk, net als de professionals, dat de knelpunten van jongeren met verschillende chronische aandoeningen overeenkomen, zoals vermoeidheid, slecht tegen prikkels kunnen en het (opnieuw) inrichten van het leven met een chronische aandoening.

Jongeren met een andere chronische aandoening hebben echter een andere kijk op de knelpunten en mogelijke oplossingen. Dat helpt jongeren om *uit het hokje* van hun diagnose te komen en zo tot nieuwe inzichten te komen.

De professionals zien echter ook jongeren die liever geen contact hebben met lotgenoten, omdat zij dan te veel bezig zijn met hun chronische aandoening. Zij opperden daarom dat jongeren een keuze moeten krijgen of zij in een programma wel of niet aansluiten bij een groep.

Het traject duurt één jaar met de mogelijkheid om nazorg te krijgen

Zowel de jongeren als de professionals hebben gemengde gevoelens bij de duur van een programma voor werktoeleiding. Aan de ene kant is de afbakening van één jaar prettig, dan weten jongeren waar ze aan toe zijn. Aan de andere kant is het sterk afhankelijk van de jongere hoeveel tijd en begeleiding zij nodig hebben. De één heeft misschien niet voldoende aan een jaar om werk te vinden, terwijl een ander juist alleen een korte interventie nodig heeft. Daarnaast kunnen jongeren om verschillende redenen, zoals een ziekenhuisopname of om te experimenteren op werkplekken, een tijdje uitvallen van het programma, waardoor zij niet volledig van het jaar kunnen profiteren.

De jongeren en professionals vinden daarom dat de duur van een programma maatwerk moet zijn. Jongeren moeten de ruimte krijgen om *time-outs* op te nemen zonder definitief met het programma te stoppen. Het is namelijk belangrijk dat zij laagdrempelig ergens op terug kunnen vallen voor vragen en ondersteuning. Sommige jongeren hebben hiervoor behoefte aan georganiseerde *terugkommomenten*, omdat de drempel om zelf contact op te nemen te hoog is.

Verder kwam tijdens de werksessie naar voren dat het belangrijk is dat verschillende programmaonderdelen parallel lopen. Het komt in de Class bijvoorbeeld weleens voor dat het traject met de jobcoach relatief laat opstart, omdat de financiering eerst afgestemd moet worden met gemeente of UWV. Hierdoor kunnen andere onderdelen van het programma minder zinvol zijn, omdat jongeren niet direct met hun jobcoach kunnen toepassen wat zij hebben geleerd tijdens bijvoorbeeld een training.

9 Conclusie, discussie en reflectie

- Van de jongeren die in de Class werk als doel hadden geformuleerd, vindt twee derde binnen twee jaar een baan. Van het totaal aantal deelnemers is dit de helft.
- De Class slaagt er heel goed in om de voorwaarden voor het krijgen van werk te verbeteren door jongeren met hersenletsel beter te leren omgaan met de omgeving en de omgeving ontvankelijker te maken voor jongeren met hersenletsel.
- Wat de Class doet doet ze heel goed; in het onderzoek komen zeven succesfactoren naar voren waarvan de levensbrede insteek, de positieve uitstraling, peer support en de beschikbaarheid van hulp op maat in het oog springen.
- Optimalisering van de Class heeft te maken met verwachtingenmanagement, aanspreekpunt, locatie, programmering en kennis van de regels bij gemeenten en UWV.
- Voor de borging van het programma is het nodig dat de Class in relatie tot elkaar nadenkt over de bewijsvoering van hun aanpak, de relatie met formele arbeidsregelingen en uitkeringen en de financiering.
- Er lijken mogelijkheden tot verbinding met gemeenten en UWV voor het bereiken van doelgroepen, het aanbieden van programma(onderdelen) en koppeling aan bestaande initiatieven.
- Het concept van de Class is toepasbaar voor jongeren met een andere chronische aandoening maar heeft in de uitvoering specificering nodig qua expertise, selectie, modules, duur en netwerk.

In dit hoofdstuk trekken we conclusies uit al hetgeen we hebben onderzocht. We plaatsen de resultaten van de Class in de context van een model over empowerment van de jongeren in hun omgeving. Uit het onderzoek komt naar voren dat met enige aanpassing de Class nog verbeterd kan worden en ook toepasbaar zou zijn voor jongeren met een andere chronische aandoening. We doen hiervoor aanbevelingen.

9.1 Verbetering kansen op werk

Opbrengsten werktoeleiding en afronding studie

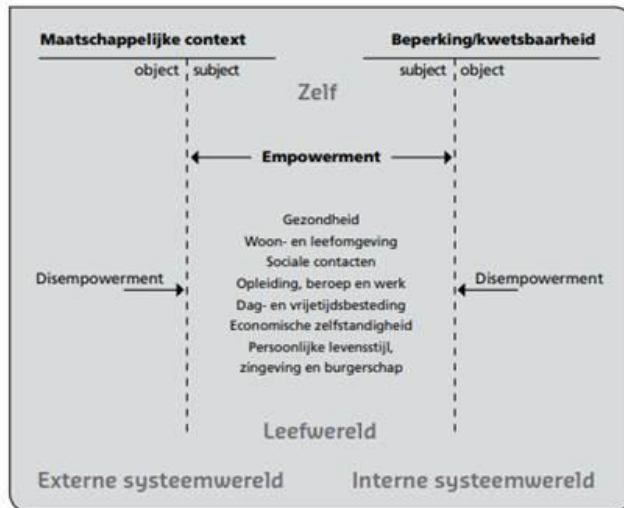
Het programma van de Class heeft als primair doel om jongeren met hersenletsel toe te leiden naar werk. Gebaseerd op gegevens van editie twee en drie is twee derde van de deelnemers die werk bij aanvang van de Class als doel had geformuleerd, na ruim twee jaar aan het werk. Als we kijken naar alle deelnemers uit deze edities, dus ook degenen die andere doelen hadden, dan is dat de helft. Het is niet bekend of het om betaald werk of vrijwilligerswerk gaat en ook de omvang van de baan is niet bekend. Gegevens over de eerste editie van de Class zijn er niet. Werktoeleiding blijkt in de praktijk een (lang) traject te zijn waarop verschillende factoren invloed hebben. Van de jongeren die tot doel hadden om een studie af te ronden, heeft een kwart dat na twee jaar gerealiseerd.

De Class vanuit empowerment gezichtspunt

Het programma van de Class slaagt er heel goed in om de voorwaarden voor het krijgen van werk te verbeteren. Omdat het programma zo overduidelijk opereert in een omgeving die als weerbarstig wordt ervaren, biedt het empowermentmodel een goed interpretatiekader voor de hier gevonden resultaten. Vanuit het empowermentmodel (Baumans, 2012; zie figuur 9.1) bestaat er altijd een wisselwerking tussen individu en omgeving. Empowerment bestaat eruit dat het individu meer greep krijgt, meer kracht ervaart en dat de zeggingskracht vergroot over de maatschappelijke omstandigheden én over de beperking of kwetsbaarheid zelf. Hierdoor krijgen individuen meer ruimte

om zelf inhoud en vorm te geven aan hun leefwereld. Of een jongere aan het werk komt is vanuit dit model dus een wisselwerking tussen de jongere zelf, de fysieke en mentale belastbaarheid vanwege het hersenletsel en de maatschappelijke omgeving.

Figuur 9.1 Empowermentmodel (Baumans, 2016)

De Class gaat vooral met de jongeren zelf aan de slag en hoe zij kunnen omgaan met de ‘disempowerende’ gevolgen van hun hersenletsel. Het programma slaagt erin het zelfvertrouwen te vergroten en jongeren denken na afloop positiever over het leven met een aandoening. Door deelname aan het programma voelen jongeren zich minder eenzaam en zijn ze fitter en vaardiger. Daarnaast neemt de Class een deel van de begeleiding over van ouders die daardoor de stap kunnen zetten om hun kinderen te begeleiden naar zelfstandigheid. Door jongeren te helpen om de invloed van hersenletsel op hun leven te verkleinen, vergroot het programma de kracht van jongeren en daarmee de ruimte om inhoud en vorm te geven aan hun werkdoelen.

Daarnaast ondersteunt de Class jongeren om krachtiger te worden in de maatschappelijke omgeving. Die omgeving bestaat voor sommige jongeren uit school of opleiding, maar voor de meesten inmiddels uit werkgevers, uitkeringsinstanties, en soms letselschadepartijen. Voor veel jongeren was de maatschappelijke omgeving vóór de Class vooral ‘disempowerend’: ze pasten niet meer in de bestaande systemen van opleiding of werk en kwamen daardoor thuis te zitten. Ze ervoeren dat ze van het kastje naar de muur werden gestuurd en niet verder kwamen. Daarom ondersteunt de Class jongeren om hun talenten te laten zien aan (potentiële) werkgevers. Dat doet de Class onder meer door in het arbeidsveld samen te werken met belangrijke veldpartijen, hen te informeren en te enthousiasmeren en door jongeren en (potentiële) werkgevers met elkaar in contact te brengen. Hierdoor vergroot het programma de kracht van jongeren en de ruimte om hun werkdoelen te realiseren.

De plaats van de Class in het FNO programma Zorg én Perspectief heeft het netwerk en de toch al grote publicitaire uitstraling nog doen toenemen. Door in Zorg én Perspectief samen op te trekken met andere projecten hebben ze de situatie van jongeren met een chronische aandoening onder de aandacht kunnen brengen van maatschappelijke en politieke partijen. Op de langere termijn kan dit ‘disempowerende’ invloeden vanuit de maatschappelijke omgeving wegnemen en de maatschappelijke positie van jongeren met een chronische aandoening structureel verbeteren.

9.2 Succesfactoren en aandachtspunten

In deze paragraaf beantwoorden we de eerste onderzoeksvraag naar de ervaringen met de Class en de succes- en faalfactoren van het programma voor het behalen van de doelstellingen bij werktoeleiding voor jongeren met hersenletsel. We doen dit vooral op basis van de ervaringen van de deelnemers (hoofdstuk 5), de ouders (hoofdstuk 6) en de toelichtingen van het projectteam (hoofdstuk 3).

Succesfactoren

Op basis van het onderzoek zijn succesfactoren aan te wijzen waardoor de Class de kansen voor jongeren met hersenletsel vergroot en in staat is hen toe te rusten om hun doelen te behalen.

- Alhoewel het primaire doel is om werk te krijgen, kent het programma een levensbrede insteek en besteedt het ook aandacht aan school, sport, relaties en toekomst. Deze elementen vinden we ook terug in het empowermentmodel. De jongeren waarderen de inhoud van de onderdelen die tezamen het programma vormen en ze vinden zo'n levensbrede aanpak belangrijk omdat hersenletsel impact heeft gehad op hun hele leven. Ouders geven ook aan dat de werking uitgaat van het hele programma. Het programma bestaat uit een unieke combinatie van elementen zo blijkt ook uit de internationale literatuur waarin nauwelijks soortgelijke programma's zijn aangetroffen. Met name de toevoeging van sport naast de aandacht voor werk, de aandacht voor ouders en de intensieve begeleiding maken het programma bijzonder.
- De Class heeft een positieve uitstraling en daaraan dragen ook de bekendheid van Edwin en Annemarie van der Sar bij. De jongeren zijn soms volledig vastgelopen en passief geworden en bij de Class hebben ze soms voor het eerst het gevoel dat ze echt geholpen worden. Dat de Class uitgaat van wat ze wel kunnen en focust op mogelijkheden zorgt ervoor dat ze de moed niet verliezen ook al bereiken ze het doel van een (betaalde) baan meestal niet in het jaar waarin ze deelnemen aan de Class. De positieve aandacht wordt benadrukt door festiviteiten en activiteiten, bijvoorbeeld rond het starten en afzwaaien van een editie van de Class.
- Het programma wordt zoveel mogelijk op maat gemaakt en toegesneden op de behoefte van de individuele jongeren. Dat waarderen jongeren zeer, omdat ze de Class niet beschouwen als een opleiding, maar als werken aan zichzelf. Belangrijk onderdeel daarvan is om samen met de jongere realistische doelen te bepalen bij de start van het traject. Daarvoor is eigen inbreng en initiatief nodig en het zelf kunnen bepalen waaraan zij behoefte hebben en wat ze aankunnen. Dit kan bij hersenletsel heel verschillend zijn. Het programma kent vaste onderdelen waarvan met reden kan worden afgeweken. Tegelijkertijd daagt het programma hen uit hun grenzen te verleggen en vraagt het veel van jongeren: de Class is vrijwillig maar niet vrijblijvend.
- Bij de Class zijn mensen betrokken met specifieke kennis over en affiniteit met hersenletsel. Dat geldt zowel voor de Foundation, het projectteam als voor betrokken job- en sportcoaches en organisaties die een deel van de terugkomdagen verzorgen.
- Ook de ontmoeting met *peers* is een succesfactor van de Class. Daarin is het programma niet uniek, maar jongeren met hersenletsel komen volgens hun ouders niet snel lotgenoten tegen. De ontmoeting met lotgenoten maakt hen minder eenzaam en geeft hen het gevoel niet de enige te zijn. Ze voelen zich door *peers* begrepen en leren veel van hen en maken er vrienden mee.
- Jongeren krijgen bij de Class het gevoel dat ze er mogen zijn, dat ze geen nummer zijn en dat er veel mensen voor hen klaar staan die in hen geloven. Dit is zeker een factor die bijdraagt aan het succes. De Class is laagdrempelig en de persoonlijke aandacht en betrokkenheid van het projectteam doen jongeren goed. De beschikbaarheid geldt voor de projectleider en de 'vaste' samenwerkingspartners, zoals de sport-, studie- en jobcoaches. Ook ouders waarderen het dat zij (net als hun kinderen) bij het team van de Class terecht kunnen voor vragen op elk gebied. Zowel jongeren als ouders kunnen terugvallen op het team van de Class, en dat houdt niet op als het jaar voorbij is.

- Er wordt door de Class gezocht naar werk dat past bij de vermogens en wensen van de jongere. Door stages en werkervaringsplaatsen kunnen jongeren uitproberen wat er bij hen past. De Class kan dat organiseren omdat ze een groot netwerk heeft van vaste samenwerkingspartners, zoals job- en sportcoaches, sportartsen, het UWV, Emma at Work, Randstad Participatie en andere organisaties met expertise op het gebied van hersenletsel. Daarnaast heeft zij dankzij de Edwin van der Sar Foundation een groot netwerk van potentiële werkgevers door heel Nederland en van sponsors. De Foundation probeert de omgeving bewust te maken van disempowerende invloed op jongeren en investeert in de omgeving door hen te betrekken bij hun activiteiten.

Aandachtspunten

Er worden ook aandachtspunten genoemd in de gesprekken die zijn gevoerd.

- Ouders en ook jobcoaches geven aan dat de Class nog niet voor iedereen goed vindbaar is. Jongeren komen nu vaak via via bij de Class terecht, dus de bekendheid van de Class zou beter mogen.
- Jongeren geven aan dat ze nog meer profijt zouden kunnen hebben van de bijeenkomsten die ze bijwonen in het jaar dat ze deelnemen aan de Class. Dat heeft vooral te maken met de logistiek. Ten eerste vindt een aantal jongeren dat er te veel tijd zit tussen de kick-off en de daadwerkelijke start van het programma. Daarnaast zit een aantal jongeren in een traject met gemeente of UWV waardoor de financiering niet is geregeld en ze nog niet met de jobcoach kunnen beginnen wanneer het programma start. Maar ook als de financiering niet rond komt, kunnen jongeren toch meedoen aan de Class. Dit maakt de Class financieel kwetsbaar, omdat ze uit eigen middelen de kosten betalen wanneer dat niet uit subsidie komt of uit de uitkeringen en ondersteuningsmogelijkheden van de jongeren.
- Jongeren hebben te maken met verschillende coaches. Zij geven aan dat ze graag een algemene coach zouden willen hebben. Er is een coach verbonden aan de Class maar gezien de ervaring van de jongeren is deze niet voldoende zichtbaar. Daarnaast zouden ze van tevoren graag beter willen weten wat zij van de jobcoach kunnen verwachten. De sportcoaches leggen na het eerste contact en het op gang brengen van de sport, het initiatief bij de jongeren. Dat pakt niet bij alle jongeren goed uit omdat hun hersenletsel er soms juist voor zorgt dat ze geen initiatief nemen. Dit zou meer op maat kunnen worden gemaakt. Soms wensen ouders iets meer zicht op het programma om hun zoon of dochter te kunnen ondersteunen bijvoorbeeld in het geval dat zij geheugenproblemen hebben.
- Het lukt niet altijd om een geschikte werkplek te vinden en zeker niet in een jaar tijd. De wet- en regelgeving staan het vinden van een geschikte werkplek soms in de weg, onder andere doordat veel jongeren van de Class niet in het doelgroepenregister staan omdat ze zelf in staat zouden moeten zijn het wettelijk minimumloon te verdienen. Het vergt veel energie en capaciteit van het projectteam om met deze als weerbarstig ervaren omgeving om te gaan. Als een op zichzelf staand project is de Class niet aangehaakt bij het systeem van regelingen zoals de gemeenten en het UWV dat uitvoeren. Dat maakt hun positie kwetsbaar. Daarnaast is de Class administratief niet sterk; er zit veel kennis in het hoofd van de projectleider en de directeur. Een goede administratie van deelnemers, trajecten en resultaten van de Class zou bijdragen aan het laten zien van de effectiviteit van hun inspanningen.

9.3 Finetuning om te optimaliseren

We beantwoorden in deze paragraaf de tweede onderzoeksvraag die ingaat op de onderbouwing en mogelijke aanpassingen of aanvullingen om het programma van de Class te optimaliseren. We baseren dit op de gesprekken met jongeren en hun ouders en de input van het projectteam inclusief de

coaches. Daarnaast was een belangrijke bron de werksessie met jongeren met hersenletsel (hoofdstuk 8).

Finetuning

De deelnemers van de Class zijn heel tevreden over de opzet en de uitvoering van het programma. Dat zijn over het algemeen ook hun ouders. Immers, beide groepen betrokkenen geven aan dat ze weer hoop kregen na een lange periode van inactiviteit. De suggesties die in de gesprekken naar voren komen zijn vaak dingen waar het team van de Class ook zelf al over aan het nadenken is. Suggesties om te Class te optimaliseren, zijn dus veelal finetuning. De basis is goed.

- ***Verwachtingsmanagement***

Verwachtingsmanagement is belangrijk in de Class en het projectteam zou hier alerter op kunnen zijn. De Class draagt in één jaar sterk bij aan persoonlijke groei, maar het moet duidelijk zijn voor toekomstige deelnemers dat een baan vinden waarschijnlijk langer zal duren. Het team moet zich ervan vergewissen dat hun boodschap ook goed verstaan wordt door de deelnemers.

Verwachtingsmanagement is ook bij de sportcoaches belangrijk. Er moeten goede afspraken worden gemaakt over wie het initiatief moet nemen tot sporten. Een aantal keren kwam naar voren dat de Class weleens beloften deed maar die niet altijd nakwam. Deze hadden te maken met extra hulp of ondersteuning die werd toegezegd. Dit kan te maken hebben gehad met de capaciteit van het team, maar het kan ook dat beloften soms anders worden verstaan dan ze zijn bedoeld.

- ***Coaches en aanspreekpunt***

Er is behoefte aan een aanspreekpunt met overzicht. De jongeren willen iemand die overzicht heeft over het hele traject in de Class, bijvoorbeeld in de vorm van een overkoepelend coach. Een overkoepelend coach kan een vast aanspreekpunt en een vangnet zijn voor als zij het even niet meer weten. In de praktijk nam de projectleider deze rol vaak op zich. De algemeen coach vanuit Stichting MEE en later vanuit bureau VolZin is onzichtbaar voor hen en het doel van de bijeenkomst is voor hen niet helder en het uitgangspunt om uit te gaan van de kracht werd onvoldoende nageleefd.

- ***Locatie***

De plaats van samenkomst in Noordwijk vindt niemand optimaal. De reis er naar toe is vermoeiend en het is lastig om vervoer te regelen. De jongeren zijn daarin vaak afhankelijk van hun ouders. Enkele jongeren hadden zich erop voorbereid en zagen de reis niet als probleem. De jongeren herkennen zich niet in het argument dat het reizen naar Noordwijk zou bijdragen aan zelfstandigheid. De reistijd verhoudt zich volgens hen niet tot de duur van de bijeenkomsten. Oplossingen kunnen zijn een meer centraal gelegen locatie, een overnachting of facetime of skype.

- ***Programmering***

Eén jaar blijkt te kort te zijn om passend werk te vinden, maar de planning van het jaar is volgens deelnemers ook niet altijd optimaal. Volgens de jongeren duurt vooral de opstartperiode te lang. Er zit te veel tijd tussen de kick-off en de eerste activiteiten en/of het toewijzen van de coaches. De bijeenkomsten worden dan wel gehouden, maar de jongeren kunnen deze niet optimaal benutten omdat ze nog niet zelf met hun coach aan de gang kunnen. De jongeren raden daarom aan om de Class sneller op te starten, bijvoorbeeld door een intaketraject in te voeren voorafgaand aan de Class. Tijdens dat traject kunnen jongeren bijvoorbeeld alvast de testen doen en een plan opstellen, zodat ze bij aanvang van de Class direct aan de slag kunnen met hun persoonlijke doelen.

Onderbouwing uit de literatuur

Er is in de literatuur nog weinig bekend over programma's voor werktoeleiding van jongeren met hersenletsel (zie hoofdstuk 4). Daarom is een vergelijking gemaakt met de literatuur over programma's voor jongeren met diverse chronische aandoeningen, en deze laat zien dat de Class een uniek programma is. Vooral de rol van sport in het programma is bijzonder. Elementen die we wel veel terugzien in programma's zijn de combinatie van vaste modules en de betrokkenheid van een

multidisciplinair team. De combinatie van een individuele aanpak en een groepsaanpak zien we niet bij programma's voor jongeren met hersenletsel, maar wel bij de generieke programma's.

Net als dit onderzoek, gaat de meeste literatuur over de werkzaamheid van programma's in hun totaliteit. De effectiviteit van aparte elementen wordt zelden onderzocht. Hierdoor is het moeilijk om te onderbouwen welke elementen van de Class bijdragen aan welke uitkomsten. Wel vonden we dat programma's die elementen van de Class bevatten over het algemeen positieve uitkomsten behaalden op het gebied van werktoeleiding, wat bewijs kan zijn voor de werkzaamheid. Een aandachtspunt voor de Class dat uit de literatuur naar voren komt is de duur van het programma: alle programma's voor jongeren met hersenletsel en de meeste programma's voor jongeren met een andere chronische aandoening duren langer dan één jaar.

Organisatorische aanbevelingen

In deze paragraaf willen we aandacht besteden aan drie samenhangende kenmerken van de organisatie van de Class: de administratie van opbrengsten, de positie en de capaciteit van het project en de financiering. Om met het eerste te beginnen. Veel van de kennis over de Class is bekend, maar niet vastgelegd. Dit onderzoek is een eerste goede stap in de richting. Het heeft de fasen, stappen en de inhoud van de Class goed op papier gezet (hoofdstuk 3) en het heeft de opbrengsten systematisch in kaart gebracht voor zover dat mogelijk was (hoofdstuk 5 en 6). Dit is een opstap om de werkzaamheid van het programma theoretisch meer te funderen en te starten met het aantonen van de 'waarschijnlijke effectiviteit'. Dit kan uiteindelijk bijdragen aan opname van het programma als werkzame interventie in een database voor effectieve interventies. Door opname in een dergelijke database worden de mogelijkheden voor financiering van het programma wellicht groter. Het tweede punt is dat de Class een op zichzelf staand project is als onderdeel van de Edwin van der Sar Foundation. Dat is enerzijds het bestaansrecht van de Class: de Class bestaat omdat er knelpunten werden waargenomen voor de groep werkzoekenden met hersenletsel. Juist omdat de Class niet is gebonden en juist omdat de Class jongeren kan helpen ongeacht de uitkering of regeling, maakt het de Class tot de Class. Anderzijds is de Class niet ingebed in het systeem van arbeidsregelingen en uitkeringen. Dat betekent dat er grote inzet moet worden gepleegd om jongeren bij te staan bij gemeenten en UWV om erachter te komen onder welke regeling zij vallen en waar ze recht op hebben. De capaciteit van de Class is daardoor beperkt tot ongeveer twintig jongeren per editie. De Class zou meer jongeren kunnen helpen als het programma zou zijn geaccepteerd als werkzame interventie.

Als derde en laatste punt de financiering. De Class wordt nu gefinancierd vanuit subsidie, uitkeringen van de jongeren en eigen middelen van de Foundation. Omdat dit geen structurele financiering is, is de Class hier kwetsbaar. De combinatie van deze drie punten - bewijsvoering van de werkzaamheid, verbinding met het bestaande systeem en financiering - is een belangrijk aandachtspunt van de Class waaraan in samenwerking met FNO en ZonMw bij afronding van dit onderzoek wordt gewerkt.

9.4 Ervaringen van gemeenten en het UWV

We gaan in deze paragraaf in op de derde onderzoeksvraag naar de manier waarop gemeenten en het UWV omgaan met werktoeleiding voor jongeren met hersenletsel of een andere chronische aandoening en wat hun ideeën zijn over de mogelijkheden van de Class om jongeren te ondersteunen. We baseren onze conclusie vooral op de gesprekken die we met enkele medewerkers van gemeenten en het UWV hebben gevoerd (hoofdstuk 7).

Gemeenten en het UWV kunnen te maken krijgen met jongeren met hersenletsel als ze recht hebben op een uitkering via de Participatiewet (gemeente), recht op een uitkering via de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) (UWV) of recht hebben op een Wajong-uitkering (Wajong2015,

Wajong2010 of oude Wajong) (UWV). De regelingen zijn ingewikkeld voor alle betrokkenen en jongeren en hun ouders zijn vaak verstrikt geraakt in de regelingen. Alhoewel gemeenten en het UWV weinig kunnen doen voor jongeren die vallen onder een regeling die ze niet uitvoeren, spraken we in het onderzoek ook met een grote gemeente die juist actief jongeren opzoekt die nergens onder vallen en die tussen wal en schip dreigen te vallen.

De medewerkers van de gemeenten die we spraken hadden vooral te maken met andere groepen jongeren waarvoor ze programma's voor werktoeleiding hebben ontwikkeld. Deze programma's hebben qua inhoud, werkvorm en uitgangspunten overeenkomsten met het programma van de Class. De sterke punten die gemeenten ervaren van hun aanpak voor werktoeleiding, komen erg overeen met de door de deelnemers van de Class ervaren sterke punten. Zoals de persoonlijke aanpak, het geven van vertrouwen, werken in groepsverband, netwerk van veldpartijen, jobcoaches, en het uitgaan van de mogelijkheden van jongeren. Ook kunnen ze (een deel van) de uitkering inhouden als een jongere niet meewerkt, dat is bij de Class niet mogelijk aangezien dat op vrijwillige basis is. De Class heeft echter wel een selectie voordat jongeren kunnen deelnemen.

De gemeenten die meededen aan het onderzoek zijn zoekende naar hun rol in onder meer de Participatiewet en hebben behoefte aan goede voorbeelden om jongeren naar werk toe te leiden. Gezien de overeenkomsten tussen de programma's van gemeenten en het programma van de Class lijkt er ruimte te zijn om deze met elkaar te verbinden. Voor de Class kan dat een manier zijn om een relatie aan te gaan met het bestaande systeem en voor gemeenten om ook voor andere doelgroepen een adequaat programma aan te bieden. De Class zou gemeenten kunnen helpen bij het vinden van jongeren met hersenletsel en er meer op af kunnen gaan, met andere doelgroepen en door koppeling met andere projecten in de gemeente, zoals het sporttraject *life goals* van de KNVB.

9.5 Mogelijkheden tot verbreding van de Class

In deze paragraaf gaan we in op de laatste onderzoeksvraag naar de mogelijkheden om de Class te verbreden naar jongeren met een andere chronische aandoening. De overdraagbaarheid van het 'concept' van de Class is besproken met deskundigen en ervaringsdeskundige jongeren met een chronische aandoening (hoofdstuk 8). Daaruit komt naar voren dat de Class ook prima zou passen voor jongeren met een andere chronische aandoening.

De kern van het programma van de werkzame elementen kan worden gezien als bestaande uit:

- Uitgaan van kracht en mogelijkheden.
- Werken aan fitheid, weerbaarheid, en vaardigheden.
- Maatwerk.
- Levensbrede aanpak.
- Beschikbaarheid van contactpersoon en medewerkers waaronder jobcoaches.
- Peersupport.

Hiervoor is ook onderbouwing te vinden in de literatuur waarin immers de meeste studies gingen over verschillende chronische aandoeningen.

Bij een uitrol naar jongeren met een andere chronische aandoening dient rekening gehouden te worden met:

- Specifieke expertise of deskundigheid: bij de Class wordt de expertise op het gebied van hersenletsel onontbeerlijk gevonden. Veel aandoeningen verlopen grillig en hebben dat gemeen met hersenletsel. Daarnaast gaat het ook om de affiniteit met de aandoening zoals dat bijvoorbeeld bij de familie Van der Sar aanwezig is.
- Er zou nog eens goed nagedacht kunnen worden over de selectie van jongeren die kunnen deelnemen. Bij jongeren met hersenletsel is dat uitgekristalliseerd en moet bijvoorbeeld de

revalidatie grotendeels zijn afgerond. Niet bij alle chronische aandoeningen is zo'n markeringspunt aan te wijzen en kent de ziekte een ander (grillig) verloop.

- Modulair kunnen volgen van bijeenkomsten die relevant zijn. Alhoewel dit bij Class ook tot op zekere hoogte optioneel is, ervoeren de meeste jongeren de bijeenkomsten als heel nuttig. Hersenletsel is op zich al heel divers en de bijeenkomsten proberen al zoveel mogelijk voor iedereen passend te zijn al lukt dit nog niet altijd.
- Officieel duurt de Class een jaar maar daarna is er nazorg en kan contact worden opgenomen met het projectteam. De ervaring van de deskundigen is dat het gaat om de beschikbaarheid en het vangnet. Het kan zomaar zijn dat iemand in de looptijd van een jaar perioden heeft waarin het niet nodig is om contact op te nemen en dat er daarna opeens een periode is die veel vragen oproept en waarin ondersteuning is gewenst.
- Netwerk van de Class is nu deels generiek, deels gericht op organisaties die bekend zijn met hersenletsel. Zo heeft Bureau Volzin waar de jobcoaches werken veel kennis van hersenletsel. Een uitbreiding van de Class naar andere chronische aandoeningen vergt een investering in een (landelijk) netwerk van organisaties die zich verbinden aan de Class.

9.6 Reflectie op het onderzoek

Brede aanpak, aanvulling werkgevers gewenst

Een onderzoeks aanpak waarvan verschillende methoden deel uitmaken en waarin alle betrokkenen hun ervaringen kunnen delen, sluit goed aan bij het karakter van de Class en stelde ons in staat om de opbrengsten van het programma vanuit verschillende invalshoeken te belichten. Daarvoor was wel de medewerking nodig van zowel het projectteam als alle externe partijen die zijn aangehaakt. En die medewerking hebben we ook gekregen. Iedereen die was betrokken bij de Class wilde meewerken aan een interview, ons ontvangen op locatie (KNVB) of meedoen met een werksessie. De werving van gemeenten en het UWV ging moeizamer ondanks de ingangen die we daar hadden. Maar uiteindelijk lukte het ook hier om met een aantal geïnteresseerde medewerkers boeiende gesprekken te hebben. Binnen het huidige onderzoek was geen ruimte om te praten met werkgevers. Voor vervolgonderzoek is het zeer relevant om ook hen te bevragen naar hun ervaringen met het plaatsen van jongeren met hersenletsel en naar de Participatiewet in het kader van het streven naar een inclusieve samenleving.

Effectiviteit onderzoeken, ook op lange termijn

De Class is een programma dat al enige jaren bestaat, maar waarbij de systematische registratie wat achterblijft. Bij onderzoek naar de effectiviteit zou je idealiter de uitkomsten van jongeren die meedoen vergelijken met jongeren die niet meedoen. De context van het programma legt in dit opzicht beperkingen op aan een onderzoek naar de werkzaamheid. Dat is tevens lastig omdat het programma is samengesteld uit verschillende onderdelen die moeilijk uit elkaar zijn te halen. We hebben gekozen voor een aanpak waarbij de ervaren uitkomsten bij deelnemers kunnen worden gevraagd. We hebben ook naar het proces van de uitvoering gekeken en onderbouwing en mogelijkheden tot optimalisering en opschaling onderzocht. Nu er meerdere edities van de Class zijn afgerond is het zeer de moeite waard om ook de lange termijn effecten van deelname aan de Class te onderzoeken. Ook omdat de literatuur hier tegenstrijdige uitkomsten laat zien.

Positief en toch kritisch

De beschrijving van de Class en de opbrengsten zijn grotendeels gebaseerd op interviews met direct betrokkenen, zoals leden van het team van de Class, job- en sportcoaches, ouders en jongeren. De teamleden van de Class zijn positief over de Class en geloven sterk in hun aanpak, maar zijn ook zeker in staat de minder sterke kanten van het programma onder ogen te zien. Het team staat open voor verbetering en suggesties. De job- en sportcoaches die we hebben geïnterviewd zijn naar voren

gebracht door de Class zelf, waardoor ook voor hen geldt dat zij praten over iets waarbij ze zelf sterk zijn betrokken. Ook zij geven echter enkele kritische punten aan. Doordat het projectteam van de Class jongeren en ouders voor de interviews heeft geworven, kan er sprake zijn van een selectie van de meer positieve jongeren en ouders. Zowel ouders als jongeren waren overwegend zeer positief. Tegelijkertijd keken zij op basis van hun eigen ervaringen ook kritisch en brachten zij verbeterpunten naar voren.

Bruikbaarheid van de literatuur

Ook de *quick scan* biedt inzicht in de werkzaamheid van elementen van de Class. Echter, nagenoeg alle studies beschrijven de werkzaamheid van programma's in het geheel, waardoor het moeilijk is om te bepalen welke componenten precies bijdragen aan de uitkomsten. Dat de programma's uit de studies sterk verschillen en diverse elementen combineren, bemoeilijkt de vergelijkbaarheid verder. Onder de studies waren geen experimentele designs en er was veel diversiteit in de doelgroepen. Een beperkt aantal studies ging over jongeren met hersenletsel, waardoor de meeste onderbouwing gebaseerd is op interventies voor jongeren met een andere chronische aandoening. Er kan sprake zijn van enige publicatiebias, gezien de overwegend positieve uitkomsten van de studies.

Plezierige en nuttige samenwerking ervaringsdeskundigen en onderzoekers

De samenwerking met de ervaringsdeskundige jongeren in het onderzoek verliep heel goed. Wat hieraan zeker bijdroeg is het enthousiasme over de samenwerking van zowel de onderzoekers als de jongeren. We hebben ervaren dat jongeren open stonden voor onze gezichtspunten en we waren benieuwd naar hun inbreng. Er zijn vooraf duidelijke afspraken gemaakt over de taken en de vergoeding. Een punt van aandacht is het betrokken houden van de jongeren bij het hele onderzoek. Er waren perioden waarin ze minder deden en waarin weinig contact was. De jongeren waren zelf graag meer betrokken geweest in de analysefase van het onderzoek.

Hoewel de jongeren aan verschillende onderdelen van het onderzoek een bijdrage hebben geleverd, bleek vooral het uitvoeren van de interviews en werksessies in samenwerking met de jongeren waardevol. Zij vroegen specifiek door, omdat zij weten wat het inhoudt om te leven met een chronische aandoening. Daarnaast leverden de gezamenlijke reflecties na elk interview nieuwe inzichten op door de ervaringen van de jongeren en de onderzoekers te combineren. Dat ervoeren zowel de jongeren als de onderzoekers zo. Ook had de aanwezigheid van de jongeren een praktisch voordeel; het stelde andere jongeren op hun gemak.

Referenties

- Achterberg, T.J. et al., (2010). Wajongers aan het werk: welke factoren kunnen van belang zijn voor arbeidsparticipatie van jonggehandicapten? *Tijdschrift voor Bedrijfs- en Verzekeringsgeneeskunde*, jaargang 18.
- Achterberg, T.J., Wind, H., De Boer, A.G.E.M. & Frings-Dresen, M.H.W. (2009). Factors that promote or hinder young disabled people in work participation: A systematic review. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 19(2): 129-141.
- Ashman, T.A., Gordon, W.A., Cantor, J.B. & Hibbard, M.R. (2006). Neurobehavioral consequences of traumatic brain injury. *Mount Sinai Journal of Medicine*, 73(7): 999-1005.
- Baumans, J. (2012). *Naar het hart van empowerment: Een onderzoek naar de grondslagen van empowerment van kwetsbare doelgroepen*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Boeije, H., Heijmans, M., Schelven, F. van, Kappen, H., Inhulsen, M. & Sattoe, J. (2019). *Overkoepelend evaluatieonderzoek Zorg én Perspectief*. Nivel: Utrecht.
- Boeije, H.R. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen*. Boom: Den Haag.
- Darbyshire, P., MacDougall, C. & Schiller, W. (2005). Multiple methods in qualitative research with children: more insight or just more? *Qualitative Research*, 5(4): 417-436.
- Edwin van der Sar Foundation (2015). *Projectvoorstel de Class*.
- Eerland, A., Korevaar, L., Schelven, M. van & Weijters, J. (2016). *Evaluatie 'De Class': Eindverslag Arbeid en gezondheid*. Instituut voor gezondheidszorg, Hogeschool Rotterdam: Rotterdam.
- Evers, M., Wagemans, R. & Fafieanie, V. (2017). *Arbeidstoeleiding kwetsbare jongere: Passend werk voor alle jongeren*. Nederlands jeugdinstituut: Utrecht.
- Flum, M.R. et al. (2010). Photovoice in the workplace: A participatory method to give voice to workers to identify health and safety hazards and promote workplace change - a study of university custodians. *American Journal of Industrial Medicine*, 53: 1150-1158.
- FNO (2014). *Achtergronddocument Zorg én Perspectief: Programma rond zorg aan jongeren tot 25 jaar met een chronische aandoening én hun perspectief voor de toekomst*.
- FNO (2017). *'Het kan anders!' Ervaringsverhalen van jongeren met een chronische aandoening*.
- FNO (z.d.). *Passend werk voor jongeren met chronische aandoening: Factsheet, position paper en brief jongerenpanel*. <https://www.fnozorgvoorkansen.nl/zorg-en-perspectief/achtergrondinformatie/>.
- Greenwald, B.D., Burnett, D.M. & Miller, M.A. (2003). Congenital and acquired brain injury. Brain injury: Epidemiology and pathophysiology. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 84: 3-7.
- Hergenrather, K.C., et al. (2009). Photovoice as community-based participatory research: A qualitative review. *American Journal of Health Behavior*, 33(6): 686-698.

- Hersenstichting. (2014). *Zorgstandaard Traumatisch Hersenletsel*.
https://www.hersenstichting.nl/dynamics/modules/SFIL0200/view.php?fil_Id=1244
- Kloet, A.J. de (2014) *Participation of children and youth with acquired brain injury* (proefschrift, Haagse Hogeschool).
- Kwakernaak, M., Meulenkamp, T. & Klein, M. van der. (2018). *Werken met NAH. Een verkenning van de omvang en samenstelling van de groep jongeren met niet-aangeboren hersenletsel in Nederland en de problemen die zij ervaren rondom opleiding en werk*. Verwey-Jonker Instituut: Utrecht.
- Lindert, C. van (2017) *Sport en bewegen voor mensen met niet-aangeboren hersenletsel*. Mulier instituut en Kenniscentrum sport.
- Nationale DenkTank (2017) *Perspectief op werk: tien oplossingen voor de arbeidsmarkt van de toekomst - Eindrapport 2017 de Nationale DenkTank*.
- Roebroeck, M.E., Jahnsen, R., Carona, C., R.M. Kent, & Chamberlain, M.A. (2009). Adult outcomes and lifespan issues for people with childhood-onset physical disability. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 51(8): 670-678.
- Rosema, S., Crowe, L. & Anderson, V. (2012). Social function in children and adolescents after traumatic brain injury: A systematic review 1989-2011. *Journal of neurotrauma*, 29: 1277-1291.
- Stam, H., Hartman, E.E., Deurloo, J.A., Groothoff, J. & Grootenhuis, M.A. (2006). Young adult patients with a history of pediatric disease: Influence on course of life and transition into adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 39(1): 4-13.
- Velzen, J. van. (2014). *Return to work after acquired brain injury* (proefschrift, Universiteit van Amsterdam).
- Verhoef, J.A.C. (2015). *Improving work participation of young adults with physical disabilities* (proefschrift, Erasmus Universiteit Rotterdam).
- Warne, M., Snyder, K. & Gadin, K.G. (2013). Promoting an equal and healthy environment: Swedish students' views of daily life at school. *Qualitative Health Research*, 23(10), 1354-1368.

Referenties uit de Quick Scan

1. Kolakowsky-Hayner, S.A., Wright, J., Shem, K., Medel, R. & Duong, T. (2012). An effective community-based mentoring program for return to work and school after brain and spinal cord injury. *NeuroRehabilitation*, 31(1): 63-73.
2. Nardone, A., et al. (2015). Project Career: A qualitative examination of five college students with traumatic brain injuries. *NeuroRehabilitation*, 37(3): 459-69.
3. Rumrill, P., et al. (2016). Vocational Rehabilitation Services and Outcomes for Transition-Age Youth With Traumatic Brain Injuries. *Journal of Head Trauma Rehabilitation*, 31(4): 288-95.
4. Poppen, M., Lindstrom, L., Unruh, D., Khurana, A. & Bullis, M. (2017). Preparing youth with disabilities for employment: An analysis of vocational rehabilitation case services data. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 46(2): 209-224.

5. Bal, M., Sattoe, J.N.T., Schaardenburgh, N.R. van & Miedema, H. (2016). A vocational rehabilitation intervention for young adults with physical disabilities: Participants' perception of beneficial attributes. *Child Care Health and Development*, 43(1): 114-125.
6. Balcazar, F.E., et al. (2012). Improving the Transition Outcomes of Low-Income Minority Youth with Disabilities. *A Special Education Journal*, 20(2): 114-132.
7. Bobroff, S. & Sax, C.L. (2010). The effects of peer tutoring interview skills training with youth with disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 33(3): 143-157.
8. Burke-Miller, J., Razzano, L.A., Grey, D.D., Blyler, C.R. & Cook, J.A. (2012). Supported employment outcomes for transition age youth and young adults. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 35(3): 171-179.
9. Fraker, T.M., et al. (2016). An analysis of 1-year impacts of Youth Transition Demonstration Projects. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 39(1): 34-46.
10. Gold, P.B., Fabian, E.S. & Luecking, R.G. (2013). Job Acquisition by Urban Youth With Disabilities Transitioning From School to Work. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 57(1): 31-45.
11. Honeycutt, T.C., Anand, P, Rubinstein, M. & Stern, S.N. (2017). Public provision of postsecondary education for transition-age youth with mental health conditions. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 40(2): 183-196.
12. Kaehne, A. (2015). Project SEARCH UK - Evaluating its employment outcomes. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 29(6): 519-530.
13. Karpur, A., Brewer, D. & Golden, T. (2013). Critical program elements in transition to adulthood: Comparative analysis of New York State and the NLTS2. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 37(2): 119-130.
14. Langi, F.L., Oberoi, A., Balcazar, F.E. & Awsumb, J. (2017). Vocational rehabilitation of transition-age youth with disabilities: A propensity-score matched study. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 27(1): 15-23.
15. Lindsay, S., Adams, T., McDougall, C. & Sanford, R. (2012). Skill development in an employment-training program for adolescents with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 34(3): 228-37.
16. Lindsay, S., Hartman, L.R. & Fellin, M. (2016). A systematic review of mentorship programs to facilitate transition to post-secondary education and employment for youth and young adults with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 38(14): 1329-49.
17. Mattila-Holappa, P., et al. (2016). Psychotherapeutic and work-oriented interventions: Employment outcomes among young adults with work disability due to a mental disorder. *International Journal of Mental Health Systems*, 10(1): 68-78.
18. Rogan, P., Updike, J., Chesterfield, G. & Savage, S. (2014). The SITE program at IUPUI: A post-secondary program for individuals with intellectual disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 40(2): 109-116.
19. Verhoef, J.A.C., Miedema, H.S., Van Meeteren, J., Stam, H.J. & Roebroek, M.E. (2013). A new intervention to improve work participation of young adults with physical disabilities: A feasibility study. *Developmental Medicine & Child Neurology*. 55(8): 722-8.

20. Verhoef, J.A.C., Roebroek, M.E., Van Schaardenburgh, N., Floothuis, M.C. & Miedema, H.S. (2014). Improved occupational performance of young adults with a physical disability after a vocational rehabilitation intervention. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 24(1): 42-51.
21. Wehman, P., Chan, F., Ditchmum, N. & Kang, H.J. (2014). Effect of supported employment on vocational rehabilitation outcomes of transition-age youth with intellectual and developmental disabilities: A case control study. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 52(4): 296-310.

Bijlage A Begeleidingscommissie en ervaringsdeskundigen

Begeleidingscommissie

Bij het onderzoek is een begeleidingscommissie ingesteld die drie keer bij elkaar is gekomen. De begeleidingscommissie bestond uit twee personen:

- Mw. Dr. K. Jurrius, lector NAH en penvoerder ZonMw-project NAH-kennisnetwerk (programma Gewoon Bijzonder).
- Mw. Dr. J.A.C. Verhoef, expert arbeidsparticipatie jongeren met een beperking aan de Hogeschool Rotterdam.

Ervaringsdeskundigen

Daarnaast hebben drie ervaringsdeskundigen meegedacht en advies gegeven over het onderzoek. Twee van hen hebben ook bijgedragen aan de uitvoering van het onderzoek.

- Gaby Konijn (meegedacht, advies gegeven en bijgedragen aan de uitvoering).
- Morena Oostburg, MSc (meegedacht, advies gegeven en bijgedragen aan de uitvoering).
- Jelmer Stolk (vooral meegedacht en advies gegeven vanuit zijn rol als lid van het Jongerenpanel van Zorg én Perspectief).

Bijlage B Photovoice-opdracht

Het Nivel doet een onderzoek naar de Class. We onderzoeken wat goed gaat en wat beter kan in de Class. De resultaten van het onderzoek gebruiken we om de Class te verbeteren.

In het onderzoek interviewen we een aantal (oud) deelnemers van de Class. Jij bent daar één van. Het wordt een speciaal interview, waarin we over foto's gaan praten. Die foto's mag jij maken en je mag zelf kiezen wat er op de foto's staat. Jij bepaalt dus een beetje waarover het interview straks gaat!

Wat is de bedoeling?

We vragen jou om foto's te maken die laten zien wat jij van de Class vindt. Je mag helemaal zelf kiezen waar het over gaat. Maak in totaal 15 tot 20 foto's met je telefoon, tablet of fotocamera, die jouw antwoorden laten zien. Onthoud bij elke foto waarom je de foto hebt gemaakt. Het kan helpen om dit op te schrijven, maar dat is niet verplicht.

Stuur de foto's die je gekozen hebt vóór [datum] naar mij. Dit kan via de mail.

Tip voor het maken van de foto's

Vind je het lastig om te bedenken wat je van de Class vindt? Of vind je het moeilijk om dit op de foto te zetten? Dan helpt het om eerst goed na te denken over deze vragen:

- Waar heb jij veel van geleerd in de Class?
- Wat vond je leuk of juist moeilijk aan meedoen in de Class?
- Zijn er dingen die je hebt gemist in de Class?
- Hoe heeft de Class jou geholpen om school af te maken en/of werk te vinden?
- Heb je (andere) doelen gehaald door mee te doen aan de Class?
- Na het beantwoorden van deze vragen kun je bedenken hoe je jouw antwoorden het beste in een foto kunt laten zien.

Wat gaan we doen met de foto's?

Wij printen de foto's die je ons opstuurt uit en nemen ze mee naar het interview. Tijdens het interview kun jij ons vertellen over de foto's en jouw ervaringen met de Class. Het interview duurt maximaal één uur en vindt plaats in de maand [maand]. Voor de exacte datum, tijd en plaats nemen we nog contact met je op.

Heb je nog vragen?

We vinden het heel fijn dat je mee wilt doen aan ons onderzoek! We hopen dat alles duidelijk is. Als je toch nog vragen hebt, dan kun je mij altijd mailen of bellen.

Bijlage C Topiclijst photovoice

Bespreken foto's: De PHOTO-methode (Hergenrather en collega's)

Biedt wat houvast, maar hoeft niet letterlijk bij elke foto gevolgd te worden. Dat wordt te veel herhaling. Sommige vragen zullen ook wel voor zich spreken.

1. Picture: beschrijf jouw foto.
2. Happening: wat gebeurt er op jouw foto?
3. Of this: waarom heb je hier een foto van gemaakt?
4. Tell: wat vertelt deze foto over jouw deelname aan de Class?
5. Opportunities: in hoeverre droeg dat bij aan/belemmerde jouw leven/situatie/deelname aan de Class?

Topics

De foto's die deelnemers hebben gemaakt zijn leidend in het interview. Die bepalen de richting van het gesprek. De topiclijst kunnen we gebruiken om door te vragen, of om aan het eind van het interview na te lopen of we alles besproken hebben.

Thema 1: Voorafgaand aan deelname

1. Hoe zag jouw situatie eruit, voordat je aan de Class meedeed?
Kun je een dag beschrijven, zoals die eruitzag voordat je aan de Class meedeed?
2. Hoe kwam je op het idee om mee te doen aan de Class?
Waarvan kende je de Class? Wat maakte je enthousiast (behoefte), en wat haalde je over om je ook echt in te schrijven (actie)?
3. Welke verwachtingen had je van de Class, voordat je begon?
Ook: welke doelen wilde je bereiken?

Thema 2: Deelname aan de Class

1. Wat zijn jouw ervaringen met de Class?
Sloot het aan bij jouw doelen? En bij je verwachtingen? Zo nee, was dat positief/negatief?
2. Wat betekende de begeleiding vanuit de Class voor jou?
*Denk aan: de coaches, het team, sportartsen, neuropsychologen.
Maar ook: groepsbegeleiding vs. individueel.*
3. Hoe beleefde je de bijeenkomsten en activiteiten van de Class?
*Wat was leuk/moeilijk? Wat was bruikbaar/niet bruikbaar? Wat was relevant/niet relevant?
Kun je eens vertellen over hoe zo'n dag eruit ziet?
Denk aan: kennismaking, sport-/cognitietesten, Meet & Greets en trainingen over belastbaarheid, solliciteren, pitchen en LinkedIn.*
4. Heb je onderdelen gemist in de Class?
5. In hoeverre was het haalbaar voor jou om aan de onderdelen van de Class mee te doen?
Denk aan: belasting, frequentie, tijd, locatie, reizen.

Thema 3: Opbrengsten van de Class

1. Hoe is jouw situatie veranderd door de Class?
Kun je een dag beschrijven, zoals die er nu uitziet?

- Denk aan: baan, studie, sport, sociale contacten, toekomstplannen, zelfvertrouwen.*
2. Heb je door de Class jouw doelen kunnen behalen?
In het bijzonder: heeft jouw deelname geleid tot (on)betaald werk? Zo niet: kan wat jij hebt geleerd binnen de Class hier in de toekomst wel aan bijdragen? Hoe?
 3. Heeft de Class voor jou 'goed gewerkt'?
Welke onderdelen droegen hier het meest aan bij?
 4. Heb je na jouw deelname nog contact gehad met de Class?
Helpen zij na deelname ook met (eventuele) vervolgstappen (in het bijzonder bij het niet verkrijgen van werk)? Hoe? Wat levert dat voor jou op?
 5. Zou je andere jongeren aanraden om deel te nemen aan de Class?
Eerst: jongeren met hersenletsel, dan: andere chronische aandoeningen?
 6. Welke dingen vind je goed aan de Class, en welke dingen zou jij juist veranderen?

Bijlage D Topiclijst projectteam en coaches

Vragen/topics interviews met het projectteam van de Class

Voor wie is de Class?

- Welke jongeren worden betrokken?
- (Hoe) vindt werving en (selectie?) plaats?
- Zijn er bepaalde ingangseisen/bepaalde vaardigheden/motivatie nodig?
- Selecteren jullie op high potentials?
- Zou de Class ook voor de meer kwetsbare jongeren met hersenletsel succesvol kunnen zijn?
- Is betrokkenheid ouders/familie/vrienden nodig?

Doelen:

- Is de belangrijkste focus werk?
- Wat zijn de (sub)doelen van de Class? Zijn deze haalbaar?
We lezen: afronden studie, opdoen werkervaring, vinden van een passende baan, realiseren actief leven en een fit brein.
- Zijn de doelen en dus onderdelen van de Class voor iedereen gelijk?
m.a.w. moet iedereen aan alles meedoen? Kan/moet het meer op maat?
- Hoe worden de doelen bepaald (en vastgelegd) per individu?

Financiering

- Hoe wordt de Class gefinancierd?
- Is er een eigen bijdrage?
- Dekkt de zorgverzekering iets?

Betrokken partijen

- Waarom en hoe is gekozen voor de verschillende betrokken organisaties (bijvoorbeeld Emma at Work, Bureau VolZin, Randstad Participatie etc.)?
- Hebben deze partijen een verschillende insteek of ander accent?
- Wat is de rol van de ouders/familie in het geheel?

Waar en hoe zit het sporten precies in het traject?

- Gaan jongeren zelf sporten?
- Sporten ze in hun eigen buurt?
- Sporten ze alleen of ook samen?
- Hoe intensief is de sportcomponent?

Stage- of werkervaringsplekken?

- Hoe werkt dit en wie regelt deze plekken?
- Is er een vast netwerk van betrokken partners of kan iemand (zelf) een andere partner/stageadres aandragen?
- Wat voor een soort partners zijn er voor stagemogelijkheden (is er een lijst?)?
- Hoe worden deze partners geworven?
- Moeten ze aan bepaalde voorwaarden of eisen voldoen?
- Wat wordt van hen gevraagd?
- Wat krijgen zij er voor terug?

Inhoud programma

Aan de hand van een beknopte programmabeschrijving nagevraagd hoe het programma van de Class er in detail uit ziet om een goede beschrijving van de Class te kunnen geven.

In het tweede interview is ingegaan op resultaten uit de gevoerde gesprekken met jongeren en ouders:

Structuur en duur programma

- Hebben jullie zelf n.a.v. de laatste Classes nog aanpassingen gedaan?
- Het jaar wordt soms minder efficiënt gebruikt dan zou kunnen doordat het programma niet direct start, en de jaarplanning niet helemaal duidelijk is.
- Herken je dit? Is dat aangepast of verbeterd? Kan het nog beter?

Ouders en jongeren geven aan dat de jongeren ook na de Class altijd terecht kunnen met vragen

- Betekent dit dat een jaar te kort is en dat de Class ook eigenlijk langer duurt?
- Kan de Class dit in de toekomst blijven waarmaken?

Algemeen wordt de locatie van de Class als nadeel genoemd. Kost veel energie en maakt jongeren afhankelijk van derden om er te komen.

- Hebben jullie dit geëvalueerd? Zijn er plannen dit aan te passen? Waarom niet/wel?

Verwachtingen/verwachtingsmanagement

We vingen op dat er soms teleurstelling is omdat bijvoorbeeld ouders veel verwachten en er dan te weinig concrete opbrengsten zijn. Er vooraf wellicht een te positief beeld geschetst van de Class.

- Herken je dit? Hoe kijk je er tegenaan?
- Waar komen hoge verwachtingen vandaan?
- Zijn er vaker mensen teleurgesteld?
- Wordt dat geëvalueerd?
- Moet verwachtingsmanagement aandacht krijgen? bv. Ook in relatie tot de doelen (zie boven).

Opbrengsten

- Wanneer vindt de Class dat de doelen zijn bereikt?
- Is er feedback van werkgevers, en worden die meegenomen in (de ontwikkeling van) het programma?

De Class en het systeem

Vorige keer hebben we het erover gehad dat de Class anders werkt dan het bestaande aanbod, bv. vanuit gemeente, UWV of revalidatiekliniek. Dan werken jullie integraal over meer levensgebieden heen. Maar het stelsel waarin je zit, zoals de wijze waarop het aanbod is georganiseerd en de financiering, werken niet zo.

- Levert dat een spanningsveld op? Welk is dat?
- Hoe zie je dat in de toekomst als jullie willen uitbreiden, groeien?
- Zou je op een of andere manier systematisch in het stelsel kunnen passen met je concept?
- Is de kracht van de Class niet dat ze iets anders bieden en minder afhankelijk zijn van regels/bestaande structuren?
- Blijven jullie bij jongeren met hersenletsel? Of wordt de Class mogelijk ook uitgebreid voor andere doelgroepen? Wat betekent dat voor de expert kennis van de medewerkers?

Vragen/topics voor het interview met de sportcoach van Sportief Plus

Positie en rol Sportief Plus

- Hoe is Sportief Plus (SP) als organisatie bij de Class betrokken geraakt? Is SP landelijk dekkend?
- Wat doet SP precies? Hoe is de rol van SP in het geheel van de Class, voelt SP zich betrokken? Werken SP en de sportcoaches samen met de andere coaches, of houden zij zich vooral met het 'eigen' onderdeel bezig?
- Wat is de ervaring van SP en de sportcoaches op het gebied van niet-aangeboren hersenletsel (NAH)?
- Wat is de rol van de sportcoaches precies bij het begeleiden van de jongeren? Van ouders?
- Hoe veel tijd zijn zij per jongere kwijt?
- Hoe bepalen de sportcoaches de doelen? Hebben de jongeren zelf sportdoelen? Sturen de coaches die bij?
- (Hoe) gebruiken de coaches de inspannings- coördinatie en lenigheidstests (KNVB)? Ook om eventueel vooruitgang te meten?

Ervaringen met de jongeren in de Class

- Wat voor een soort begeleiding vragen deze jongeren? Lukt het om het initiatief bij hen te leggen en het aantal uur begeleiding te beperken?
- Wat is moeilijk voor deze jongeren (specifiek op het gebied van sport)? Wat vinden ze leuk?
- Wat zijn de ervaringen met de lokale sportcentra, hoe gaat de overdracht, lukt dat altijd?
- Lukt het om de begeleiding langzaam af te bouwen? Bij wie wel/niet? Waarom wel/niet?
- Is het moeilijk de jongeren te motiveren? Wat werkt daarbij goed/niet?
- Wat zijn volgens de sportcoach de effecten van het sportonderdeel van de Class? (+/- effecten, risico's)
- Wat is volgens de sportcoach het meest effectief?
- Hoe zou het nog beter kunnen?

Vragen/topics voor het interview met de coach van Stichting Mee

1. Hoe is de organisatie MEE bij de Class betrokken geraakt?
2. Kunt u kort toelichten wat de methode Hooi op je vork inhoudt?
3. Waarom is deze methode zo geschikt voor jongeren met hersenletsel?
4. Hebben jongeren bij aanvang van de Class een duidelijk toekomstbeeld en zo ja, hoe ziet dit eruit?
5. Wat is de rol van MEE in het traject van de Class? In welke fasen van het traject is MEE betrokken?
6. Hoeveel tijd heeft MEE gemiddeld om de jongeren te begeleiden?
7. In wat onderscheidt de Class zich van andere trajecten die MEE doet?
8. Hoe is de afstemming met de andere partijen van de Class? Bijvoorbeeld de jobcoach, de sportcoaches, etcetera.
9. Wat zijn volgens MEE de werkzame elementen van de Class?
10. Wat zou er volgens MEE nog anders/beter kunnen aan de Class?

Bijlage E Topiclijst ouders

Situatie vooraf

1. Kunt u kort vertellen hoe de situatie van uw zoon of dochter was voordat hij of zij aan de Class begon?
Denk aan dagelijkse bezigheden, vrienden, stemming, zelfbeeld, concentratie, afspraken maken en nakomen, plannen voor de toekomst, acceptatie en verwerking
2. Wat was de aanleiding of motivatie om aan de Class mee te doen, hoe kwam uw zoon/dochter op het idee?
3. Wat vond u als ouder(s) van deze deelname?
Wat waren uw verwachtingen, wat hoopte u/of was u ook misschien ergens 'bang' voor?

Ervaringen en opbrengsten

4. (Hoe) Werd u als ouders in het traject van de Class betrokken?
Vond u dat voldoende, had u meer/minder betrokkenheid of afstand gewild?
5. Wat zijn uw ervaringen als ouder(s) met het gehele traject?
Wat heeft het u als ouder(s) gebracht? Wat vond u goed/minder goed? Wat zou u liever anders willen?
6. Wat waren de ervaringen van uw zoon/dochter?
Wat heeft hij/zij geleerd; wat was leuk; wat was minder leuk/moeilijk; wat was bruikbaar/minder bruikbaar; wat was relevant/minder relevant; zijn haar/zijn doelen op het gebied van opleiding/werk bereikt?
7. In welk opzicht is de situatie van uw zoon/dochter veranderd door de Class?
Denk aan dagelijkse bezigheden, vrienden, stemming, zelfbeeld, plannen en mogelijkheden voor de toekomst

Kracht van de Class

8. Wat denkt u dat de 'werkzame onderdelen' waren van de Class?
9. Kunt u drie dingen noemen die u goed vindt aan de Class en drie dingen die wat u betreft anders of beter zouden kunnen? (lengte, inhoud, dingen gemist...)

Aanraden

10. Zou u andere jongeren (en hun ouders/verzorgers) aanraden om deel te nemen aan de Class?
Waarom wel/waarom niet?

Bijlage F Topiclijst gemeenten/UWV

Algemeen

1. Wat is de rol van uw gemeente bij werktoeleiding van jongeren?
2. Met welke hulpvragen melden jongeren zich bij uw gemeente?
3. Heeft uw gemeente ervaring met werktoeleiding van jongeren met hersenletsel/een chronische aandoening? (chronische ziekte is een lichamelijke of geestelijke aandoening waarbij uitzicht op volledige genezing ontbreekt. Ook is er sprake van een relatief lange ziekteduur)
4. Is de hulpvraag van jongeren met hersenletsel/een chronische aandoening anders dan jongeren zonder chronische aandoening? Zo ja, wat is er anders?

Aanpak van gemeenten bij arbeidstoeleiding

Wanneer blijkt dat de hulpvraag van jongeren met hersenletsel/chronische aandoening anders is dan jongeren zonder chronische aandoening, deze vragen specifiek richten op jongeren met hersenletsel/chronische aandoening

1. Welke werkwijze hanteert uw gemeente bij de werktoeleiding van jongeren?
2. Met welke partijen werkt uw gemeente samen voor werktoeleiding van jongeren?
3. Welke methodieken (of programma's) gebruikt uw gemeente bij de werktoeleiding van jongeren?
4. Hoe worden deze methodieken geselecteerd? Is dit een 'ongoing proces' of werkt uw gemeente met een aantal vaste methodieken?
5. Wat houdt de methodiek precies in, hoe werkt het?
6. Wat zijn de resultaten (in percentages/schattingen/t.o.v. vergelijkbare gemeenten) op het gebied van werktoeleiding van jongeren in uw gemeente? En op het gebied van werkbehoud?

Behoeften van gemeenten

Wanneer blijkt dat de hulpvraag van jongeren met hersenletsel/chronische aandoening anders is dan jongeren zonder chronische aandoening, deze vragen specifiek richten op jongeren met hersenletsel/een chronische aandoening

1. Wat werkt volgens uw gemeente goed in de werkwijze werktoeleiding van jongeren?
2. Wat zijn volgens uw gemeente de werkzame elementen in de gebruikte methodieken?
3. Is de werkwijze geëvalueerd onder jongeren? Wat vonden zij ervan? Staat dit op schrift?
4. Zijn er volgens uw gemeente verbeteringen mogelijk in de werkwijze werktoeleiding van jongeren? Zo ja, welke verbeteringen?
5. Stel, alles is mogelijk/er zijn geen beperkingen, zou u dan iets anders doen? En zo ja, wat zou u anders doen?
6. Heeft uw gemeente het idee dat ze ook groepen jongeren missen die wel behoefte hebben aan ondersteuning bij werktoeleiding?

Ervaring met de Class

1. Kent uw gemeente de methodiek de Class?
2. Wat vindt uw gemeente van de methodiek de Class?
3. Voor wie is deze methodiek geschikt volgens uw gemeente?
4. Heeft u in de gemeente wel eens te maken gehad met jongeren die deelnamen aan de Class/binnenkwamen via de Class of heeft uw gemeente eens iemand doorverwezen naar de Class?
5. Zo nee, zou uw gemeente onder bepaalde voorwaarden deze methodiek wel willen inzetten? En zo ja, wat zijn de voorwaarden?

Bijlage G Deelnemers werksessies

Deelnemers werksessie jongeren met hersenletsel

- B. Calon (oud-deelnemer de Class);
- K. Heerikhuisen (lid Jongerenpanel Zorg én Perspectief);
- J. Koppers (lid Jongerenpanel Zorg én Perspectief);
- S. Kornmann (oud-deelnemer de Class);
- S. Meijer (oud-deelnemer de Class);
- R. ter Mors (oud-deelnemer de Class en lid Jongerenpanel Zorg én Perspectief);
- P. Muller (oud-deelnemer de Class, werkt bij de Edwin van der Sar Foundation);
- M. Velner (oud-deelnemer de Class).

Deelnemers werksessie jongeren met diverse chronische aandoeningen en professionals

- J. van den Berg (Emma at Work);
- A. Blok (Bureau VolZin);
- M. da Costa (ZonMw);
- M. Donkervoort (Hogeschool Windesheim Flevoland);
- P. Frankenhuizen (FNO);
- J. Kolhoff (Jongerenpanel Zorg én Perspectief);
- G. Konijn (ervaringsdeskundige in onderzoek de Class);
- N. Kroeze (Jongerenpanel Zorg én Perspectief);
- E. Leijte (ZonMw);
- T. van der Salm (Edwin van der Sar Foundation);
- W. van der Slot (Rijndam Revalidatie);
- J. Verhoef (Hogeschool Rotterdam; Begeleidingscommissie onderzoek de Class);
- M. Vermeulen (Jongerenpanel Zorg én Perspectief);
- S. Verschoor (Bureau VolZin).

Bijlage H Tops en tips voor werksessie jongeren met hersenletsel

Tops: wat gaat er al goed in de Class?

Top 1: De Class kijkt heel goed naar wat jongeren wél kunnen

Veel deelnemers van de Class hebben vaak gehoord dat zij dingen niet meer konden door hun hersenletsel. De Class kijkt juist naar hun talenten en naar wat zij wél goed kunnen. Zij krijgen de kans om zichzelf te laten zien en uit te blinken in de dingen die zij goed kunnen. Dit geeft de jongeren veel vertrouwen dat zij werk kunnen vinden dat ze leuk vinden en dat bij hen past.

Top 2: Er is veel ruimte om te proberen en experimenteren

De Class geeft deelnemers de ruimte om te ontdekken welk werk bij hen past. Ze kunnen bijvoorbeeld experimenteren op stage- of werkervaringsplekken, en leren wat ze leuk vinden en wat ze kunnen.

Top 3: Het team van de Class is heel betrokken en goed bereikbaar voor vragen

De deelnemers waren heel positief over de mensen die de Class organiseren en over de coaches. Zij zijn namelijk heel betrokken en geïnteresseerd. Ook konden de deelnemers altijd (ook als de Class al afgelopen was) terecht om vragen te stellen, bijvoorbeeld over hun werk of studie of over een uitkering bij het UWV.

Tips: wat kan er nog beter?

Over deze tips gaan we tijdens de bijeenkomst praten. Hoe kan de Class de tips verbeteren, en er een top van maken?

Tip 1: Eén jaar is wat kort om leuk werk te vinden

De Class duurt één jaar. Dat jaar is intensief voor veel deelnemers, en ze moeten hard werken. Toch zeggen deelnemers dat een jaar eigenlijk te kort is om werk te vinden dat bij ze past. Ook vinden we in de literatuur dat andere projecten die op de Class lijken vaak langer dan een jaar duren.

Tip 2: Niet alle bijeenkomsten zijn nuttig voor alle deelnemers

Soms vonden jongeren een bijeenkomst van de Class niet nuttig voor iedereen. Dat komt, omdat hersenletsel heel verschillend kan zijn. Iedereen heeft dus behoefte aan verschillende dingen. Dat kan lastig zijn. Een bijeenkomst kost namelijk veel tijd en energie, en deelnemers vonden het zonde als de bijeenkomst dan niet nuttig voor hen was.

Tip 3: Noordwijk is ver weg voor veel deelnemers en hun ouders

De bijeenkomsten van de Class zijn in Noordwijk. Dat is voor veel deelnemers van de Class en hun ouders ver weg. De reis kost hen veel energie, waardoor ze soms vóór de bijeenkomsten al moe zijn. Ook moeten ze daar een tijdje van bijkomen, als ze weer thuis zijn. Maar volgens de Class is de reis naar Noordwijk juist belangrijk: het leert deelnemers om zelfstandig te reizen en om op eigen benen te staan.

Tip 4: De sportcoaches voldoen niet altijd aan de verwachting van deelnemers

Sommige deelnemers waren teleurgesteld over hun sportcoach. Het was de bedoeling dat het contact met de sportcoach vanuit de deelnemers zelf zou komen. Alleen de deelnemers hadden juist verwacht dat de coach dat zou doen. Daarom dachten zij soms dat de coach niet zo geïnteresseerd in hen was.

Tip 5: Deelnemers hebben behoefte aan een ‘overkoepelende’ coach

De deelnemers missen duidelijkheid en structuur in het programma van de Class. Zij zien bijvoorbeeld niet goed hoe de groepsbijeenkomsten en de activiteiten met hun coaches op elkaar aansluiten. Een oplossing hiervoor is volgens hen een soort ‘overkoepelende’ coach die zicht heeft op alles wat ze doen. Maar: zo’n coach bestaat al in de Class. Hij lijkt alleen niet goed zichtbaar voor de deelnemers.

Tip 6: De regelgeving bij de gemeente en UWV werkt soms vertragend

Het is niet altijd duidelijk van welke regelingen de jongeren gebruik kunnen maken om een baan te vinden en welke gevolgen het zoeken naar een baan heeft voor de uitkering van de jongeren. Komen de jongeren bijvoorbeeld in aanmerking voor de banenafpraak? Sommige werkgevers nemen graag mensen aan via deze regeling, omdat ze dan korting krijgen en hulp van een jobcoach om de nieuwe werknemer te begeleiden op de werkplek. De coaches van de Class doen er alles aan om zo snel mogelijk duidelijk te krijgen welke regelingen de jongeren kunnen gebruiken en wat de regeling precies inhoudt, maar soms duurt het toch wel meerdere maanden voordat dit duidelijk is.

Bijlage I Overzicht elementen werksessie jongeren en professionals

1. Een bekende Nederlander als boegbeeld van de aanpak

De Class is opgericht door ex-profvoetballer Edwin van der Sar en zijn vrouw Annemarie. Zij zijn de boegbeelden van de Edwin van der Sar Foundation en de Class. Daarnaast zijn Erik Scherder, neuropsycholoog, bekend van televisie, en Joyce Sombroek, voormalig keepster van het Nederlands hockeyteam, betrokken bij de Class. Deelnemers ontmoeten deze bekende personen. Bijeenkomsten van de Class vinden plaats op bekende locaties, zoals de Amsterdam ArenA en de KNVB in Zeist.

2. Brede aanpak, waarbij jongeren op alle levensgebieden worden geholpen

Het primaire doel van de Class is om jongeren naar werk te begeleiden. Sport is een verplicht onderdeel van de Class omdat het jongeren activeert en structuur biedt. Studie is een keuze-onderdeel en vooral bedoeld voor jongeren die aan het eind van hun studie zitten. De Class zet in op de kracht van jongeren door hen aan te spreken op hun talenten en mogelijkheden. Jongeren (of hun ouders) kunnen bij de Class ook terecht voor vragen over andere levensgebieden (zoals zorg, uitkering).

3. Persoonlijke aandacht en maatwerk voor jongeren

In de Class werkt elke jongere aan eigen, persoonlijke doelen op het gebied van werk, sport en/of studie. De jobcoaches zijn hierbij het belangrijkste. Zij helpen bij het vinden van een werkervaringsplek, een stageplek of een (on)betaalde baan die past bij de jongeren en hun mogelijkheden. De jobcoach helpt ook in het contact met gemeenten of het UWV, bijvoorbeeld over de gevolgen van een betaalde baan voor de uitkering van een jongere.

4. De Class richt zich op de (werk)omgeving van de jongere

De Class heeft ook een rol in de begeleiding van mogelijke stageadressen of werkgevers. De jobcoach gaat mee naar werkgevers om te bespreken wat de jongere nodig heeft om goed te kunnen werken. Doordat de jobcoach kennis heeft van alle regelingen rondom werken met een arbeidsbeperking, nemen zij de werkgever een hoop geregeld uit handen. De jobcoaches hebben tevens een rol in het onderhandelen met uitkeringsinstanties.

5. Jongeren ontmoeten lotgenoten op terugkomdagen

De Class organiseert groepsbijeenkomsten op verschillende terugkomdagen. Deze bijeenkomsten hebben verschillende doelen, zoals talenten ontdekken en leren solliciteren. Ze geven jongeren ook de kans om lotgenoten te ontmoeten met wie ze ervaringen kunnen uitwisselen en bij wie ze begrip en (h)erkenning vinden.

6. Het traject duurt één jaar met de mogelijkheid om nazorg te krijgen

Het programma van de Class duurt officieel één jaar. Vergeleken met de wetenschappelijke literatuur is dat relatief kort. Na een jaar zijn de groepsbijeenkomsten afgelopen, maar het team van de Class en de coaches staan nog wel voor de jongeren klaar. Zo vraagt de projectleider ook aan oud-deelnemers nog regelmatig hoe het met ze gaat, en gaan sommige jongeren na de Class nog door met hun coaches.